

ՀԱՅԿԱՅԻՆ

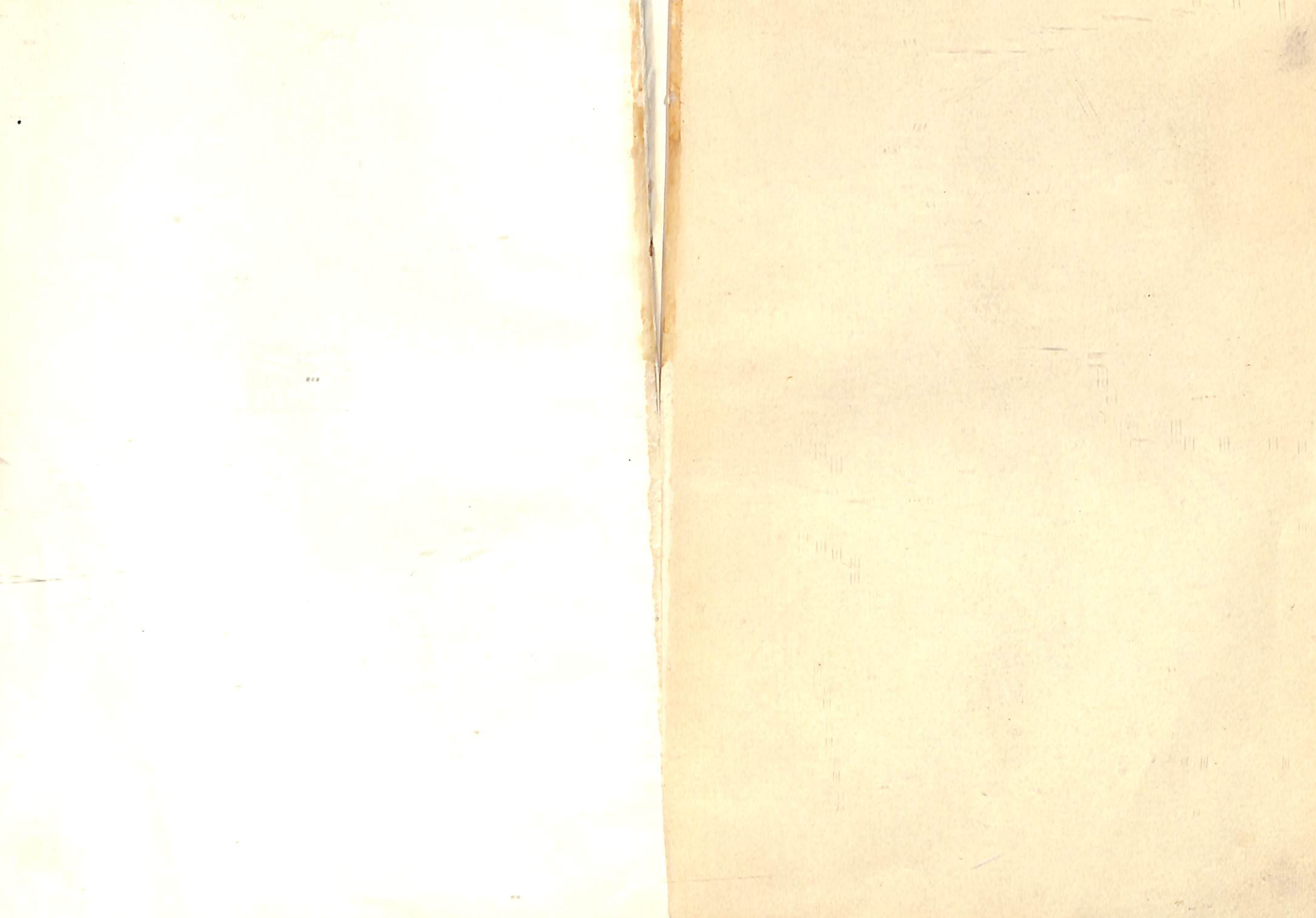
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄՐԳԱԿՈՍ

891.99

Մ-19

NOV 1944

891.99

U-19

ԳՈՐԳԵԳ ՏԵԽՆԵՐԻ

Մ

ՐԳԱՀԱՍ

ԴԵՏԱԿԱՆ ԻՐԱՏԱՐԱԿՈՐԺՈՂ
ԵՐԿԱՆ ՄՍՄՄՄՄՄ

1 JUN 2013

9/620

Գրքի շապիկը, սուպեր-շապիկը, փորձացը
յեղ հեղինակի նկարը ժողովրդական
նկարիչ Մ ա ր տ ի ր ո ս Ս ա ր յ ա ն ի :

Յ Ե Ր Կ ՈՒ Խ Ո Ս Ք

Այս ժողովածուն կազմելիս, յես վորոշ նկատառումներով դուրս
քողի ինչպես անտիպ, այնպես էլ տպված բազմաթիվ բանաստեղծու-
թյուններ յեղ պոեմներ, վորոնք լույս են տեսնելու առանձին գրքով:

Ինչ խոսք, վոր այս գրքի մասնավորաբար բանաստեղծություն-
ների բաժնում, կան բազմաթիվ գրվածքներ, վորոնք վաղ մի կապ չունեն
իմ աշտրված գրական վորսնումների հետ:

Այնուամենայնիվ ավելորդ չհամարեցի հիշյալ բանաստեղծու-
թյունները զետեղել ժողովածուի մեջ՝ մատավոր կերպով ընդգրկած լի-
նելու համար իմ անցյալ գրական ճանապարհը:

Գ. Մ Ա Ն Ա Ր Ի

1932. Մ. 28

Ճերեկան

(24969-61)
30304-61

24969
30304

ԲԱՆԱՍՏԵԼԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Իմ յերկրի մի նամբի վրա
Բարձրացավ յերգերիս բարդին,
Նոյեմբերը ջրեց նրան,
Նոյեմբերը կոչեց կյանքի . .
« Բ ա ռ ի ն ե ռ »

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ը

Վերջին պոետն եմ, լսեցե՞ք ինձ,
Վերջին կարոտն եմ՝ նայի՜րաբաղձ.
Ինձանից հետո վի՛հ կբացվի,
Սահմանագիծը կլինի պարզ:

Վերջին պոետն եմ, վոր յեկեկ եմ
Հողի բուրմունքից, հողից, հերկից.—
Այնպես հորդամ ե իմ յերկրբը,
Ու այնպես խո՞րն ե հունն իմ յերգի:

Կմարի յերգերիս վերջին մարիսը,
Վերջին զանգը խոււ կզբնգա,
Միայն յես կզգամ նրանց վախը,
Նրանց տաղնապը լուկ յես կզգամ:

Կը քայլեմ հետո դեպի քաղաք,
Ու հին սրինգը նետելով դեն,—
Կվերցնեմ շեփոր բազմաղաղակ,
Պղնձե յերգե՛ր հետո կերպեմ:

Իսկ ինձանից հետո վի՛հ կբացվի,
Սահմանագիծը կլինի պարզ.—
Վերջին պոետն եմ, լսեցե՞ք ինձ,
Վերջին կարոտն եմ՝ նայի՜րաբաղձ...

ՅԵՐԿՈՒ ԳԱԶԵԼ — ՅԵՐԵՎԱՆԻՆ

1

Այնքան կարոտ, այնքան կրակ — պիտի թողնեմ քո
փոշում.
Ու արնավառ այնքան յերակ — պիտի թողնեմ քո
փոշում:

Թափառումներ հազարախոհ ու կարոտներ անորոշ,
Այնքան յերգ ու այնքան դրոշ — պիտի թողնեմ քո
փոշում...

Այնքան պայծառ առավոտներ ու կեսօրներ արևոտ,
Իրիկնային այնքան կարոտ — պիտի թողնեմ քո
փոշում.

Այնքան կրակ, այնքան կարոտ, այնքան բոցեր դրոշի,
Ու անունս, վորպես փոշի — պիտի թողնեմ քո
փոշում...

2

Ուր վոր գնամ հետս կգա — սրնգահարըդ իրիկնային,
Աբովյանի պատին կոթնած — սրնգահարըդ իրիկնային:

Բոլոր թողած կայաններում յես կլսեմ յերգն այդ
անկամ,
Վոր յերգել ե հազար անգամ — սրնգահարըդ
իրիկնային:

Կիրցնեմ հազար անուն, վորպես չեղած մի
վարդարաշ,
Բայց դիտեմ, վոր չեմ մոռանա — սրնգահարըդ
իրիկնային:—

Ո՛ր, յերկիր իմ, յերեկիդ պես դառնակակի՞ծ ու վշտալուր,
Ներկայիդ պես այրող ու հուր — սրնգահարըդ
իրիկնային...

1924

ՀՈՎԶ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՀԵՏ

Տեսնում եմ հին գյուղերը, Լոռին,
Յերգերդ՝ փրփրաբերան Դեբետ,
Բռնեկ ենք փռչեկալած ուղին,
Գնում ենք հեռուները քեզ հետ:

Խոսում ես կախարդական ուժով,
Ակնարկում հին գյուղերի մասին,
Վերեում արևն ե վառ ու շոգ,
Ներքևում՝ ճանապարհի փռչին:

Գնում ենք ու գնում ենք քեզ հետ,
Սայլերի ճանապարհով՝ հովիտ.
Զի համարում այստեղ և վոչ մի թերթ,
Մշուշները խռովող մի միտք:

Գնում ենք ու գնում ենք ժպտուն,
Դյուղերի գորշ շարքերի մոտով.
Դու տխուր մի հին յերգ ես յերգում,
Գնում ենք մենք լեռների գոտով:

...Մեր դիմաց ահա դաշտը անծիր,
Կայարանն ու գծերը նրա.
Ցնդում ե սավերը քո լուսե
Յերկաթե այն գծերի վրա:

Ցնդում են հին գյուղերը, Լոռին,
Յերգերդ՝ փրփրաբերան Դեբետ...
...Այն յերբ եր, փռչոտ եր հին ուղին,
Լեռներով գնում եինք քեզ հետ...

ՀՈՎԶ. ՀՈՎԶԱՆՆԻՍՅԱՆԻՆ

1

Վորպես միգրոտ մի հեռու՝ տեսնում եմ դարըդ վերջին,
Որեքում ու յերգերում տեսնում եմ դարըդ վերջին:

Ու հիմա, յերբ փողոցում քեզ պատահում եմ հանկարծ,
Թվում ես մի՞ ու յերազ — տեսնում եմ դարըդ վերջին:

Մենք անցնում ենք նույն մայթով ոտաբների պես
յերկու,
Մենք ներում ենք մեկ մեկու, — տեսնում եմ դարըդ
վերջին:

Խարույկի պես, յերգի պես հրասիրտ ու հրադեմ,
Ահա որերը իմ դեմ, ահա և դարըդ վերջին...

2

Դու անցյալիդ կնայես ու կժպտաս դու,
Կնայես և ներկայիդ — ու կժպտաս դու:

Այնքան հեռու յեն նրանք ու այնքան ծանոթ,
Վորպես յերգ ու առավոտ — ու կժպտաս դու:

Դու մի միջին իրիկուն փողոց դուրս կգաս,
Կխորհես, վոր դու չկաս — ու կժպտաս դու:

Բայց մի հետին փողոցում, մի պատուհանից
Կլսեա յերգերըդ հին — ու կփպտաս դու:

Տուն կը դառնաս ու վաղուց յերգերըդ յերգած
Մի անգամ ել կկարդաս — ու կփպտաս դու:

1924

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

ԶՆԳԱ ԱՐԵՎԸ ԹՈՂ...

Զնգա արևը թող
Իմ յերգերի վրա
Ու իմ յերկրի անդող
Ցերեկներին շռայլ,
Զնգա արևը թող
Խնդուլթյամբ մի անտակ,
Իմ յերգերի հորդուն
Ցերանգներին տարտամ:

Լինի մայիս փարթամ,
Շռայլ, անամի, հորդոց,
Հասկի վրա արդար
Զնգա արևը թող...

1926

ՅԵՔԿՐԻՍ ՆՄԱՆ ԹԱՐՄ ԵՍ...

Յերկրիս նման թարմ ես,
 Յերգի նման դու,
 Հմայում ես մրգի պես,
 Գրքի նման մութ:

Յերգեր, յերգեր աչքերիդ
 Կիսակապույտում,
 Յերկրիս դաշտերը բերրի,
 Մեր գյուղը տրտում.—

Հին սեմին մեր խրճիթի
 Մի գառ են մորթում,
 Արյան մի շիթ շուրթիդ
 Ժպտացիր դու:

1925

ԴՈՒ ՀԻՄԱ ՀԵՌՈՒ ՅԵՍ...

Դու հիմա հեռու յես,
 Հեռու յե քո արծաթ ձայնը,
 Նա նորից կարկաչում է,
 Բայց արդեն վնչ ինձ համար.
 Ինձ մնաց հուր ու հրկեղ
 Այս խայթը մահամնա,
 Յեվ արծաթ քո ձայնի արձագանքը...

Յեվ այդ է իմ յերգը հիմա...

1925

ՅԵՍ ԻՆՉՈ՛Վ ՔԵՋ ՀՄԱՅԵՄ...

Յես ինչո՞վ քեզ հմայեմ.
Վոչ գանձեր ունեմ, վոչ փայլ,
Յես վոչինչ չեմ խնայել
Քո սիրո, փառքի համար:

Քո սիրուն, փառքին վայել
Չեմ դտել դեռ վոչ մի բառ.
Յես ինչո՞վ քեզ հմայեմ, —
Վարդավան, դու վաճի՞ր, դու վաճի՞ր...

1925

ԿԱՆԱՋ ԱՐՏԵՐ ԵՅԻՆ...

Կանաչ արտեր եյին,
Արահետներ փողոտ,
Մեկտեղ գնում եյինք,
Արե եր վառ ու շոգ:

Շուրջը մարգեր, հող, թուփ,
Խնդություն եր կյանքը, —
Ու մեռնում եր հովտում
Կիսավերակ վանքը...

1925

ՀԱՐԱՋԱՏ, ԻՄ ԱՆԳԻՆ

Հարազատ, իմ անգին,
 Յեկար ու գնացիր,
 Թողիր խոհեր անծիր,
 Ունլուսին մի այգի
 Ու անծաղիկ մի թուփ...

Գգվանքների մոխիր
 Ու շուկներ թողիր,
 Հուշեր, շուքեր թողիր,
 Ու թռչն...

1925

ՅԵԿ, ԱՆԳԻՆ, ՅԵՐԳԻՍ ԱՅԳԻՆ...

Յեկ, անգին, յերգիս այգին,
 Յեկ, այնպես զով ե այնտեղ,
 Յեկ, զգա շունչը կյանքի,
 Յեկ, քաղիր շաղուն վարդեր:

Յեկ, անգին, յես քեզ համար
 Պահել եմ վերջին նուռը, —
 Գիշեր ե լույս ու վարար
 Ու բաց ե այգու դուռը...

1925

ԱՇՈՒՆՔՎԱ ԱՅԳՈՒ ՆՄԱՆ...

Աշունքվա այգու նման
Դեղնել են տերևներն իմ.
Վողջ կյանքից ինձ յերգ մնաց,
Իմ յերգը թող չմեռնի:

Հասել են բերքերն իմ վառ,
Ճեղքվել ե ահա նոթն, --
Թեև ուշ աշնան նման
Դեղնել են տերևներն իմ...

1925

Հ Ո Վ Ե Ր Գ

Յերբ անձրևը դադար տա՝
Կլինեմ քո հովտում, —
Այնտեղ ամեն թփի տակ
Կա մի աղջիկ տրտում:

Կհավաքեմ յես նրանց,
Կնստենք թմբին,
Կգրուցենք մենք ուրախ,
Մինչև որը մթնի:

Մենք կխոսենք քո մասին,
Իսկ հետո վերից
«Հերիք» — կասի աքասին,
Քնել տվեք ինձ:

Նրանք մշուշ կդառնան,
Անհուշ ու տարտամ,
Իսկ յես մենակ կմնամ
Այն աքասու տակ:

Իսկ լուսինը խանդոտ
Դեղին փուփ կթափվի
Արտաներին անդորր,
Արտերին, արտերին:

1925

Կ Ա Ր Ո Տ

Սիրած, վոսկե աղջիկ, դեղին, հասկե աղջիկ,
Աղջիկ իմ ջինջ աչքով,
Իզուր տարվեցիր դու անձրևներին կանչից,
Իզուր հեռացար դու...

Ապրում եյիր պայծառ դաշտերում իմ հոգու,
Ծաղիկ եյիր բացված,
Բարդու մի ծառ եյիր, իմ բարդենին, իմ քույր,
Իմ ծաղկավոր անցյալ...

Ախ, անձրևից հետո դու ծիածան դարձար,
Շքեղ, հուր ու յերահ,
Բլուրներին ընկար, արոտներին արձակ,
Ու մարգերի վրա...

Հետո ցնդեց այն ել. հուր ես, սեր իմ սիրած,
Վոսկեթե իմ թիթեռ,
Աղջիկ եյիր, թե վիթ, ցնորք, մուխ ու միրած,
Աղջիկ եյիր միթե...

Ահա որը բացվեց լիմոնի պես լուսե
Ու նրա պես անուշ.

Ախ, ել վոչինչ, վոչինչ իմ սիրտը չի հուզի,
Ախ, ել վոչ մի անուն:

Սիրած, վոսկե աղջիկ, սիրո լուսե որբան,
Ծիթե ել չե՞ս դառնա. —
Յեկ, խառնվիր յերգիս, այս արևոտ որվան,
Այս ջրին ու գարնան...

1925

Մ Ա Ս Ի Ե Ն Ի

Իմ պայծառ ընկեր,
Իմ սեր մասրենի,
Խնչու յես ընկել,
Տխրել ես ելի:

Յերգդ զվարթ եր,
Սվավում եյիր,
Հսում եք վարդը
Յերգերը քո հին:

Կեններ արևը
Լեռան մի ուսից,
Նրա բարևը
Կայրեր թուփ ու սիրտ:

Բարդին կնազեր
Նման հարսերի, —
Արդյոք յերանգ եր,
Սիրուն մասրենի...

1925

* * *

Գառների պես սպիտակ
Քո դեմ իմ հույզերը.
Սպիտակ են, սպիտակ
Յեվ քո նուրբ ուսերը:

Դու շուրջըս հյուսել ես
Լուսեղեն մի ցանց,—
Անհույս են հույսերըս,
Անուշ իմ ցավ:

Դիտեմ՝ կորուստ ե, անցած
Անհնար այս սերը.
Սիրում եմ քեզ, իմ հանցանք,
Յեվ իմ սերը սե ե...

1925

* * *

Ձգիտեմ՝ քեզ եմ սիրում,
Թե իմ սերը,—
Այս սերը խոր ու խորունկ
Ինձ հուզել ե:

Ո՞վ ես, լճիչ ես, չգիտեմ, —
Մթին հանելուկ,
Գիտե՞ս սիրել դու միթե,
Ու սիրել հիմ:

Յեվ ինչո՞վ ես այդքան դու
Սառն ու հանդարտ,
Անձրևների տակ ժպտուն
Վարդի պես վարդ:

1925

* *

Յես գիտեմ հիմա, գիտեմ հիմա՝
 Զղջումի համար արդեն ուշ է,
 Տես, տխրությունն է, ու մահ, ու մահ,--
 Հիմար, իմ հիմար,
 Հիմար, իմ հիմար,
 Նորից յեղնում ե հին մշուշը...

1925

* *

Կծերանամ մի ուր յես, կծերանաս դու,
 Ամեն մեկըս մեր բախտի, մեր ցավի հետ,
 Կդառնա վողջը հանդարտ և իմաստուն,
 Յեվ գուցե այն ժամանակ հանդիպենք մենք:

Յեվ գուցե մենք հանդիպենք վորպես ոտար,
 Դու կորացած ուսերըդ դարձնես յետ,
 Ու մրմնջաս ինքըդ քեզ ու քեզ համար.
 —Ինչքան տանջել եմ յես քեզ, ծերուկ պոետ...

Գուցե մեռած լինեմ յես, յերբ դու դեռ նոր
 Կողջունես վառ որերը վարար կյանքի,
 Շիրմիս վրա կորուվեն վարդեր մեռնող,
 Կշշնջան անունըդ վառ ու անդին...

1925

Ա Յ Ս Ո Ր

Այսօր կարծես դու ավելի հանդարտ ես,
 Մի՛րա անուրախ, գանգրահեր իմ մանկիկ,
 Քեզ ժպտում ե անդորրուժյան արտը
 Ու հմայքը բազմախորհուրդ կյանքի:

Այո, մանկիկ, խելոք պիտի մնաս,
 Դու ուզում ես արևի շեկ գունդը,
 Դու ուզում ես աստղերով լի մի թաս
 Ու կապույտում ցանված լուսնահունտը...

Խելոք, մանկիկ, խելոք, խելոք մնա,
 Տես, քո յերկրում նոր հունտեր են ցանվում,
 Հիմա պետք է վոչ սեր, վոչ ել քնար,
 Վոչ ել քնքշանք՝ շաղախված հին ցավով:

Թող քեզ թովի նոր ուրերի վարդը,
 Թող արևը, թող ցնորքը, անգին,—
 Այսօր, այսօր դու ավելի հանդարտ ես,
 Մի՛րա անուրախ, իմ գանգրահեր մանկիկ...

1925

* * *

Այսպես անցնում են որերը, որերը,
 Գալիս հասնում են նորերը, նորերը,
 Յես ել կանցնեմ, այ իմ անուշ, իմ զուլան,—
 Սարից իջնում եմ ձորերը, ձորերը:

Վտուրս արնել են քարերը, քարերը,
 Հալածում են ինձ դարերը, դարերը,
 Յերգով յեկա, վերքով կերթամ, իմ զուլան,
 Յերգըս տարել են չարերը, չարերը...

Քամին պոկեց իմ ծառերը, ծառերը,
 Չեն զընգում ել բառերը, բառերը,
 Վերջին յերգի՜ն, անուշնդ վեհ ու զուլալ,
 Ինչ շո՛ւտ մարան քո վառերը, վառերը...

1925

ԿԱԾԱՆ ՄԵՆԱՎՈՐ...

(Վահան Տերյանի հիշատակին)

Կածան մենավոր,
 Համբ հոգին իր տար
 Մինչև գիրկդ անդորր
 Ու մինչև անտառ:
 ... Հեռացավ մի որ
 Այնպես անհաղորդ,
 Անեղր ու դանդաղ
 Մշուշի նավով,—
 Ցավով հեռացավ,
 Կածան մենավոր...

1926

ԴՐՍՈՒՄ ԱՆՁՐԵՎ Ե...

Դրսում անձրև ե և իմ սրտում
 Յերգվում ե մի յերգ նրա պես թեն.
 Իսկ նա յերգում ե այնքան տրտում...
 Յիս լսի եմ ուզում, թե արդեն, արդեն

Արցունքի շիթեր ընկան ձեռքիս:—
 Բայց յես ժպտում եմ, ո՛ր, գիտեմ յիս՝
 Կիրիվեն նրանք հետո յերգի,
 Ծաղիկներին պես, վարդերին պես:

Ծաղիկներին պես ու վարդերին՝
 Անձրևից հետո այնքան պայծառ...—
 Յերգիր, անձրև՝ իմ, իմ մտերիմ,
 Բերրի՛ արցունքներ, թափվե՛ք անձայն...

1926

Լ ՈՎ Ե Ր Գ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Փշատենին շնչում ե.—«Անցավ...»
Թրթուրը որորվում ե.—«Ինչպես...» —
—Անցավ նա, անցավ սերդ անդարձ,
Մենակ թողեց, մենակ թողեց նա քեզ:

Հովը մտավ թավուտները.—«Գտիր...»
Մարգագետնից ձին վրնջաց,—«Ո՞ւր ե...»

—Գնաց նա, կանչում ե անլ ավից,
Ձեռ գտնի: Մի վորոնի: Ձուր ե:

Արագիլներ, կաշաղակներ, գժեր,
Բեֆ արեք, քանի լուսին դեռ կա.
Քամիներ, ծղրիղներին քշեք...—

Ծառերը պար են բռնել յերկար:

Ծառերը պար են բռնել յերկար,
Դրմիաց թունդ նաղարան վերից,
Ամպերը վրա~վրա յեկան,
Անձրեք ծաին բռնեց դերի...

Անձրեք խշխշում ե.—«Բերի...»:

.

Բարդենին ուրախ ձայնեց.
—Յեկավ, յեկավ...

Այդ ուր ես, ուր ես թառել,
Անուշ բարեկամ:

Ձգել ես քո հասակը,
Գուցներըդ ծածան,
Դու անուշ, հարազատ իմ,
Իմ սեր~ծիածան:

Այդ յես եմ ալիսես քշում,
Շրջում եմ լեռներ,—
Նստել եմ կարմիր նոսրյո,
Գալիս եմ՝ բռնեմ...

1926

ԽՐՏՎԻԼԱԿ

Ծառախմբի մի գրեց
 Ձոր բարդենի, վիզը ցեց.
 — Ո՞ւմ ես այդտեղ սպասում...
 — Ճերմակ, ճերմակ աքասումն...

Կմախքացած իմ բարդի,
 Ձոր խրավիլակ իմ հանդի,
 Ի՞նչ աքասի, աշուն ե,
 Վռակորներըդ խշշում են:

Այնտեղ շրշումն ու սաղարթ,
 Կանաչ յերկինք, կապույտ արտ...
 — Հիմա՞ր կմախք, իմ բարդի,
 Ձոր խրավիլակ իմ հանդի...

1926

ՈՐՈՐ

Քնիր, իմ հեղ,
 Որորոցում,
 Յերգեմ մոր պես
 Խաղաղություն:

Պայծառ խոսքեր
 Ասեմ յես քեզ,
 Յերգեր վռակե
 Ասեմ մոր պես:

Կախեմ լուսինն
 Որորոցիդ,
 Կարեմ ուսիդ
 Աստղեր լուսե,—

Աստղեր անհուշ,
 Աստղեր անգին,
 Քնիր, անուշ,
 Յնորք-մանկիկ...

1926

ՀԻՆ ԱՅԳՈՒ ԴՌԱՆ...

Ախ, հին այգու դռան յես
Կնստեյի տրտում,
Կիջներ գիշերն անեղը
Այգում և իմ սրտում:

Բարակ կերպեր մի ծղրիտ,
Կիշշար ուռին,
Մի թուփ սիրով կտխրեր,
Կթեքվեր առվին:

Էանցներ ջրվորը առույդ,
Ջուրը կզնգար,
Կերպեր ամեն մի առու,
Ամեն ծիլ ու քար:

Իսկ լուսինը ասես
Մաղմոս եր թերթում,
Յերը հին այգու դռան յես
Կնստեյի տրտում:

1926

ՅԵԿԱԿ ԻՆՁ ԱՅՑԻ...

Յեկավ ինձ այցի
Այսուր իմ հուշը.
Տխուր եմ, ասի,—
Աշխարհը մոռնա՞ն:

— Հիմար ես, գիժ ես,—
Ասաց իմ հուշը.
— Կյանքը մոգի՛ն է,
Արե՛ ես, ուժ ե՛:

Այրող այդ վերքը
Քո մեջն ե մխում,
Յերգիլը քո յերդը,
Մի լինի տխուր...

1926

Հ ՈՒՇ

Գարնան անձրևն ե խշշում
 Իմ հին տան վրա,
 ծանոթ մի յերգ եմ հիշում,—
 Հիշում եմ նրան:
 Նա անձրևի պես թափվեց
 Յերգերիս այգում,
 Ու ծաղկեցին վարդեր
 Ու ծառեր ծաղկուն:
 Թաց ոշոշնեց կասկածի,
 Տուղտեր մեղմության,
 Ուրախության աղացի,
 Բարդիներ փարթամ:
 Յերգերի հորդ շատրվան
 Խմեց իմ այգում,
 Յերգեց ջուրը յերգահան,
 Յերգեց անքուն:
 Հիմա այդ յերգն եմ հիշում,
 Հիշում եմ նրան,—
 Գարնան անձրևն ե խշշում
 Իմ հին տան վրա...

1926

 Նույն գետն ե աջից,
 Գիշերը սե ե.
 Զինջ, վճիտ աղջիկ,
 Մեռավ քո սերը:

Խրինջում ե դռան
 Վոսկենբաշ իմ ձին.
 — Չէս հասնի նրան,
 Մի նայի սանձին...

1926

ՎԵՐՋԱԼՈՒՅՍ

Արտերը հագել են
 Նարնջե յազմա,
 Փռել են հանդերը
 Ծաղկավոր պսամա:

Հոտերը տուն դառան
 Հանդերից ելի,
 Ու մաղվում ե շաֆրան
 Ամպերից, վերից:

Լճափում հարսնիք կա,
 Հեյ, շարժեք վտաները,
 Լուսինը թամաղա,—
 Հարբել են գորտերը...

1926

ԱՆՁՐԵՎ Ե ՔՈ ԱՅԳՈՒ ՎՐԱ...

Թափվում ե անձրև մի բարակ
 Վոսկենվոր աշնան ծառերին,—
 Ապրում եր իմ սիրաբ աբազ,
 Ուղում եր զգալ կարելին:

Դու ազահ շնչեցիր, սիրա իմ,
 Ու վորպես աշունքվա այգի՝
 Փռեցիր սինին մրգերիդ
 Ու հավաք հարիւր դու, անգին:

Դրանից ե, վոր հիմա
 Մոռացել ես խորունկ յերգելը,—
 Անձրև՝ ե քո այգու վրա,
 Ու դրսում մրսում են մրգերը...

1926

ՀԱՍՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թափիչ են քո շուրթերը,
 Շուրջըս շունչդ հորդել է,
 Այնքան մեղմ շնչում են
 Թափիչե քո շուրթերը:

Իմ յերկրի մրգերի պես
 Շուրթերդ քաղցր ու անդին,
 Ու բուրում են մաղբրդ
 Անտառի պես անհանգիստ:

Աչքերիդ սև թերթերը
 Այրում են հրով հրկեզ,—
 Հասել են քո շուրթերը
 Իմ յերկրի մրգերի պես...

1926

ԱՆԳՈՐՐՈՒԹՅՈՒՆ

Շուրջը անտառ է, մացառ ու թուփ,
 Պուրակներ շուրջը, շրջող շողեր.
 Ո, փովիք, լուսե խաղաղություն,
 Կանաչ իմ, մայր իմ, սեր իմ շողե:

Շուրջը խարշափ է, շուրջը շրջուն,
 Այդ ծաղիկներն են մեղմ աղոթում,
 Ու ծաղիկների քնքուշ շուշուն
 Շրջում է սրտում, հովտում, ողում:

Յես յերազել եմ այս պահը, յերբ
 Զուլում է կյանքը թափումներին,
 Ու ծաղկի նման մի բաղմաթերթ՝
 Տրվում է շաղին, շողին, հովին:

Խորն է, անհատակ այս անուրջը,
 Զուրը մի ծանոթ յերգ է հուշում.—
 Այդ Մեծարենցն է շրջում շուրջս,
 Ու շեր է ասում հովի շուշուն...

1926

ՔԱՐԵ ՄԱՐԴԸ

Կրունամ հիմա այս կածանը,
Կկտրեմ ժպտուն ուղին յերկար,
— Ընդունե՛ք այս սլաղ հուշարձանը
Յեզվ այս գլուխը վշտից թեքած:

Ճերմակ լուսինն է ինձ քանդակել
Անքուն և անքուն գիշերներով,
Քանդակել է սլաղ ու անտարբեր...
— Հյուրընկալ յեղեք, յեղեք ներսդ:

Այս հուշարձանը... նա գալիս է,
Դալիս է դանդաղ, ու խեղճ, ու վեհ.
Շուրջը զարուն է ու մայիս է,
Ու նա ծեծում է դարպասը ձեր:

Յեղեք հյուրընկալ, յեղե՛ք ներսդ,
Ընդունե՛ք քարե ճերմակ մարդուն,
Ծածկե՛ք գլուխն իր ծաղիկներով,
Ու թող յերգի նա յերգե՛ր արբուն:

Կգան նոր հյուրեր, նոր մայիսներ,
Դաշտերում կերգեն ուրի՛շ հովեր.—
Հյուրընկալ յեղեք, յերբ գալիս են,
Դալիս են դանդաղ, ու խեղճ, ու վեհ...

1926

ԱՆԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ

Յերեկոն իջավ. ցուրտ է, քամի յե,
Անտառը լուծվեց խավարում քիչ-քիչ.
Ախ, խորախոր է անջատման վիհը,
Ձի ծածկի նրան ել վոչի՛նչ, վոչի՛նչ—

Վոչ զղջման արցունք, վոչ հերոսություն...
Այնտեղ, հին այգում, ննջում է խաղաղ
Նա, վորն ինձ տվեց մեծություն ու թույն,
Վորին հանեցի մի որ կախաղան

Ինքս իմ ձեռքով... և անսպասարակ
Քաշեցի նրա մարմինը լուսե
Ու թաղեցի հին խնձորենու տակ:

Անձրեղ յերգեց թաղման սլատարագ,
Ու հոգիս այնպես հեկեկալ ուղեց,
Բայց վոչ մի կաթիլ արցունք չգտավ...

1926

ԴՈՒ ՅԵՐԱԶԵԼ ԵՍ

Դու յերազել ես մի որ
Մի սեր արևազուն,
Յեվ աչիկներ տնդորր,
Ու շուրթեր հասուն:

Դու յերազել ես ու նա՝
Կյանքը շողոքորթ,
Սին ժպտացել ե միայն
Ծարավի դեմ քո:

Նա կարող եր բողոքով
Ուղիներ հարթել.
— Կյանք իմ, կյանք իմ շողոքորթ,
Թղթե՛ք վարդեր...

1926

Գ Ի Շ Ե Ր Ը

Վողջ գիշեր բարդիները
Խռացին չափարի մոտ,
Վողջ գիշեր ականջում եր
Իմ սիրտը այդ ձայներին.
Ինձ կանչում եր վողջ գիշեր
Հնորյա, հին մի կարոտ,
Կարկաչում եր մի անուն
Դաշաերից ու լայներից:

Ծնդդաներ եյին ցնծում,
Բանդիւններ արծաթաձայն,
Վողջ գիշեր հովը պարեց
Ախ, այնքան, այնքան թեթև.
Վողջ գիշեր բռնել եյի
Հնորյա, հին մի կածան,
Ու շուրջս մեռած որեր,
Ու մեռած ծագիկներ թեր...

Ձեր յերգը ի՛մն ե նորից,
Ու հիմա, յերբ գիշեր ե,
Ուռչում ե կարոտս խենթ
Ջրերի նման դարնան.
Ու այնպես դեռ հեռու յե
Ինձ թվում իմ աշունը,
Յեվ որերբս թևում են
Թեթև դեռ ու դեռ վառման:

Ձեզ հետ եմ նորից աճում,
Բարդիներ, ճերմակ հարսներ,
Ցնորք իմ վոսկեհանդերձ,
Յերկրային, անդին հմայք,—
Յես քո բերքն եմ ընդունել,
Քեզնով ե միբզն իմ հասել,
Իմ յերկրի վառման արև,
Նայիրյան վոսկե քնար...

1926

Ո Ր Ո Ր, Ո Ր Ո Ր...

Արևավոր, արևավոր իմ սերերին,
Իմ հույզերին արևավոր ու նո՛ր ու նո՛ր,
Իմ լույսերին ու լուսավոր իմ հույսերին,
Ընկուղենո՛ւն լայնասաղարթ — որո՛ր, որո՛ր:

Որոր, որոր,

Որոր, որոր:

Որոր մարդին, արտուտներին, ծառին, ձորին,
Կածաններին իմ մենավոր, ծաղկած բարդուն,—
Որոր, քնքուշ իմ աքասի, որոր — մորի՛,
Որոր սարին, հանդին, արտին, որոր՝ մարդուն:

Որոր, որոր,

Որոր, որոր:

Շամբուտներին ու ամպերին մուխ ու անձրև,
Անտառներին, արոտներին, քամուն, քարին,
Որո՛ր սրտին իմ՝ արտի պես անձրևածած,
Որո՛ր սրտին՝ վարդերի պես արնակարմիր:

Որոր, որոր,

Որոր, որոր:

Որոր նրանց՝ արևային յերգիչներին,
Վորոնք մի որ յերգ յերգեցին ու անցկացան,
Կարգացողին որոր — սրտոտ ու մտերիմ,
Կարգացողին, վոր յեղել ե, հիմա չկա:

Որոր, որոր,

Որոր, որոր...

1926

ՅԵՐԵՔ ԲԱՐԴԻ

ԽՈՐԵՆԻ

1

Յերեք բարդի յես գիտեմ,
 Նբանք նազում են իմ դեմ,
 Ո, յերեք բարդի.
 — Մանկությո՛ւն իմ դեղնածամ,
 Մանկությո՛ւն իմ, վոր անցար
 Նոր ցանած արտից...

Ջանգի զոդանջ եմ հիշում,
 Նեղ արահետ, անտառ, շուն
 Ու դառներ ձերմակ.
 Անհուշ լեռան մի ուսից
 Բարձրացող վանք ու լուսին
 Յեվ ինչ-վոր վրան:

Այդ բարդին շա՛տ ե հեռու,
 Նա մշուշվեց որերում,
 Յոթ սարից անդին.
 — Մանկությո՛ւն իմ դեղնածամ,
 Մանկությո՛ւն իմ, վոր անցար
 Նոր ցանած արտից:

2

Յերկրորդ բարդին, ահա նա,
 Բանուկ մի ճամբի վրա,

Յերգուն ու խշռուն.
 Շուրջը՝ գյուղեր, կանաչ ծով,
 Առուն՝ անուշ զնգոցով,
 Մարգեր թարմաշունչ:

Շուրջը յերկիր մի զարթնող,
 Անուշ բուրոդ հերկ ու հող,
 Հաղար կանչող ձեռք.
 Դաշտի վրա լայնահիստ
 Զարթնող ուժեր անհանգիստ,
 Ու գնացքի ձեն:

Լայնասաղարթ իմ բարդի,
 Զարթնող յերկրի մեծ ճամբին,
 Արևավոր սեր.—
 Դու շարժում ես ձեռքերդ
 Ու յերգում ես յերգերդ—
 Դու յե՛րգ իմ լուսե...

3

...Յերրորդ բարդի, յերրորդ ծառ,
 Դեղնասաղարթ ու պայծառ,
 Վոր կռանում ես.
 Նայում ես խոր ու բարի,
 Հեռավոր քո անտառից,—
 Ի՞նչ ե անունդ...

Դու ծերությունն ես անհուշ,
 Շուրջդ մութ ու աղջամուղջ,
 Հողը՝ անհանդարտ.
 Նա մոմուում է խանդից,
 Յեռում յեռուն յեռանդից,
 Մնում նոր անտառ:

Կկուանաս դու մի որ,
 Սբտամեռ ու գլխիկոր,
 Կանաչ արտի դեմ,—
 Շուրջդ, շուրջդ կշափեն,
 Նորից շուրջդ կը ծափեն
 Հազար՝ բարդիներ:

Յեվ որերը հեռացած,
 Սավերների պես ծածան,
 Կնատեն սրտիդ.—
 — Մանկությո՛ւն իմ վոսկեծած,
 Մանկությո՛ւն իմ, վոր անցար
 Նոր ծլած արտից...

1926

ԲԱԼԼԱԴ ՁԱԼՈՅԻ ՅԵՎ ԱՌԱՋԻՆ ՍԻՐՈ ՄԱՍԻՆ

1

Ձալոն իմ շունն եր, չալ-չալ աչքո՛ւն եր,
 Ձալոն չքնաղ եր, պայծառ Ձալո.
 Ընկնում եր վոտիս, աչքը փակում եր,
 Ծածկվում եր տատիս շալով:

Յեա հանում եյի մեր հին դզրոցից
 Գույնզգույն լաթեր ու սրժա,
 Ձարգարում եյի պոչից մինչև վիզ
 Ու տանում դաշտերը նրան:

Ձալոն քայլում եր պչրուհու նման,
 Սլվլուն պոչը բռնած ցից,
 Բավում եր վոտիս, մոռում եր մոռյլ,
 Մոռում եր հպարտ, հաճույքից:

Տուն եյի բերում մութ փողոցներով,
 Շների աչքերից անտես.
 Դանդաղ իջնում եր կապույտ յերեկոն
 Ու ծածկում սար ու դաշտեր:

2

Ձալոն իմ շունն եր, չալ-չալ աչքո՛ւն եր,
 Ձալոն չքնաղ եր, պայծառ Ձալո.
 Ընկնում եր վոտիս, աչքը փակում եր,—
 Բայց բանը վերջացավ չարով:

Գաղթի մութ ճամբին կորավ իմ շունը,
Ո՞վ գիտե՞ վճիռ ձին կոխտեց...
Շուրջըս մեռնում եր վերջին աշունը,
Չմնաց ինձ վնչ մի ընկեր...

3

Մի աղջիկ յեղավ իմ յերկրորդ սերը,
Խաժ աչքով աշխուժ մի աղջիկ,
Վոսկեգույն եյին նրա մազերը
Ու բուրում եյին դարչին:

Մի որ միասին գնացինք այգի,
Հուլիսյան գիշերն եր նազում.
Նա չալ-չալ շորեր ուներ իր հագին,
Իսկ այգում— խաղողն եր հասնում:

Նստեցինք մենք թափ վորթատունկի տակ,
Նա զրեց գլուխը ծնկիս,
Յես շոյում եյի նրա վիզը տաք
Ու նայում մշուշված դեմքին:

Ո, սեր իմ, սեր իմ... — Ինձ հառել եյին
Բիբերը նրա մլաբուն.
— Չալոն ե նայում նրա աչքերից,
Չալոն ե տխուր նայում:

Անհուշ նազում են վորթատունկերը,
Իսկ հետո անձրևն ե խշշում.

Քեզ չեմ մոռացել, կորած ընկերքս,
Քեզ չեմ մոռացել, իմ շուն...

.....
.....

Որերի հեռվում նրա հաջոցը
Հնչում ե կարծես լալով...

Չալոն իմ շունն եր, չալ-չալ աչքուն եր,
Չալոն չքնաղ եր, պայծառ Չալո...

1926

ՆԱՐԵՋԵ ԻՄ ՈՐԵՐՈՒՄ...

Նաբնջե իմ որերում

Վրնջում ե յերգըս.

— Ի՞նչն ե, ի՞նչն ե քեզ տանջում,

Յերգ իմ...

Շուտով անդարձ կը թռչի

Կապույտ թռչունը...

— Յերգ իմ, յերգ իմ գեռ չերգած,

Վոր վրնջում ես...

1926

Պ Ո Ե Տ

Մ Ո Ր Ա

Մի ջինջ գիշեր ե յեղիւ.

Մի ջինջ գիշեր,

Մայրս ջանել մի յեղեզ,

Հայրս ուժեղ:

Բարդիններն են յերգիւ

Զրերի մոտ,

Ամեն ինչ խորն ե յեղիւ,

Ամեն ինչ հորդ:

Ու մորըս հուզիւ ե

Բարդինների յերգը,

Իսկ զաշտերում փրբուզի

Ծղրիզներն են յերգիւ...

Ախ, ծղրիզներ շատախոս՝

Լուսնկայի հետ,—

Ծնվեցի ձեր պատճառով

Այսպես պոետ...

1926

ԻՄ ՅԵՐԿԻՐ. ՔՈ ՅԵԼՄԱՆ ԺԱՄԻՆ..

Լեցուն եմ յերգերով քո նոր,
 Լեցուն քո հղոր ավիշով.
 — Հիշում եմ ճամբաներ մոլոր,
 Ու մոլոր հուշեր եմ հիշում:

Նայիր ինձ այդպես աներկղեմ,
 Թող սուշե յերգերիս քամին,
 Թող այսպես սուշելով յերգեմ,
 Իմ յերկիր, քո յերման ժամին...

1926

Սյուր վազին հին յերգի
 Ծեծեց իմ դուռը,
 Ու յերբ բացի յես դուռը՝
 Բնկել եր սեմին—
 Ճերմակ, ճերմակ մի աղջիկ՝
 Բերնին փրփուրը,
 Թղթե ծաղկած մի պսակ
 Դեղին վարսերին:

1926

ԿԱԾԱՆՆԵՐՈՎ

Վորպես հանգած մի անուն
 Յերկնքի վրա,—
 Այդ լուսինն է գեղնամույն՝
 Աչքերով մեռած:
 Ու բարդիններն են շրշում
 Գիշերների մասին,
 Լսում է անշուկ
 Խոնարհ մասրենին:
 Հանապարհներն անհմա,
 Քառուղիներ ձիդ,
 Ու պարխալներ հնամյա,
 Վերձիդ...
 Խաղաղ գիշերն է խոսում
 Խոսում ձայներով,—
 Գնում եմ յես իմ լուսե
 Կածաններով...

1926

ԲԱՐԴԻՆԵՐ

1

Յես փոքր եյի գեռ, փոքր եյի յես,
 Աչքեր ունեյի բարի ու մեղմ,
 Արտերի ճամբին տեսա յես քեզ,
 Դու այնքան աղջիկ, այնքան անմեղ:

Առաջին հանդիպում... և ինձ թվաց,
 Վեր հման ես դու ճերմակ դառի,
 Ուղեցի քեզ հետ դաշտը գնալ
 Ու հասնել ճերմակ բարդի ծառին:

Ուղեցի, բայց դու գնացիր տուն,
 Ու յերազ դարձար, դարձար վերհուշ,
 Փովեց դորշագույն մի իրիկուն,
 Մի Բողար հաջեց հեովից հեռու:

Հետո գիշերը, անհանգիստ քուն,
 Լուսնիկա դաշտեր, դուհի՛ր դառիս...
 Յես գնում եյի մեր դաշտերով,
 Յես հասնում եյի բարդի ծառին...

2

Արագիլներ յեկան ու գնացին,
 Յե՛վ գարուններ անցան, դարձան նորից,
 Հասակդ ձգվեց, վորպես հացի,
 Շուրթերդ կարմիր, կարմիր մորի:

Գնացքը սողաց միջին ձորից,
Ինձ ել վերցրեց, ճչաց, զնաց.
Իմ աչքը մնաց կանաչ շորիդ
Յեվ քո մազերին վռակեարցակ:

Ախ, իմ դաշտերը լայն ու արձակ,
Յեվ մեր խրճիթը, կալը, դեղը —
Յերազի նման յեկան, անցան,—
Սպիտակ իմ դառ, թողի քեզ ել...

Յեվ որորում եր իմ սիրտը թույլ
Անուշ շրշուհն հեռու արտի,
Ու գլխիս վրա խշշում եր խուլ
Դաշտերում թողած ճերմակ բարդին...

1926

Ո Ր Ե Ր

Նորից որեր են վառ, ու իմ սրտում
Հուրհուրում ե քո հրահուրը,
Ու խոսքերը քո քաղցր ու տրտում
Կարկաչում են, վորպես բարակ ջուրը:

Յերզի նման մի վաղուց յիրգված
Հիշում եմ նորից այն վորը մանկան,
Վորին աշխարհը հեքյաթ թվաց,
Ու նա սկսեց անհոգ ման գալ:

Ոյն վառ մանկիկը: Թվաց նրան,
Վոր լեռներից դեն չկա աշխարհ.
Յերկինքը կապույտ, կապույտ վրան,
Չկա քաղցր միրգ մրգից աշնան:

Բայց յերբ մեծացավ, դարձավ պոետ,—
Նա մրդեր տեսավ և քաղցր և դառն,
Ծաղիկներ ցանեց, յերգ ու պոետ,
Դարձավ իմաստուն մի պարտիզպան...

1927

Ն Ր Ա Ն Յ Յ Ե Ր Գ Ը

Խշշում են բարդիները.—Վողջմէյն,
Վողջմէյն յերկաթե հյուրին.
Ծաղիկները ախուր են շրշում,
Իսկ այնտեղ գողգողում ե ուռին:

Պիտի գա ու հգալ չի կարող,
Կքանդվեն անտառները միին,
Կձգվեն պողոտաներ քարոտ,
Նորանոր պողոտաներ կրկին:

Ձեր վառքի մասին անյաւոր
Կերգի հովերի քանքարը,
Նրանց հետ միասին՝ ծանոթ
Նայելըյան վոսկե այս քնարը...

1926

Ա Շ Ո Ւ Ն

Աշուն, խաղող եւ բերել,
Վոսկե տերեւ ու մշուշ,
Շրջապագեսներ բեհեղե,
Սեր եւ բերել, աշուն—

Ու ախրություն ինձ համար,
Ու ախրություն ինձ համար,
Ու ախրություն ինձ համար
Ու շուք:

Աշուն, լուսին եւ բերել,
Ու անձրեւներ սրամաշուկ,
Ցանկապատի մոտ նստած
Դու մի դեղին, ախուր շուն:—

Աշուն:

Աշուն, ինչպէս եւ մաշում՝
Խարտոցի պէս պաղ ու խիստ.
Մեռել՝ վոսկե քո նաշում՝
Թող քնեմ խոր ու հանգիստ:

Աշուն, խոսքեր եւ բերել,
Վոսկե խաղեր ու ծնծղա,—
Ու ախրություն ինձ համար,
Ու ախրություն ինձ համար
Ու մահ...

1926

Ս Ր Ի Ն Գ Ը

Նա յերգում է ամեն ուր,
 Նա ամեն ուր լալիս է,
 Սրնգահարը կույր ու խեղճ,—
 Ու հեռու յե, ու չկա
 Նրա յերգի մայիսը:

Ու կմեռնի նա մի ուր
 Այդ մայիսի վրա սլաղ,
 Սրնգահարը կույր ու խեղճ,—
 Ու փողոցը կզառնա
 Նրա համար ցուրտ դադաղ:

Բայց այն, ինչ վոր յերգեց նա
 Յեվ ինչ յերգում է հիմա—
 Սրնգահարն այն կույր ու խեղճ—
 Յերկրիս հովերը կերգեն
 Հովիտներում անուրախ:

— Յերգեր, յերգեր հնամյա,
 Սրնգահարներ կույր ու խեղճ...

1927

Ա Յ Գ Ե Ս Ս Ա Ն Ն Ե Ր

Այգեստաններ միմի, սաղարթավոր ու վեհ,
 Այգեստաններ, վորոնք կարկամել են, տարվել
 Բլուրների վրա ու բլուրներն ի վեր...
 Այգեստաններ:

Այգեստաններ հուռթի ու կատաղի, հզոր,
 Բազուկներով կանաչ ու մրգերով դեղին,
 Այգեստաններ, վորոնք վարարել են այսօր,
 Սպասում են սիրով իրենց հավաքողին:

Խնկանման խաղող ու տանձ, ու բալ, ու դեղձ,
 Իմաստություն՝ աշնան մրգերի պես հասուն,
 Իմ մրգաստան յերկիր, մրգանման իմ յերգ,
 Յերգի նման անմահ, յերգի նման ասուն...

Առեք, առեք յերգըս վոսկերառ ու հզոր,
 Այգեստաններ բերքուն ու ձեր գիրկը տարեք...
 Այգեստաններ, դուք, վոր գազազել եք այսօր,
 Այգեստաններ...

1927

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Ը

Յեա վերջինը չեմ, հասկացե՛ք ինձ,
 Յեվ վորք կարոտն իմ վերջինը չե.
 Ախ, կծնվի դեռ այնքան թախիծ,
 Այնքան վիհեր դեռ պիտի շնչեն...

Վերջին պոետը... դեռ չկա նա,
 Նա պիտի գա դեռ, պիտի յերգի,
 Ամեն մի յերգն իր՝ հատուկ դանակ,
 Ամեն մի յերգն իր՝ մորմոք ու վերք:

Վողջո՛ւյն, վողջո՛ւյն քեզ, վերջին պոետ,
 Յեղի՛ր հպարտ դու, յեղի՛ր լուսե,
 Վորքան խաչեն քեզ ու հայհոյեն—
 Այնքան թող յերգդ խորունկ հուզե:

Կգաս յերկրիս խուլ մի անկյունից
 Ու յերգերը քո վեհ կհնչեն,—
 Վերջինը չեմ յես, հասկացե՛ք ինձ,
 Ու բորք կարոտն իմ վերջինը չե...

1927

* * *
 Կարծես մանուկ եմ դարձել յես,
 Բռնել եմ մեր արտի ճամբան,
 Յերգում են ծղրիգ ու սեղ,
 Նարինգը սուլում ե հարբած:

Նրանց պես եմ յերգում յես ել՝
 Սիրով մի, խնդությամբ հեռին.—
 Ընդունի՛ր, ընդունի՛ր, սեր իմ,
 Յերգերը քո պայծառ պոետի...

1927

Արև, շողերդդ զանրի դու
Յերգիս արտի վրա,
Թող շողա քո նիզակը
Իմ սրտի վրա:

Շողան Թող շողդդ լուսն
Մայթերի վրա,
Թող անձրևները հոսեն
Վարդերիս վրա:

Արև, հրահներ թռչուն,
Ոձիք ինձ քո լուսով.
Վարդն անձրևով է շնչում,
Իսկ յերգը — հույզով...

1927

ԶԱՐԵՆՑԻ ԼԵՏ

1

Հիշում ես, հիշում ես՝ խշշում եր աշունը,
Զմեռն սպասում եր մերկ սարից անդին,
Բուլվարի ծառերը խշխշում եյին,
Բուլվարը նման եր հիվանդի:

Մեր հողնած յերակների խողովակներով
Փչում եր աշնան քամին ցրտացուբա,
Նա մերթ հեկեկում եր աղիողորմ
Ու մերթ ել կատաղի ցնցում:

Նա ծվատում եր մացառու թուփ,
Հեկեկում խուլ ու տրտմաթախիծ,
Ամայի անտառում ու դեղնած դաշտում
Փնտռում եր զոնե մի ծաղիկ:

Անտառի տերևներն եյին խշխշում,
Մահանում դաշտերն ընդարձակ.—
Հիշում ես, հիշում ես՝ աշուն եր, ինչպե՞ս աշուն,
Ամառը շուտ անցավ, շուտ անցավ:

Շուտ անցավ ամառը. — նա միքդ եր ու հասույթ,
Նա հասուն որերի բեղմնն նախորե,
Բայց յեկավ աշունը, յեկավ մահացուբա.
Որեր իմ, որեր իմ, որե՞ր...

Լսում ես, լսում ես, — խշշում եր աշունը,
Զմեռն սպասում եր մերկ սարից անդին,

Յերգերի ծառերը խշխշում էին,
Ծառերը՝ նման հիվանդի:

2

Յես հիմա հիշում եմ մեր բոլոր այն հուշերը,
Մեր բոլոր ճամբարներն անցած,
Այդ ամենը հիմա որերում մշուշվել են,
Բայց դեռ խայթում են, վորպես հանցանք:

Առաջին տերևաթափ, ահազին և անկապան,
Այդ հոգի եր, փոթորիկ եր, սամում.
Տանջանքով յերկնում էլինք նոր յերգի նոր ապագան,
Յեվ այդ եր...արյուն... քամում...

Յես գիտեմ՝ վոչ մի աղջիկ չարժե մեր մեկ խոկ յերգին,
Վոչ մի յերգ՝ այս տենդին բերրի,
Վոր՝ յերգի պիտի փոխվեն արնահոս մեր վերքերը, —
Գարնան պես վառման յերգերի:

Յեվ իզուր այն ճահիճը լուսնահար ալլալվում է,
Զառանցում է չարկամ ու խոցող,
Դեռ կանցնի մեր յերգերի յերկաթի բատալիոնը
Վերելքի հզոր զնգոցով:

Բարեկամ, մարտիկ, ընկեր, ինչ լավ է, վոր մենք
կանք գեռ,

Կարող ենք ուղիներ հարթել,
Յերգերի վեհ շառաչով ծառանալ հին ծառի դեմ,
Հասցնել նոր կյանքի վարդեր...

1927

„ԽԵՂՃ ԼԻԼԻԱՆ“

ՍԻՐԵԼԻ ՅԵԼԻԱԵՅԻԳ

Դու ապրում ես, դու ապրում ես ու յես դեռ քեզ
հիշում եմ,

Հիշում եմ դեռ քեզ,
Պաղ մարմարե ասնդուխներից իջավ անշող աշունը,
Իջավ ու յերգեց:

Անձրեածեծ մայթին ընկավ մի թիթեղե ցուցանակ
Շառաչով մի խուր,
Մի կին, մթնում կանգնած, շոյեց մատները բարակ
Ու ժպտաց տխուր:

Հետո մշուշ ու սովերներ, ու մշուշում սպասող
Մի լապտեր կարմիր, —
Դաշնամուրը խուլորտ ու նենգ, դաշնամուրը խուլ
մի հազով,

Ու մի պաղ մարմին:

Մի կանաչ կին, մի վոստիկան... Տարան նրան
փողոցով

Մի մութ, վարտուղի, —
Ու լալիս են նրա սրտում ձևերը նուրբ ու խոցող
Խեմբո Արտուրի...

1926

Կ Ա Ր Ո Տ

Ս Ի Ր Ե Ն Ի Ա Կ Ա Ե Ն Ի Ն

Յերեկան քաղաքում նստած
 Կարոտում ես սև քո ձիուն,
 Կարոտով աշնքսն հատակ,
 Ու աշնքան, աշնքան խանձուն:

Բաժակի դեմ գարեջրի
 Նստել, մտածում ես մռայլ՝
 Կերե՞լ ե նա արդյոք գարի
 Յե՞վ ո՞վ ե նստում նրան:

Ո՞ւմ տակին խրխնջում ե հիմա,
 Վո՞ր ճամբին սմբակը մաշում,
 Չե՞ն տանջում հոգնութ՛յան անխմայ,
 Չե՞ն թողել անջուր...

Անցնում ե խրխնջով քո ձին
 Ուղեղիդ ծալքերից արթուն,
 Հեծյալը քաշում ե սանձից,
 Արնոտում բերան ու շրթունք:

Ո՛, Ակսել, գիտե՞ս դու միթե,
 Թե քանի նժույգ եմ կորցրել,
 Քշել եմ մի՞ին անդունդների,
 Հանել բարձրերը:

Ո՞ւր ե նա, ո՞ւր ե նա, ո՞ւր ե նա...
 Ո՞ւր եմ այժմ իմ ձիերը,
 Վո՞ր ճամբին խրխնջում եմ հիմա
 Յե՞վ ապրում եմ արդյոք, թե՞ մեռել եմ...

Վոչ մի ուժ չի դարձնի յետ
 Վոսկեծամ իմ նժույգներին,
 Ու վոչ մի, վոչ մի արահետ
 Ել նրանց ինձ մոտ չի բերի:

Յե՞վ ուրիշ ե կարոտս հիմա,
 Ա՛յլ սիրով եմ այսպես դժգունել,
 Ու հոգուս ճամբերի վրա
 Վրնջում եմ ուրիշ նժույգներ...

1928

ՀՈՒՐՀՐԱՆ ԱՐԵՎ

Ա Ր Վ Ե Բ Ե

Հուրհրան արև,
Արև հուրհրան,
Վառ կանաչ ծառեր
Զրերի վրա:

Իսկ հովը հիմա
Մի յերգ ե յերգում,
Յերգերիս նման
Պայծառ ու յերգուն:

Իմ յերգն ե այնտեղ,
Հնչում ե ուրախ,
Հուրհրան արև,
Արև հուրհրան...

1929

ՍԵՐԳԵՅ ՅԵՍԵՆԻՆԻՆ

Հիմա մեզ մոտ ցուրտ ե, ցուրտ ե և հյուսիսում,
Զյունն ե ծաղկել հիմա շիրմիդ յեղբերին,
Ցավով մի անամոք յես քո մահն եմ հիշում,
Իմ հեռավոր յեղբայր, Սերգեյ Յեսենին:

Գիտե՞ս, գիտե՞ս արդյոք, վոր քո մահից հետո
Նորից գարուն յեկավ ու ծաղկեցին վարդեր, —
Վոր տարիներ անցան ու դեռ կանցնեն հերթով,
Նույն արևն ե վառվում հուրհրան ու վարդե:

Ել ինչո՞ւ քեզ հիշել, — մի սիրելի անցորդ,
Վոր շատ անգամ ճամբան մոռացել ե, ծռել,
Խեղադար մի նժույգ՝ ազատ թողած սանձով,
Մինչև վոր մի գիշեր իր ուղեղը ցրեց...

Յրեց քարքարուտի, ցրեց ժայռերի դեմ
Ու դաշտերում մնաց սոսկ խրխինջը նրա,
Իսկ յերբ առավոտը շողշողաց պաղ ու թե՛ն՝
Լացի շիթեր կային ծաղիկների վրա:

Ծաղիկների վրա անոգ շիթեր լացի,
Հետո արևն յեկավ լիժոնի պես լուսե,
Զարթնեց մեծ առօրյան ու վորոտաց անձիր,
Հողը նորից արև ու նոր հունդեր ուղեց:

Անողոք ե կյանքը, անողոք ու համառ,
Նոր ծաղիկներ հիմա նոր բույրով են զարթնել
Ու քո մահից հետո, իմ հեռավոր յեղբայր,
Նորից գարուն յեկավ ու ծաղկեցին վարդեր...

1928

Յ Ե Ր Գ

Կ Ո Մ Ի Մ ա ռ Ի Ա

Սիրտս քեզնով լեցուն է,
 Սիրտս ախպես,
 Քո յերգերը հնձում են
 Նուրբ ու անտես:

Յեվ արտերին վռսկեո՞ր,
 Արահեաներին,
 Յերգում է յերգըդ որոր
 Անցած որերից:

Որոր հանդին ու կալին,
 Հասկերին որոր,
 Որոր հոգնած մաճկալին,
 Որո՞ր, որո՞ր:

Որոր և՛ քեզ, հեռավո՞ր,
 Հեռավո՞ր իմ,
 Որորներիդ որոր,
 Յերգիդ մտերիմ...

1927

Ա Ն Վ Ե Ր Ն Ա Գ Ի Ր

Ա Ր Փ Ի Կ Ի Ա

Տեսնում եմ դեռ դեմքըդ բյուրեղ,
 Քո ժպիտը մեղմ ու մարմանդ,
 Շիրմիդ վրա լացող քույրեր,
 Ուռիները կյանքիդ գարնան.
 Ու պրոֆիլըդ՝ լացող մարմար,
 Խաղաղ, վարպետ անամպ յեթեր,
 Շիրմիդ վրա լուսե կամար
 Ու թիթեղե ծաղկեթերթեր:

Անբառ յերգեր շիրմիդ վրա,
 Ծաղիկներ ի նման կարմիր,
 Հիշատակի կապույտ վրան՝
 Անանձնական ու անմարմին.
 Սիրտը, սիրտը քո հուրհրան՝
 Խոցված մահու գածան տեղով,
 Քո լուսավո՞ր շիրմի վրա
 Մեծ պոետի խիղճը յերգող...

1928

Հ Ո Ւ Շ

Հովհ. Թումանյանի պայծառ հիշատակին

Անուշն ե լալիս մշուշում,
Փախչում ե Սաքոն դիվահար,
Ձորերում Դեբետն ե ֆշշում,
Արևը — բարձրացած վահան:

Ու հեռո՛ւ, հեռո՛ւ որերից
(Մանկությո՛ւն, լուսե՛ մանկություն...)
Այնքան քաղցր կովում են ելի
Շունն ու կատուն...

1929

ՀՈՎՀ. ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ ՄԱՀԱՆ ԱՌԹԻՎ

Վաղուց լռել եր քո քնարը,
Շրջում եյիր դու համր ու անկյանք,
Վորպես քնարի՝ կտրած լաբը,
Վորպես քնարի անշունչ պատյան:

Շրջում եյիր դու, ծերո՛ւկ պոետ,
Աշունված յերգով, մաղերով՝ արծաթ,
Միայն առորյան դեմքը շոյեց,
Ու վռչ մի յերազ յետ չղարձավ:

Անցան և անդարձ... ու յերբ բացվեց
Նոր կյանքի վորոտան սոսովոտը,—
Դողում եր յերգդ ծվեն-ծվեն,
Ինչպես դողում ե մահապարտը:

Անցար և անդարձ... մի անուն եր,
Նայում եմ սառն, ասես անվիշտ.
— Բանաստեղծները մահանում են,
Իսկ յերգը, յերգը, յերգը կա՛ միշտ...

1930

ԱՆՁԿՈՒԹՅՈՒՆ

Սիրելի Ավ. Իսահակյան

Յերազ տեսա յես.—
 Նստել եմ հսպես
 Ականջքս ձենի,
 Մաքով խոնոված,—
 Ու ներս մտար դու
 Զվարթ, ժպտերես,
 Ուստա Կարոյի
 Ականջից բռնած..

1930

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

Ս Ա Ր Ե Զ Ի Զ

Այդ լուսինն ե խշխշում
 Հնորյա այգում,—
 Ո՛ր, նա փշուր-փշուր
 Թափվեց իմ հոգում:

Մայր արագիլը մեռավ,
 Մեռավ իր բնում,
 Զագը մենակ մնաց,
 Ու ել չի քնում:

Թեթև լինի մազիլդ
 Սրտիս վրա.—
 ...Մենակ ե արագիլը,
 Կմեռնի՛ նա...

1930

Մ ա շ

Շիրմիս վրա բուսած
Զվարթ վարդենի,—
Այստեղ հանդչի դուստան
Անաւի արտերի:

Դաշտերում հով ու հե,
Կիջնի իրիկո՛ւնն եւ,
Կիջնի թախիժը սև
Հող դարձած հողում իմ:

Ու հողի տակ պառկած՝
Կզգամ աճելը քո,
Կզգամ անձրևը թաց,
Կզգամ մշուշը դու:

Յեւ ուշ մի իրիկուն
Կըզա վերջին սերըս,
Ու կնայի խոկուն՝
Ուսին իր հյուսերը:

Կնայի քեզ հուսատ,
Զվարթ վարդենի.
— Դուստն, պայծառ դուստն
Արտերի, արտերի...

1927

Մ ա շ Ա Ջ ա Ն Գ

Այդ նա՛ յե դաշտերի վրա,
Հովիտներում այս և այն ճամբի.
— Ընդունի՛ր մահըդ արհավրած,
Ընդունի՛ր հանգիստ:

Ծաղիկները պառկ կդառնան,
Ուղիները՝ խաչված ձեռքեր,
Ու կերզե պատարագ թաղման
Սուլիչների համերգը:

Մեռնո՛ղ սեր վերջին հովվորի,
Կծնեն նոր սերեր խնդուն,
Փշե պառկո՛վ արևուրդի,
Փշե պառկավո՛ր իմ դու:

Գիշերը կխփե սև վրան,
Լեռների վրա և այն ճամբի...
— Ընդունի՛ր մահըդ արհավրած,
Ընդունի՛ր հանգիստ...

1927

Խ Ո Շ

Աշուն ե գեղնապայծառ, վոսկեման ու վոսկեքող,
 Աշուն ե այգիներում, փողոցում ե իմ սրտում,
 Աշունը մի գեղնաթերթ ու տրտում գիրք ե թերթում,
 Աշունը խշխշում ե իմ սրտում վառ ու յերգող,
 Աշուն իմ գեղնապայծառ, վոսկեման ու վոսկեքող...

Ահա նա թոթափում ե բաշերն իր վառ ու վոսկե,—
 Տեճո՞ւմ ես, մեծացել եմ ու հասել են բերքերն իմ,
 Ու խորքից ե խշխշում ընթացքը իմ յերգերի,
 Ել չկա լաց ու յերգում, ել չկան դեղուն խոտքեր,—
 Ահա նա թոթափում ե բաշերն իր վառ ու վոսկե...

Վողջո՞ւյն քեզ, հասած մրգի, հասկերի՜ իմաստություն,
 Շուտ յեկար, շտապ յեկար, բայց յեկար անվերադարձ.
 Հուշ բերիր ու մշուշներ ու արև մի վոսկեթաս,
 Բերիր բորբ բերքերը քո, վեհությո՛ւն, ու խնհ, ու թնջն...
 Վողջո՞ւյն քեզ, հասած մրգի, հասկերի՜ իմաստություն...

1927

Մ Տ Ե Ր Ի Մ Խ Ո Ս Ք Ե Ր

Ժպտում ե այսոր քարը, հողը,
 Գարո՛ւնդ ե շնչում ամեն ինչում,
 Ինձ դուրգուրում ե քնքուշ շողը,
 Ու քո անունն եմ մեզմ շշնջում:

Խաղաղություն քեզ, հայրենի՜ տուն,
 Հայրենի՜ յերկիր, հայրենի՜ սեր,
 Ահա յես քո դեմ — սա՛ռն մի դիտուն,
 Յեմ իմաստուն, ե՛՛ մտասկեռ:—

Այսպես, մի՛շտ այսպես... որորոցում
 Միլիոն մանուկներ, միլիոն ծաղիկ,
 Շուրթեր բորբոքված ժպտի բոցով,
 Նայվածքներ պայծառ ու անթախի՞ծ...

Այսպես, մի՛շտ այսպես:— Յեմ դո՛ւ, պոե՛տ,
 Մեծ հայրենիքի քաղաքացի՜,
 Ել բավական ե շողեր շոյես,
 Սիրես անձրևներ, կամ աղացի:

Սիրի՛ր այն հողը, վոքի վրա
 Կանգնել ես ու նա չի տրտնջում,
 Սիրի՛ր արևը, յեկքը նրա—
 Գալի՛քը փնտռիր ամեն ինչում:

Յեղիր արթո՛ւն դու, յեղիր գիտո՛ւն,
 Ու պայծառ յեղի՛ր, յեղի՛ր լուսե,—
 — Խաղաղությո՛ւն քեզ, հայրենի՜ տուն,
 Հայրենի՜ յերկիր, հայրենի՜ սեր...

1927

ԲՐՈՆՁԵ ԼՈՒՍԻՆ

Յես հավատում եմ այս առավոտին,
Ու մեն մի, մեն մի արտիկն նրա,
Վորքան ել սիրտս թախիժը ուտի,
Քարե՛ր ծանրանան ուտերիս վրա:—

Յես հավատում եմ այս առավոտին
Ու նրա համար դեռ ապրում եմ, կամ,
Քայլում եմ, մեջքիս ալ-կարմիր դոտի,
Ուղիներով այս ե՛ նոր, ե՛ յերկար:

Վողջու՛յն, ո, վողջու՛յն ծիլերին այս նոր,
Վողջու՛յն քեզ, յերկիր, հույզերիդ լույսին:
Վողջունում եմ քեզ խնդությամբ բոսոր
Հզոր ու անմար, ո, բրնձե՛կ լուսին:

Վորքան ել սրտունս ժանտաթերթ վարդեր,
Վորքան ել յերգերս ցավով դժգունեն—
Վողջու՛յն, նո՛ր ծիլեր, արգավանդ արտեր,
Կանաչ դաշտերի կարմի՛ր նժույզներ...

1927

ՄԵՌՆՈՂ ԶԱՆԳԵՐ

Հի՛ն ժամերի զանգեր,
Հի՛ն ժամերի զանգեր,
Հովտում ու գյուղերում
Ու հյուղերի վրա,
Ո, հիսուսյան մրափ
Մոայլ ու ժանդակեր,—
Հի՛ն ժամերի զանգեր
Քաղաքների վրա:

Հի՛ն ժամերի զանգեր,
Վոր հնչել եք մի որ
Որորոցիս վրա,
Վորպես դաժան որոր.
Թունավորել կյանքը
Ու բուրել խունկ ու մահ,—
Հի՛ն ժամերի զանգեր,
Վոր հիշում եմ հիմա:
Հիմա, ամեն մի նոր
Որորոցի վրա,
Վորպես նոր մի որոր,
Գորգում ե անա
Մեր առորյա՛ն հզոր,
Մեր առորյան անահ...

Հի՛ն ժամերի զանգեր,
Վոր մեռնում եք հիմա:

1929

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Անող էս աշխի, անսեր էս դու,
 Անողը են աշխի սեր ու յերդուս
 Ու գալը նոր գալնան,
 Ախ, ո՞ւր էս դու, սեր իմ, վասկի՛,
 Անուշ կակի՞ծ չաաված խոսքի,
 Գարուն իմ հուրհրան...

Լուսն էս դու, լսո՞ւսն էս դու,
 Հողիդ բյուրեղ, սիրարդ լսնուն,
 Ու կյանքդ վառ, անգին,—
 Հեռու յես դու, հեռու իմ ցալ,
 Յնորք իմ լույս, անուշ անցած,
 Կորուսյալ իմ հանդիստ—

Վառե՛մ հիմա ուրիշ կրակ,
 Ուրիշ արյուն, ուրիշ յերակ,
 Ուրիշ հրով կիզեմ,
 Հեռու՛ յես դու, առն արծաթ,
 Գարուն սլայծառ, արտ իմ արձակ,
 Անցալ անցած իմ սեր:

Գարուն կգա, արյուն կգա.
 Կանաչ արյուն, ալիշ ու կաթ,
 Կերգեն ուրիշ հյուղեր,
 Ուրիշ սերեր, ուրիշ ձեեր,

Ուրիշ թևեր դեռ կթևեն,
 Կըզան ուրիշ հյուրեր...

Անող յերգ իմ, անսեր եյիր,
 Անգոր եյիր, իղուր եյին,
 Կախվել եյիր թելից.
 Գարնան դողն եր, հողը կանչեց,
 Ո՞վ խուլ մնաց, ո՞վ չախանջեց.
 — Յելի՛ր, յելի՛ր, յելի՛ր...

1928

ՀԱՇՏՈՒԹՅՈՒՆ

Յես գիտեմ՝ վոչ մի, վոչ մի ծաղիկ
 Իմ արցունքով չե, վոր ապրում ե,
 Ել ինչի՞ն ե պետք մուժ ու թախիժ,
 Ել ինչի՞ն ե պետք քո համբույրը...

Յես շատ սիրեցի ե շատերին,
 Դահիճ յեղա վոմանց ու վոմանց գոհ,
 Ինձ մեղմ որորեց վշատենին,
 Ու ջուրը յերգեց քաղցր ու դոհ:

Ու յես ասում եմ, ասում եմ այժմ.
 Խաղաղությանն ձեզ, որեր անցած,
 Յես իմ դեմ յեղա այնքան դաժան,
 Գործեցի իմ դեմ այնքան հանցանք...

Բայց նայում եմ յես նոր աշխարհին,
 Այդ նա յե, — յերգըս, վոր հնչում ե...

— Յես գիտեմ, յես գիտեմ՝ վոչ մի ծաղիկ
 Քո յերգերով չե, վոր շնչում ե...

1926

ԶԱՐԹՈՆՔ

Այրվում ե շեկ վոշին,
 Շողշողում ե արևը,
 Վորպես վռակե մի կոշիկ
 Շողշողում ե արևը:

Այս վորքան լո՛ւյս ու բեհեզ,
 Այս վորքան հուր ու համբույր,—
 Այգում, արտում ու հանդում
 Շողշողում ե արևը:

Մրգերը լույս են հագել՝
 Դեղնաթավիշ ու յերահ,
 Լիմոնի պես հուրհրան՝
 Շողշողում ե արևը:

Ու կանչում են ամենուր
 Կարկաչները նոր կյանքի.
 —Ո, արթնացի՛ր, մանկիկ իմ,
 Շողշողում ե արևը:

Ո՛, յերկիր իմ, դո՛ւ, իմ յերգ,
 Սրեազուն իմ նոր սեր,—
 Բախտի վրա քո լուսե
 Շողշողում ե արևը...

1928

Ս Ի Ր Ե Ր Գ

Պարզ ե՛ս սիրում եմ քեզ,
Որերն ինձ ասին,
Յես յերկար եմ մտածել
Այս սիրո մասին:

Իսկ կասկածներս անթիվ են,—
Մթին են ե խնո,
Սիրո, սրտի խնդիրը
Վորքան ել վառ:

Սիրում եմ քո անունը,
Շնչող ու թեթե,
Ու շառաչուն զարուհն այս,
Ու ծաղկեթերթեր:

1929

Հասկե՞քն են խոր շշնջում,
Հասկերը, թե սիրտը իմ.
Աշուն իմ, զվնթ աշուն,
Հաստը դու իմ կարոտին:

Ժպտում են հանդ ու արտեր,
Վառվել են հրով ներքին,
Բացե՛լ ես ահա հանգես,
Մաքերի՛, մրդի՛, յերգի՛:

Աշուն իմ վառ ու վերջին,
Դաշտերի դեղնաբնշ ձի,—
— Թռչուն ես՝ անցնի վերից՝
Արևի միրգը կտցի՛դ...

1930

Ի Ն Ձ Լ Ե Տ

Յեզիվի հիմա, վոր համառ է,
Առորյա աշխատանք ե անդուլ
Այն ամենը, վոր վարար, հողմավար եր,
Վոր դալու յեր յերգով ու խանդով...

Յ Ե Ղ Ի Ղ Ե Ձ Պ Ե Ն Ց

Հիմա, յերբ շուրջդ յեռ ե,
Վազք ե լայնահուն,
Կարկաչում են ջրերը
Դեռ քո ականջում:

Նրանք սերեր են յերգում,
Լուսին ու մորի,—
Դու խնդուլ յամբ ներքուստ
Լսում ես նորից:

Դիտե՛ս, պոյետ, վոր կյանքում
Ձի լինի վոչինչ
Լուսիններով անքուն,
Ու ջրերով ջինջ:

Աշխատանքով համառ,
Կրակով ներքին
Յեկավ այս մեծ ամառը
Մրդի ու յերգի:

Իսկ քեզ հուզում ե դեռ
Դռնակն այն այգու,
Վորի մոտ սիրտըդ յերգեց
Կարոտով, անքուն:

Վոսկենազիկ լուսինը,
Քայլքը աղջկա,
Նրա վոսկի հյուսերը...
Ձի յեղել, չկա:

Ու չի յեղել մեր կյանքում,
Ձի լինի վոչինչ—
Լուսիններով անքուն
Ու ջրերով ջինջ:

Աշխատանքով համառ,
Կրակով ներքին
Յեկավ այս մեծ ամառը
Մրդի ու յերգի:

1930

Այնքան հունդեր ցանված,
Յերգող այնքան հերկեր,
Այնքան սերեր հանկարծ,
Կանչող այնքա՛ն ձեռներ...

Այնքան յեռանդ արու,
Վողորումներ վառման,
Հույզերի բյուր անու,
Վարար ջրեր գարնան:

Իսկ նա վորե՞ն հասնի,
Վորե՞ն հասնի յերգն իր,
Նա մոլորված բազե,
Դեմը - անձիր յերկիր:

Դրանից չե՞, վոր նա
Հաճախ ճչում է դառն,
Մերթ ել մնում է համր
Ու չի տեսնում վարը:

Շփոթում է մերթ ել
Հունդը, ասողը ցնծուն, —
Հունդը յերգելու անդ
Նա ասողեր է կոչում:

Ա Ն Ձ Ր Ե Վ

Պատվում են դրսում տատիս
Քուլպա գործող շղերը,
Մարգագետնի վրա, արտի—
Հողը վողողվել է:

Խաղաղության արծաթ անձրե
Իմ յերկրի վրա,
Սիրտս քո դեմ խորն եմ բացել
Ու քոնն եմ հիմա:

Յեա շնչում եմ քո ջերմ բույրը,
Հողեղեն մարմին,
Յեվ այրող ե իմ համբույրը,
Արնոտ ու կարմիր:

Գուրգուրում եմ հոգնությունդ,
Վարսերդ վոսկի,
Հավատում եմ, հավատում եմ
Հասկերիդ խոսքին...

ՅԵՐԵԲ ՏՈՒՆ

Միայն քո մասին,
Անձրև՝ ջերմաշիրթ,
Յեւ ջո՛ղ, աքասի,
Հիասքանչ ժպիտ...

Յեւ այս պոեմին
Խղճում եմ անկամ,—
Զլինե՛ր հետին,
Զլինե՛ր քանքար...

Ո՞վ, ո՞վ կսանձի
Այս յերգուն ահը.
— Թող քեզ նախանձի
Գուրգեն Մահը...

1926

ԳԱՐՆԱՆ ԱՆՈՒՇ ԴԵՄՔՈՎ

Գարնան անուշ դեմքով,
Գարնանային սեր, —
Սիրում եմ քո յերգող
Քնքշանքդ լուսե:

Յեւ սիրեցի քո մատը
Բարակ, լուսնեվորիկ,
Ու յերգս, զոր գունատ եր —
Հրահուր ե նորից:

Հրահուր ե նա նորից,
Անամալ ու պայծառ,
Ժպտան, ժպտան, մորենի,
Անուշ իմ ծառ...

1926

ՆՈՐ ՅԵՐԳԵՐ

Նոր յերգեր կան, նոր յերգեր,
 Յեւ իմ և այն յերգելու, —
 Նրանք համը են ու կերկեր,
 Անկար և հլու:

Նոր հունդեր կան հողի տակ,
 Նոր ծաղիկներ կան բացվող,
 Նոր մանուկներ սպիտակ,
 Նոր առավոտ ու նոր ցող:

Սիրտ իմ, պայծառ յեղիւր դու,
 Աշխարհի դեմ, կյանքի դեմ.
 Պարզ յեղիւր և խմաստուն,
 Թող յերգ լինի ժպիտըդ:

Քեզ և լսում յերկիրդ
 Նոր արևի տակ դարթուն, —
 Վողջճէյն քո նոր յերգերին,
 Վողջուն հողին ու մարդուն...

1926

ՎՈՂՋՈՒՅՆ ՔԵՋ, ՈՐ...

Սարսուռ հավախտախ,
 Սահուն սահանք,
 Սուս՝ խոսում և սոսին,
 Սոսին բարձրահասակ:

Ահա սարի ուսին՝
 Հիսուսի պես սառ՝
 Սպիտակեց լուսինը,
 Սուզվեց վորպես սուզակ:

Յերգեց հովը — դուստան,
 Ժպտացին դաշտ ու ձոր.
 — Վողջճէյն, արև ու սար,
 Վողջճէյն քեզ, որ...

1926

* * *

Յես ինչո՞ւ քեզ սիրեցի, —
Բուրում ես հողի նման,
Վրնջում ես վորպես ձի,
Ու լացըդ խրխինջ թվաց...

Դո լացի, դարձի համար
Փռել եմ յերգի սեղան.
Յեկ, վերջին, վերջին ամառ,
Զմեռը հաշվենք չեղած...

1926

Հ Ո Ր Դ Ո Ր

Բաբդինեբին յես ասի.
— Ձեմ սիրում եմ ձեզ.
Ինչ յերգեցի ձեր մասին,
Ծաղկեցին, իսկ յես —
Ել չեմ ուզում զուր հուզում,
Ել չեմ ուզում ձեզ...

Նրանք զվարթ խղացին,
Ժպտացին վճիռ.
— Խենթ, — ծիծաղեց աքապին,
Ասաց. — միամիտ...

Յերբ քնած ես լինում դու —
Դալիս են նրանք,
Յերգվում են սեր ու խոստում,
Խնդրում են կրակ...

Յերգիր յերգըդ, ո՞վ պոեա,
Յերգերդ ամառ,
Մրդերի պես հոտավեա,
Կրքերի պես վառ:

Առատության յեղջուրից
Մենք քեզ տվինք այն,
Ինչ չենք տվել վոչ վոքի,
Ինչ քոնն ե միայն:

Իսկ դու թողած քո յերգի
 Նորքը բերքառատ,
 Մաահույդ ու յերկմիտ
 Նայում ես նրանց:

Մուսցել ես դու անկամ,
 Գանձերըդ թողած,
 Ու վնչ մի, վնչ մի անգամ
 Զեռքդ չդողաց:

Յերգի՛ր, յերգըդ յերգի՛ր,
 Յերգերըդ — ամառ,
 Մրգերի պես հոտավետ,
 Կրքերի պես վառ...

1926

Ս Ի Ր Ե Լ Ի Ա. Խ.—Ի և

Յես յերկրիս ձայնը լավ եմ լսում—
 Ու պարզ տեսնում եմ նրա ուղին.
 Նա վոչ նժույդ է, վոչ ել մառը,
 Յե՛վ վոչ դառանցանք հին ու դեղին:

Յերկիր, դաշտային կարմիր ծաղիկ,
 Քո արմատները բերբի հողում,
 Յերկիր, դու շնչող, կապույտ թախիծ,—
 Քո բացվող որն է իմ դեմ շողում...

Դու բարձրանում ես վորպես միլաժ,
 Բայց հոգի ունես, ունես մարմին,
 Հառնում ես անա վորպես հրաշք
 Յե՛վ վորպես արև՝ հրակարմիր:

Հառնում ես մայթում, հանդում, արտում
 Յե՛վ խրճիթներում այս հողեղեն,
 Ու տարածվում ե ուժը մարդու
 Հողերիդ վրա՝ վորպես հեղեղ:

Ծլում ե յերգըդ նոր ու բյուրեղ,
 Ու կբացվի նա ու, վորպես վարդ,
 Զվարթ յեռանդով պիտի բուրե
 Հողերի վրա նոր, արդավանդ...

Յերկրային ներկա, նոր առավոտ,
 Նոր ծիլեր՝ աճող բերրի հողում,
 Իմ յեղնող յերկիր, նոր իմ կարոտ,
 Քո բացվող որն ե իմ զեմ շողում:

1929

Մ Ր Գ Ա Ս Տ Ա Ն

Սիրել եմ մի ուր քո յերգը,
 Յերգերիդ կսկիծը նկուն, —
 Յերգերիդ դառնանուշ բերքը
 Մարգերում, դաշտում, իմ այգում:

Մարգերում, դաշտում և այգում
 Լացել ե քո խուլ անձրևը,
 Ու յես, պարտիզդան իմաստուն,
 Թողել եմ հին այգու սեմը:

Յերգել ուրիշ մի արևի տակ,
 Ուրիշ մի արևով տարվել. —
 Իմ յերգի նոր մրդաստան,
 Իմ յերկրի նոր արև...

Հին հնձան, ո՛ր, լքված դու տուն,
 Հին յեղջյուր՝ մի շնչով ըմպած...
 — Իմ յերգի յերկաթե հարուժյուն,
 Վոր դոփում ես ծանրաստրակ...

1930

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

Նայիր հիմա՝ յերկինքը,
 Նրա կամարին. —
 Այս յերգը յերգեց ինքը՝
 Գուրգեն Մահարին:

Դու մոռացար յերգերդ,
 Մոռացված արդեն,
 Ինչպես անցած հերկերի
 Ժանտաթերթ վարդեր:

Յերգ յերգեցիր ու անցար,
 Բայց վաղը, գիտեմ,
 Կհամարվի այն հանցանք
 Ու կլինի քեն:

Ու վոչ-վոք չի բարձրանա,
 Վոչ վոք չի ասի,
 Վոր քո հոգում կար և՛ մահ,
 Յեվ լույս — միասին:

Վոր այդ քո սիրտն եր տխուր՝
 Ուրիշ տխրությամբ,
 Շուրջը որե՛ր հրահուր
 Ու յեղնող մի կյանք:

Նայիր հիմա վերևը՝
 Ամպերին այն գորշ.
 Տես, յեղնում ե արևը,
 Վորպես վառ դրոշ:

Այդպես կանցնի քո յերգի
 Թուխսլը առաջին,
 Դու կձուլվես կրկին
 Կյանքի շառաչին:

Ու ել վոչ վոք չի հեշի
 Յերգերիդ մութը մաշող,
 Վոր յեղավ ծանր գիշեր
 Ու մշուշ անշող:

Կերգի յերգիդ յերկինքը՝
 Վորքան համառի,—
 Այս յերգը յերգեց ինքը՝
 Գուրգեն Մահարին:

Յ Ե Ր Գ Ի Պ Ե Ս

Անչար ե իմ հոգին, — յես հիշում եմ կրկին
Սիրով, ուրախությամբ, պատկերը քո անգին, —
Ու այս որվա նման անեղբ, անկրկնելի
Անչար ե իմ հոգին...

Անչար ե իմ հոգին քո չարության դիմաց,
Նույն առուն ե զնդում անառների խորքից,
.
.
.
.
.
.
.
.
.
.
Անչար ե իմ հոգին:

Իմ նոր դարնան հմայք, նոր անյգ, նոր ցնորքի,
Մայիսների սիրով կարճա եմ քեզ հիմա,
Տնւր հունդերդ ասողե իմ նոր, բերրի՛ նորքին, —
Անչար ե իմ հոգին:

Տ Խ Ր ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Տխուր իմ տխրություն,
Անուշ իմ ցավ,
Մտաբ դու իմ սրտում
Ու ել չանցար:

Բնդդ իմ սեպղեպա,
Հարազատ քույր,
Հնազանդ եմ քո դեմ,
Յեւ կույր, ե կույր:

Համբուրում եմ ահա
Մատներդ պաղ,
Բո գիրկն ինձ համար
Շիրիմ ու բաղդ...

1926

Կանցնի իմ չերգը գարնան ամպի պես,
Ցողեր կմնան խոտերի վրա,
Մեռնող մրմունջներ, վեր լուկ դժւ գիտես:

Ախ, շշուկներն ել կհանգչեն մի որ,
Վերպես մանկական որոցքի վրա
Մայրական ժպիտ, մայրական որոր:

1926

Դեռ զնգում ե, գիտեմ,
Հայն ստվերում ձեր տան
Առուն չերգուն ու մեղմ,—
Դեռ չերգում ե հիմա:

Բարդիները չերկար,
Ծաղկանոցը դեռ թաքմ...—
Ջրի նման չեկա,
Ջրի նման կերթամ...

1928

Ջանձրացել ես գինուց, սերից,
Ախ, ապրեցիր հազար տարի.
— Յերգիր, պոեա, չերգըդ բարի:

Իրիկնային մեղմ լույսերի
Շշուկներն են կանչում «արի».
— Յերգիր, պոեա, չերգըդ բարի:

Կուրեր բերեց հովը հեովից,
Հոսաւ, պատմեց կապույտ սարին.
— Յերգիր, պոեա, չերգըդ բարի...

1927

Արտերին նորից,
Արտերին նորից
Իջաւ չերեկոն.
Յելան հովերը թեթեւ չերգերով,
Իջան սարերից ու անցան գետով:

Ջուր ես քաշում դու
Իմ հոգու հորից,
Խորունկ ջրհորից: —
Արծաթ դուլլի մեջ աստղերն են խաղում,
Լուսինն է մեռել կապույտ դադաղում...

1926

Մ Ր Գ Ա Ն Ա Ս

1

Ճոնչում են ծառերը
Ու հողը վարարել է,
Արևը, վոր վառվել է՝
Ասեա միջդ է արևն ել:

Իմ յերկիր պայծառ ու վեհ,
Վողջ յերգերս քո մեկ մազին.
Հասել է անա ձեռքս
Քո կարմիր մրգահասին:

2

Մրգահաս է կյանքը մեր,
Աճում է ուղեշ-ուղեշ,
Նոր ուժն է կյանքին բերել
Կամք ու սիրտ, յերգ և ուղեղ:

Բարձրանում է նորն անդուլ,
Մկաններ են դալարվում,
Յեղնում է նորը խանդով
Ու հոսում առու-առու...

1930

ԻՄ ՅԵՐԿՐԻ ՄԻ ՃԱՄԲԻ ՎՐԱ...

Իմ յերկրի մի ճամբի վրա
Բարձրացավ յերգերիս բարդին,
Նոյեմբերը ջրեց նրան,
Նոյեմբերը կոչեց կյանքի:

Շատ անգամ ձիյերն անցան,
Հանելով գորշ փոշի ու տոթ,
Կրճեցին ճյուղերն իր կանաչ,
Ու թողին բուսը — վերքոտ...

Հիմա բարձր են նրա ճյուղերը,
Ջի հասնի նրանց վոչ մի դունչ,
Ել իզուր են նրանք նայում վեր,
Յեղ իզուր, իզուր են խրխնջում...

Կկտրեն բարդին սղոցով,
Կշինեն սյուն մի անգրավ,
Քաղաքի բանուկ փողոցում
Կկանգնի նա հողում խրած...

Ելեքտրո — առավոտներին
Կզա նոր մի պոետ անաստ,
Յեղ լամպն իր ելեքտրո- յերգերի
Կզնի ճակատին իմ պարզ...

Սպիտակ, սպիտակ բարդի,
Իմ յերկրի մի ճամբի վրա. —
Նոյեմբերը քեզ կոչեց կյանքի,
Նոյեմբերը ջրեց նրան...

1929

ԶԱՐԹՈՆՔ

Թաց՝ բուրում եւ ախոր
 Հողը, գետի հունը,
 Բացվում եւ որը նազով, —
 Գարուն եւ, գարուն եւ:

Բարեւ,—ասում եմ յես ինձ, —
 Ասա, ի՞նչ ես զգում,
 Յերգիր խորունկ քո ներսից,
 Վարար, վարակեա Զանգուն:

Յերգիր, եւ այնպէս, այնպէս,
 Վոր լսողն զգա
 Խնդությունը քո կեզ
 Յեզ անուսն այս զգաստ:

Յերգիր, յերգիր քո յերգը,
 Որերը քեզ հեա են,
 Վարդ եւ հիմա վերքը,
 Իսկ դու՝ պոետ ես:

Յերգըդ լինի թող մի նեա
 Որերում այս խոր,
 Դու նոր յերգի պիտներ,
 Կոչումըդ՝ նոր:

1929

ՈՐՈՐՈՑԻ ՅԵՐԳ

1

Ննջիր, մանկիկ իմ,
 Ննջիր հանդարտ,
 Որը հանգիստ եւ,
 Որը խաղաղ:

Հայրդ գալու յե
 Յերկու տարուց,
 Գնաց յերկրին մեր
 Պարաքը տալու:

Մեծացիր դու եւ,
 Արե՛ւ իմ նոր,
 Դարձիր հզոր եւ
 Կարմիր զինվոր:

Բայց յերբ լինես դու
 Քսան տարու, —
 Կերգե յերկրում քո
 Ուրիշ դարուն:

Ուրիշ հասակներ
 Կծաղկեն վառ,
 Քեզ չի հասնի եւ
 Վոչ մի խավար:

Կլինի հինը
Վաղուց քանդված,
Ննջիր, մանկիկ իմ,
Ննջիր հանդարտ...

2

Ննջիր, մանկիկ իմ,
Որն ե մթնում,
Այսուր հանդիստ քեզ,
Վաղը՝ խնդում:

Լուսինն ե խոսում
Հասկերի հետ,
Դաշտում հոսում ե
Լուսաջուր դետ:

Լինի վարձը թող
Բախտը քո նոր,
Ծովի նման ու
Ծովի պես խոր:

Հայրդ գալու յե
Յերկու տարուց,
Գնաց յերկրին մեր
Պարտքը տալու...

1928

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻԿ

Փ Ռ Բ ի կ Լ ա Ր ի ա Ր Ո

Զարթիր, իմ անձը, իմ հոկտեմբերիկ,
Մեր լնվ որերի դու գարնան ծաղիկ,
Գիշերը անցավ, արև ե հիմա
Դո արևավոր աշխարհի վրա:

Դո հայրը մեռավ դաժան պայքարում,
Վոր բացվեր այսուր կանաչ մի դարուն,
Դո հայրը մեռավ դիրքերում համառ,
Վոր մի նժր արև բացվեր քեզ համար:

Բեզ համար, ինչ վոր դարուն ե արև,
Խանդավառ յերգեր, խնդություն հրե,
Յերջանկության որ, վարդեր ու վարդեր,—
Զարթիր, իմ անձը, դարուն ե արդեն:

Զարթիր, իմ անձը, իմ հոկտեմբերիկ,
Մեր լնվ որերի դու գարնան ծաղիկ:

1925

ՅԵՐԳ ՍՐՏԱՌՈՒԶ

Խորհրդային արտերի
Վոսկի հասկերն եմ սիրում,
Արևը մեր մայրենի,
Այգեստանները հեռու,
Այգեստանները բերրի,
Այգեստանները զվարթ,
Բույրը գարնան վարդերի
Ու վոսկեվոր հանդ ու արա:

Ու բաղուկը շինարար,
Ու բաղուկը ստեղծող,
Ուժը գարնան պես վարար
Ու հեղեղի պես հզոր:
Ու նորաշեն շենքերի
Հայացքը պարզ ու լուսի,—
Շողքը մանուկ դեմքերի,
Գարնանային յերգ ու սեր:

Խորհրդային իմ յերկիր,
Խորհրդային հարազատ,
Թող չշաչի քո դեմքին
Վնչ մի ոտար խաղաղան,
Վնչ մի բռունցք բռնակալ,
Վնչ մի տիրող ու հարկամ,
Վնչ վոք չի տա քեզ դրախտ,
Վնչ հերոսը, վոչ արքան:

Բարձրացիր, վեհ իմ յերկիր,
Ու շարքերով, ուս ուսի,
Կովկասյան սեպ լեռներին
Մինչև տայգան հյուսիսի,—
Մինչև Վոլգան լայնահուն,
Կրեմլը մինչև անգրավ,
Հրազդանից մինչև Դոն,
Մինչև միզոտ Լենինգրադ,—

Թող վողջուհեն քո յեկքը,
Սուլիչների յերգը խոր,
Բաղաքների համերգը,
Ավանները հեռավոր,—
Շառաչը նո՛ր ավերի,
Ու վոսկեվոր հանդ ու արա,
Այգեստանները բերրի,
Այգեստանները զվարթ:

1928

Ա Ն Ա Ն Ա Կ

Դու հիմա հեռու յես, գիտեմ,
Հուշերիդ մարդերը — ցանցառ.
Բայց գիտե՞ս, դեռ վառվում ե քո դեմ
Իմ սերը — պայծառ ծիածան:

Յեվ լացս ծունկերիդ վրա
Հիմա արտեր ե վռնողում. —
Յեվ վորքան թռչուններ մեռան
Այն հեռու որերից քո հոգում...

Անանակը բլրի վրա
Շողջողուն գույներով թռվիչ.
Դու սիրով նայեցիր նրան
Յեվ սիրով աչքերից թողիր:

Իսկ հետո ամեն ինչ նոցնը. —
Ջրաղաց, և՛ արտ, և՛ տուն...
Հացենուն՝ ազուավի բույնը,
Ու զանգի զողանջը տրտում:

Դու ասում եյիր. — Իզուր ե,
Պոեաը չի կարող սիրել.
Պոեաը աշունքվա ճյուղ ե,
Իր սերը՝ հողմավար տերև...

Իմ անուշ, անուշ իմ համառ,
Դու յեղար անչափ չար ե խիստ, —
Տարիներ են անցել ահա
Ու յես քեզ սիրել եմ միշտ...

Գառներ են մայում իմ հոգում՝
Սպիտակ, սպիտակ ու թե՛ն,
Քո կարոտն են նրանք յերգում
Ու լիզում մսուրը փայտե:

Իմ խոնարհ ու յերգուն յերկրում,
Յես՝ պոետ ու քաղաքացի,
Խնամում եմ պայծառ ու բերքուն
Յերգերիս քնքուշ աղացին:

Յեվ գիտեմ, վոր պայծառ գալիքին
Խնձնից ել կհյուսվի մի շող.
Այս փոխվող հուններին ահագին,
Ուժերին անհուն ու քշվող...

.

Անանակը բլուրի վրա
Շողջողաց գույնարով թռվիչ,
Սիրով դու նայեցիր նրան,
Յեվ սիրով աչքերից թողիր:

Իսկ ինձ մոտ վոչինչ չի փոխվել,
Հիշում եմ խոսքերդ՝ վարանած. —
«Դու միշտ ել կիսատ ես թողել,
Կսիրես ու կմոռանաս...»

ՅԵՐԿԻՐԻՍ, ՅԵՐԳԻՍ ԱՆՈՒՇ...

Դաշտերում սեզ ու ծաղիկ,
Հյուղերում վորքան մանուկ,
Դալիք իմ, լուսե դալիք,
Յերկիր իմ, յերգ իմ անուշ:

Փռվում ե իրիկունը,
Նման ե գորշ մի վարդի, —
Արևը կրակում ե
Մոխիրե սարից անդին:

Իմ յերկրի աստղերի տակ
Դեռ ծնվող վորքան մանուկ. —
Ո՛ր, յերկունք խո՛ր ու հստակ,
Յերկիր իմ, յերգ իմ անուշ...

1926

ՈՐԵՐԻՍ ՈՐՈՐՈՒՆ, ՈՐԵՐ ԱՆՀԱՆԳԻՍՏ...

Հազար թեկերով կապում եմ ինձ կյանքին,
Հազար թեկերով՝ խորհրդային դարնան.
— Որե՛ր իմ որորուն, որե՛ր իմ անհանգիստ,
Թող վորոնումը ձեր մորմոք չդառնա:

Դու քո հոգու աչքով պայծառ նայիր շուրջը,
Պարզահայաց յեղիր ե իմաստուն,
Հերոսաբար անցիր անցման այս կամուրջը՝
Առաջավոր մարտի առաջավոր շաբաթում:

Հերոսաբար անցիր ու թող սիրտըդ, սիրտըդ,
Վոր ցավում ե աշնան այս թաց առավոտով,
Զրահավորվի թող այս մարտնչումի բերտով,
Դալիքների յերգով պայծառանա... ու թող

Կապվի նոր այս դարնան, կապվի հողին, կյանքին,
Ու թող մորմոքը հին ել յետ չդառնա.
— Որե՛ր իմ որորուն, որե՛ր իմ անհանգիստ,
Հազար թեկով կապված խորհրդային դարնան:

1926

ԱՐՈՎՅԱՆ ՓՈԼՈՑԻ ԾԱՌԵՐԻՆ

Տասնվեցամյա աղջիկների պես
Նրանք պայծառ են, նրանք՝ անուշ,
Հաճախ նրանց հետ զրուցում եմ յես,
Կտամ են նրանք ու գլխով անում:

Գիտե՞ք, ասում եմ, ձեզ հետ միասին
Յես ել անկեցի իմ յերգի ծառը,
Ձեզ հետ բարձրացավ և իմ աքառիս,
Ձեզ նման նա չեւ թարմ ու պայծառ ե:

Հետո, ասում եմ, դուք դեռ կերկարեք,
Կդառնաք զին ու սաղարթախիտ,
Ձեր շուրջը ուրիշ վոտներ կպարեն,
Ուրիշ սեր կլինի, ուրիշ թախիծ:

Դուք դեռ այնքան շատ տարիներ ունեք...
Քամին կտանի ձեր նոր հունդերը,
Կփոխվի ջուրը, կփոխվեն հուններն,
Բայց ձեզ կսիրեն նոր սերունդները:

Ժպտում են նրանք թարմ ու լիասիրտ,
Ու յես, նրանց հետ, սրտով պայծառ եմ
— Գիտե՞ք, անուշներ, ձեզ հետ միասին
Յես ել անկեցի յերգերիս ծառը...

1926

ՄՏԵՐՄՈՒԹՅՈՒՆ

1

Աստվածամայրն և շրջում
Ձորերում այս խուլ,
Ննջիր, մանուկ իմ վճիտ,
Ննջիր, իմ տխուր:

Վանքն և կանգնել հնամյա,
Վորպես կույր յերգիչ,
Վորի սրինգը մզլած
Ընկել և ձեռքից:

Ու փնտռում ե նա իզուր,—
Ի՞նչ և փնտռում նա,
Միևնուն և՛ վոչ մի ջուր
Ել յետ չի դառնա:

Ու չի դառնա վոչ մի վիթ
Որերից անցած,
Ինչպես վոր չի ամոքվի
Վնչ մի սև հանցանք:

Յեւ այս սայլը՝ վեր պարզած
Բազուկովն իր չոր,—
Ի՞նչ և, ի՞նչ և աղերսում,
Ապրում ե ինչո՞վ:

Որեւն իր գորշ ու անդեմ
Ո՞վ ե խռովել,
Ո՞վ ե յերգում՝ լալու պես՝
Հեռւում հորովել...

2

Պիտի գն նա, այն նորը,
Նա ծանոթ ե ինձ,
Ու քչի այս ձորերից՝
Ինչ ցավ ու թախիծ:

Յերկաթավոր կգն նա,
Վեհ ու հրավարդ,
Ու կարգովի յերկրին այս
Հին ու հնավանդ:

Ու դաշտային առնետը
Կփախչի բնից.
Կշառաչի անտառը,
Կզրկվի քնից:

Ու գիշերվա խավարում,
Կծաղկեն զվարթ—
Ելեքտրական ծաղիկներ,
Ելեքտրական վարդ:

Իսկ հիմա նա յե շրջում
Ջորերում այս խուլ.—

Ննջիր քո լույս մտւորում,
Մանուկ իմ մաքուր:

Դու կզարթնես, կզարթնես,
Յերբ դանգը վանքի
Ղողանջի խուլ տագնապով
Ու վախով կանգնի...

Դու կզարթնես ու շուրջդ
Կժպտան զվարթ
Ելեքտրական ծաղիկներ,
Ելեքտրական վարդ...

1926

ՅԵՐԿԻՐ

1

Բարձրանում ե քո դեմքը հրաշուշան ու բոսոր,
Մեր դաշտերի վրա լայն — պայծառանում նորից-նոր:

Այստեղ յերկաթը յերգեց, այնտեղ պղինձը ճչաց,
Հնամենի ձորերում կանչեց ահա մի շչակ:

Ո՞ւր են, ո՞ւր են թագնվում արահետները վախկոտ,
Յերբ արշավում են համառ պողոտաները հաղթող:

Պողոտաները հզոր, պողոտաներն անողորձ,
Նրանց դեմ վնչ մի տրտունջ, նրանց դեմ վնչ մի բողբոջ:

Թող ծղրիղները յերգեն իրենց յերգը հնամյա,—
Յերկաթավոր իմ դարում վոչ մի յերգ էլ չի դիմանա:

Յերբ արշավում ե նորը, հրավառն ու վիթխարին,—
Ծղրիղները թող չերգեն ու թող լուսինը մարի:

Յերկաթավոր իմ դարում ո՞ւմ ինչ՝ լուսինը կավճոտ,
Ո՞ւմ ինչ՝ խոնավ խորշերում ծղրիղի յերգը տանջող:

Այստեղ յերկաթը յերգեց, այնտեղ պղինձը ճչաց,
Հնամենի ձորերում կանչեց ահա մի շչակ:

Ել ինչո՞ւ յեն թագնվում արահետները վախկոտ.—
Արշավում են ծանրաքայլ պողոտաները հաղթող...

2

Յերկաթավոր մի քաղուկ մի նոր աշխարհ ե կռում,
Մի նոր յերկիր ե յերկնում նայերական իմ յերկրում:

Գիտեմ, գիտեմ՝ կտխրեն այնքան պուրակ ու լեռներ,
Անտառներում տխուրաչ յեղնիկները կանոնեն:

Թող անտառները վողբան նրանց մահը նորորյա,
Յերկաթավոր իմ դարում նրանցից ի՞նչ կմնա:

Յերբ արշավում ե ծանրը, հրավառն ու վիթխարին,
Յերբ կա պայքար ու կռիվ՝ բազկի, հողի ու քարի:

Հողաշերտերն են դողում ստորերկրյա մի դողով,
Արշավում են, արշավում պողոտաներն անողորձ...

Այստեղ յերկաթը յերգեց, այնտեղ պղինձը ճչաց,
Յերեկվա չեղկ ձորերում կանչեց ահա մի շչակ:

Յեվ իզուր են թագնվում արահետները վախկոտ,—
Արշավում են աննահանջ պողոտաները հաղթող...

1926

ՆԱՄԱԿ

ՍԻՐԵԼԻ ԻԼԻԱՅԻՆ

Նույնն ե յերկիրը հիմա՝
Արտեր ու վարդեր,
Նույն կարտաը հրավառ,
Նույն խնդումը թեժ:

Նստած հեռու, հեռավոր
Սենի յեղերքում,
Գիտեմ, անձիր կարտաով
Յերկիրդ ես յերգում:

Գիտեմ տենչերը քո հուր,
Կարտաներդ վրու,
Գիտեմ, թե ի՞նչ ես խորհում,
Մեծ հողի յեղբայր:

Սրտիում ե Սենը,
Գրում ես անքուն,
Ու կարծում ես ե՛ն ե՝
Զանգուն ե զնգում:

Պարզվում ես զո՞հ ու հստակ,
Ժպտաով վռսկուն...
Կամուրջների բեռան տակ
Սենն ե սրտիում:

1926

ԿԱՆՁՈՒՄ Ե ՀՈՂԸ...

Կանչում ե հողը, հողը,
Բուրում ե բարի,
Որը լույս ե, շող ե,
Յերգ ե ու կրակ:

Խրխնջում ե դարունը
Խրճիթիս դրան,
Այրվում ե արեք
Սարի վրա:

Հազար-հազար մոլորված՝
Իմ յերկրից հեռու,
Հազար-հազար որորան,
Հազար առու:

Ո՛ւր եք, ո՛ւր եք, ո՞վ եք,
Ել չկա՞ դարձ.—
Կանչում ե ջուրը, հողը՝
Կողերը բաց:

1926

ՀՈՂԻ ՅԵՐԳԸ

Մեծ քաղաքների խոլ խուժը
Կանչում ե նորից անհանգիստ,
Մշուշում թարթում ե կամուրջը,
Հայացքը հառած իմ հանդին:

Իսկ անդին գյուղերն իմ անթե,
Իսկ անդին հիվանդ մի տենդով
Հյուղերն են իմ ճամբան բանտել,
Հողերն են դժգոհ մըթմըթում: —

— Բավականն ե վորքան շրջեցիր
Քաղաքից-քաղաք յերգելով.
Տես, ձեթի ճրագը շիջեւ ե,
Սերմեր են մեռնում հերկերում:

Կռքերիդ տակ կապույտ յերիդ,
Մազերիդ՝ բույրը գինետան,
Իմ կորած զավակ, եւ հերիք
Մնաս քո յերկրին ոտար:

Դու այստեղ ուրիշ կլինես,
Կդանես քո յերգի հունը.
Կսիրես քո նոր յերգերը
Բարձրացող զվարթ սերունդը:

Քեզ այստեղ ճանաչում են նրանք,
Յերգում են քո նոր յերգերը,
Իսկ դու թափառում ես մռայլ,
Ու նեղ ե թվում յերկիրըդ:

Միևնույն ե՝ վորքան ել փախչես,
Ցնորես քաղաքներ հսկա,—
Քեզ հոգըդ պիտի ճանաչե,
Քեզ հոգըդ պիտի զգա:

Յեւ Հայաստանն ե քո հերկը,
Ուր պիտի յերգըդ զրնգա.
Դու յերգիր, պոեա, քո յերգը,
Յեւ պայծառ յեղիր, ե զգաստ:

ՄՏԵՐՄՈՒԹՅՈՒՆ

...Նույն ամառն է, նույն փոշին... ախ, հասկացիր ինձ
հիմա,

Յես լոկ քեզ եմ վորոնել իմ որերում անխմաց.

Յես լոկ քեզ եմ որորել ցնորքներում իմ լուսե,

Ու արամաթավ քո շնչով՝ իմ այս յերգերը հուզել:

Կգա աշունը դեղին, տերեւներով վռակեզույն,

Մութ կլցվի իմ յերգում ու անապակ քո հոգում:

Բայց կմնաս դու ելի նոյն փառքով ու թարմությամբ,

Վերջալույսում լողացող գարնանային վռակէ ամպ...

Յե՛վ յերգերը քո խորունկ ու վերքերդ մանավանդ

Յես կստանամ իմ հոգում, վորպես անխոր մի ավանդ.

— Յերկիր, յերկիր իմ լուսե, ընդունիր հուրը հետին

Ու յերգերը փերուզե քո գանգրահեր պոետի...

1925

ԴԱՇՏԵՐԻ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿԸ

Տեսնում եմ դեմքդ չուզունե,

Բայլերդ յերկաթածանր,

Գիշերը դանդաղ շողում է

Ջրերի վրա բարձրացած:

Գալիս ես, գալիք իմ, և ահա

Դուրում ես հողի թմբերին,

Բայլում ես դաշտերի վրա,

Արտերի կողքով անբերրի:

Ջգում եմ այնքան մոտիկ,

Վոր կարծես յեղբայրս է ձիավոր,—

Նա, մեջքին ալ-կարմիր գոտի,

Արշավում է դեղին դաշտերով:

Սպասում, սպասում եմ յես քեզ,

Գյուղաստան յերկրիս հետ միասին,

Մութ գոմում բանտարկված խոյի պես,

Կարոտում եմ հզոր քո լույսին:

Ձայնում ես դաշտերի մութից,

Այդ դու յես քո նոր յերգերով,

Յես տեսնում եմ բարձրացող փոշին,

Տեսնում եմ՝ տալիս ես գրոհ:

Յե՛վ զգում եմ այնքան մոտիկ.—

— Յեղբայրըս, յեղբայրս ձիավոր,

Կապել ես ալ կարմիր գոտի,

Արշավում ես դեղին դաշտերով...

1925

ՓԵՍԵՆԻ

1

Տեսել ես շատ անգամ,
Տեսել շատերին,
Ճաժբի յեղբրին կանգնած
Փշատենի:

Նախիրներ ես տեսել՝
Դեղին, թողոտ,
Հողնած հնձվոր ու սել՝
Արտից դարձող:

Ու մնացել ես մենակ
Տխրությամբ ջինջ,
Յեկեկ, անցել են նրանք.—
Բեզ լ՞նչ, քեզ լ՞նչ...

Կելնի արևը հրակ
Ու կիջնի կույր,
Մոխրահեր ու մուշլ
Կմնաս դու...

Դու կձգվես լուսնին
Ծաղկուն ու նայ,
Յերբ լեռների ուսից
Բարձրանա նա:

Ու կնայես նրան
Սառն ու արթուն,
Կելնես մի վտտի վրա,
Կպարես դու:

Դաշտում մեկը կարի
Մահու ուրադ,
Բայց կպարես դու անվիշտ
Ու կենսութախ...

2

Փշատենի անհույս,
Անհուշ իմ ծառ,
Ահա որե՛ր անուշ,
Որեր պայծառ:

Իմ յերկրի հանդերում
Վոսկի հասկեր,
Կյանքը, կյանքը խնդուն
Վանդ է, վանդ է:

Վրնջացող ձիեր
Ոճուղու վրա,
Ուփել ե արևը
Նաբնջե վրան,—

Յեվ դաշտերից մշուշոտ
Գծով ուղիդ,
Ահա դալիս ե շողշող
Յերկաթուղին:

Ա՛խ, փշատի իմ թուփ,
Յերգ իմ վարդե,—
Անձրևի տակ ժպտուն
Վարդե՛ր, վարդե՛ր...

1925

ՅԵՐԿԵՐ

1

Յեա ինձ յերգում եմ քո մեջ, յերկիր,
Իսկ քեզ — անկաշկանդ իմ հույզերում,
Յեզ զբանից չե՞, վոր իմ յերգը
Այսքան հորդուն ե ու հորձանուտ:

Դրանից չե՞, վոր ջերմ ե շնչում,
Ինչպես կեսորվա այն քամին ե,
Վոր, չո՛ւ, թռչում ե դաշտի միջով...
Յեզ այն, վոր խորն ե, մարդկային ե...

Այս լեռնաստանի բավիղներում,
Ու մեր դաշտերում տրամաթախիծ,
Ու գյուղերում մեր համր ու ներում, —
Իմ յերգը անգոր ու կատաղի...

Իմ յերգը պետք ե լիներ դուռ,
Լիներ սավառնակ, կամ հրետանի,
Քո որերի պես պարզ ու վորոշ,
Յեզ վոչ թե դաշտում ընկած քամի...

Ու յես զգում եմ, զգում եմ, ո՛ր,
Տխրությունը քո՝ սրտին իմ մոտ,
Ու իմ հույզերում յերգուն ու նոր
Խաբանվում ես դու, վորպես ամոթ...

2

Յերկիր հյուղերի, պանկ հասկե,
Յեթե պետք ե քեզ անվերջ դովել —

Յեա ել կդանեմ վոսկի խոսքեր,
Խոսքեր, վոր հունի վոչ մի պոետ...

Յեզ միթե այդ ե քեզ հարկավոր,
Յեզ կարո՞ւ ես դու նրան միթե՝
Հաճույքին այդ խեղճ ու անկարող,
Ու խնդու թյանն այդ սին ու թեթե...

Հիվանդ ե հոգիս քո ցավերով,
Յերկաթի սերը տանջում ե քեզ,
Կարոտս խորն ե ու ավերող,
Իսկ քո թևերին աթար ու դեզ...

Դեռ դորշ հյուղերն են քեզ դուրդուրում,
Ախ, այդ թախիծն ե ինձ ողակել —
Ահա թե ինչու իմ յերգերը,
Չեն կարող բարձր աղաղակել...

Յեա շղթայված եմ քո ներկային,
Յերկիր հյուղերի, սեր իմ վառման, —
Դանդաղ սայլերին քո յերկանիլ,
Քո ջրին, հողին ու քո գարնան...

Քո խոփն ե կիսել սրտիս հերկը,
Քո բույրն եմ շնչում մոտ ու ծանոթ, —
Յեզ զբանից ե, վոր իմ յերգը
Այսքան հորդուն ե ու հորձանուտ...

1925

Ա Ռ Ա Վ Ո Տ

Հեռվում հռնդում են խանդուն հանդերը,
Անթիվ հատիկները ճայթում են հողում,
Արևածաղը կարմիր հագել է
Ու կարմիր շորերով է շողում:

Մշուշներ, մշուշներ ծանրաթե, դառնաթույլ,
Մշուշներ դարանած ձորում ու հովտում,
Ու յեղներ բառաչող, ախ, յեղներ արնաթոք
Ու համաճարակ սպիտակ հոտում...

Բայց յեղնող նոր ուժը մի խրամ հաղթել է,
Մոտենում է հաստատ ու ահեղ շողում,—
Ահա հռնդում են խանդուն հանդերը
Յեվ անթիվ հունտեր ճայթում են հողում...

1925

ԵՍ ԳԱՐՈՒՆՔՎԱ ՊԵՍ

1

Ես գարունքվա պես,
Ես գարունքվա պես,
Ծաղկել ե յերգըս
Ես գարունքվա պես:
Պարզել եմ ձեռքս,
Պարզել եմ ձեռքս
Ու կանչում եմ քեզ՝
Ես գարունքվա պես:

2

Ես գարունքվա պես
Ելի նոր ես գու,
Ես գալնան եր, տես,
Դու յես իմ սրտում.
Ցանած իմ նորքը,
Ցանած իմ նորքը,
Տես, կանչում ե քեզ
Ես գարունքվա պես:

3

Ազիզ մնա, ջան,
Ես գարունքվա պես,
Ազիզ մնա, ջան,
Չանես սեերես,
Բուժել ես վերքըս,

Հուզել ես յերգըս,
 ես դարունքվա պես
 Բոհն եմ յերգերըս:

4

Զյունհալ ես, ջուր ես,
 Հարա յես տալիս,
 Դարուն ես, քնւյր ես,
 Դալիս ես, դալիս,—
 Կանգնել եմ ահա
 Իմ սեմի վրա,
 Դալիս ես, հյուր ես,
 Մայիս ես, մայիս:

5

Բացել եմ դուռը
 Կրճնկնի վրա,
 Խփել եմ դռանը
 Կարտախ վրան,—
 Բո ահուշ բույրը,
 Փայլը հուրհրան—
 Բնաբխ վրա,
 Աշխարհի վրա:

6

Ծաղկուն ծառերից,
 Ծաղկուն ծառերից,
 Վողջունում եմ քեզ
 Ծաղկուն ծառերից:

Յես ինչո՞ւ ախպես
 Անթափանց դարձա,
 Յես ինչո՞ւ, ինչո՞ւ
 Բեղ չհասկացա:

Կանգնել եմ ահա
 Խանդավառ ու վեհ,
 Հովերն եմ բարակ
 Խաղում վար ու վեր.
 Վողջո՞ւն քեզ, չե՞րկի՞ր,
 Վողջո՞ւն քեզ յերգիս
 Փառքի՞ սարերից,
 Փառքի՞ սարերից...

1929

ՆԱՎԱՀԱՆԳՍՏՈՒՄ

Մեր շողենավը հզոր կողերով
ձեղքում եր ջուրը՝ դեկը—խմաստուն.
Մենք յեկել եյինք ամերից հեռու,—
Բեզ հանդիպեցի նավահանգստում:

Դու կապույտ շորեր ունեցիր հագիդ,
Անվրդով՝ ծովի կապույտի նման.
Աչքերիդ մուժը անկռիվ կյանքի,
Ու անուշ հանգիստ կողերիդ վրա:

—Գնանք, —ասացի, —թովիչ ե ծովը,
Այնտեղ կռիվ կա, մահ ու հաղթանակ,
Յեկ ու ամրացիր պաշարի բովում,
Շարքերում մեր կուռ ու յերկաթակամ:

Դեռ շատ ճանապարհ ունենք գնալու,
Ու ծովը դեռ շատ վտանգներ ունի,
Յեզ միթե, միթե քեզ չի՞ հմայում
Մեր հաղթանակի փոթորկոտ ուղին:

Յեզ ի՞նչ ունես դու ամերում այս քար,
Հանգստում այդ համը ու անհյուրընկալ.
Իսկ ծովը, ծովը— այնպես խելագար,
Այնքան խմաստուն ու այնքան հանկարծ:

Ու դու նայեցիր ինձ լուռ ու հանդիստ,
Ախ, քո հայացքից լուռ մի վերք միաց.

Դու կապույտ շորեր ունեցիր հագիդ,
Անվրդով՝ ծովի կապույտի նման:

—Շղթայված եմ չես այս հովիտներին,
Հավիտենական այս բախտից անդոհ,
Ու պիտի ապրեմ, հրամանով վերին,
Իմ անուրախ ու սրտամաշ կյանքով:

Յես պիտի ապրեմ մշուշում այս լուռ,
Այս հանգստում ու նավահանգստում,
Ել վոչինչ չունեմ չես կյանքին տալու,
Կյանքն ել չի տվել ինձ վոչ մի խոստում:

Սուլիչը սուլեց:—Լսիր, ասում եմ,
Ո, վոչինչ չկա վորոշված վերուստ.—
Յեկ, դարձիր ծովի անսեր ցատումը,
Յեկ, դարձիր մարտիկ, ընկեր ու հերոս:

Կհասնենք մի որ նոր նավահանգիստ,
Կողջունենք նրա ամերը չերահ,
Կզգանք բերկրանքը լուսավոր կյանքի,—
Թե՛ր հանգստիդ նշենու վրա:

Յերկրորդ սուլիչը:—Դու գնա, —ասիր,—
Կարող ես դու չել ուշանալ ծովից,
Յես շղթայված եմ այս կույր չերադին,
Հիշիր, վոր այստեղ մի դժբախտ թողիր:

Իսկ չես կհիշեմ, քանի վոր դեռ կամ,
Քո հայտնությունը անդին ու բարի,

Յեւ ան, վոր ծովի թարմությամբ չեկար
Յեւ իմ որերը անհանդիստ արիւր:

Յերրորդ սուլիչը: Տեսնում եմ՝ անբառ
Պարզում ես ձեռքդ թեթև և բոլորեղ,
Դու թողիւր, վոր քեզ դրկեմ քնքշաբար
Ու թաց աչքերիդ մութը համբուրեմ:

Ել մնաս բարձր, անհոգ նշենի,
Նավահանդատին շղթայված իմ սեր,
Մնացի՛ր կապված հովտային շեմին,
Ինչո՞ւ իմ կանչին սիրտըդ չլսեց:

Շողենամբ անա ծովերի հանդեպ
ձեռքում ե ջուրը, գնում և առաջ.—
Ախ, կարող ելիր լինել դու ինձ հետ,
Բայց դու մնացիր, մենակ ու ստեղծ...

...Կդան մակուշկներ, կդան նոր-նորեր,
Նոր-նոր ընկերներ, վորոնք ուշացան,
Դու միշտ կարող ես հովիտը թողնել,—
Իմ սիրտը չերեք քեզ չմոռացալ:

Ու նոր, նոր հասնող մակուշկների մեջ
Յես քեզ կփնտռեմ կարոտով ուժատ,
Իմ կորած ընկեր, շղթայված իմ սեր,
Հին հովիտների քնքշաթերթ շուշան...

1926

Մ Ո Ր Ս Ն Ա Մ Ա Կ Ը

(Ն մ ա ն ու բ յ ու ն)

Կարող ես այս անգամ ել չլսել մորդ,
Կարող ես արհամարհել իմ նամակը,
Սեանց այն ել սիրտս անամոք ե. —
Վտակորին և հասել դանակը...

Սիրելի իմ Գուրգեն, արդեն ձմեռ ե, ցուրտ,
Ու հողմը վշտոտ յերգում ե դաշտերում,
Բայց յես հավատում եմ, վոր մի որ կգաս դու,
Դժվար և կորուստիդ մտքի հետ հաշտվելը:

Սուրենը հիվանդ եր, ու սուր ել հազում եր,
Թողեց տալարանը, թողեց ուսում,
Ես ցրտին որերին նա արե եր յերազում,
Ու Մոցապը նրան ուղարկեց Սուխում:

Իսկ փոքրը, Խորենը, գրում ե շարունակ,
Մեծքում սիրտս սրտալի խոսքով.—
— Սիրելի իմ մայրիկ, յերբ բացվի դարունը,
Կդրեմ՝ յեկ ինձ մոտ՝ Մոսկով:

Յերկու յեղբայրներդ ել չարքաշ բանվորներ են,
Դատում են որական ութ ժամ,
Ճակատի քրտինքով պահում են իրենց մորը,
Յես արդեն հիվանդ եմ, ուժատ:

Իսկ դու համն ես, ի՞նչ ես, ինչի՞ն ես ծառայում,
Սիրելի իմ Գուրինս, և հար ե քո բունը,
Մինչև յե՞րբ լեռից վար հոսե քո ատուն,
Չե՞ վոր դու քո տան տերն ու հարկատուն ես:

Այստեղ դու կարող ես ծառայել բանկոպում,
Կամ լինել Հայաստան հաշվետար,—
Վոր շինես հայրական հյուրընկալ քո ատունը,
Վոր բախտդ լինի անվթար:

Դրկիցները քեզանով ինձ յերնեկ են տալիս.—
— Բանաստեղծ ե զավակդ, նրան ճանաչում են,
Կարդում են նրա յերգերը սրտալի,
Ու համբավը նրա որ որին աճում ե:

Իսկ Կարոն, ընկերդ, որ-որին բացվում ե,
Դարձել ե Շրջկոմի աչքի լույսը,
Վանքի պես լեցուն խնդում ե նրա ատունը,
Սիրելի իմ Գուրինս, լսում ես...

Եզուց ել կրերի լուսնի պես մի աղջկա,
Վոր իր մոր ձեռներին շուր լեցնի,
Կապրեն միասին, յերջանիկ, անչկա,
Հարգանքով, սիրով փոքրի ու մեծի...

Իսկ դու դարձել ես թափառիկ հրեա,
Իսկ դու մտնում ես ինչպես հանդիպի,
Սիրելի իմ Գուրինս, մինչև յե՞րբ քո մայրը
Նայի կայարանի ամայի ճամբին...

Արդեն ձմեռ ե, ցուրտ, գնել եմ տաս փութ փայտ,
Նստում եմ կրակի դեմ, կարում ու հաշվում,
Վոտքիս տակ մոռում ե մեր կատուն կարմրաթայտ,
Իսկ բուրբ վշտոտ կաղկանձում ե դաշտում:

Իսկ բուրբ ծեծում ե ձյունածածկ պատերը,
Մլավում ե անտեր դռների վրա,—
Սիրելի իմ Գուրինս, մինչև յե՞րբ իմ սերը
Սրտիդ դուռը թակի այն բուրբի նման:

Մի որ ել յես կարող եմ ընկնել անկողին
Ու մեռնել մայրական իղձերս անկատար,
Լոկ կատուն կլինի հուղարկավորն իմ,
Ու հողմը կանե պատարագ:

Բայց յես հավատում եմ, վոր մի որ կգաս դու,
Դժվար ե կորուստիդ մաքր հետ հաշտվելը,
Սիրելի իմ Գուրինս, ձմեռ ե արդեն, բուրբ,
Ու հողմը վշտոտ յերգում ե դաշտերում:

Ու հողմը ցրտաշունչ դաշտերի վրա
Սարքում ե ձյան պտույտ, չարքի հարսանիք,
Բարդենին յերգում ե վորպես քահանա,
Վոլորում ե քամին ձյունե պարսատիկ...

Սիրելի իմ Գուրինս, տուն դարձիր, հերիք ե,
Ել հերիք ե մահես որերդ անդին,
Մինչև յե՞րբ, մինչև յե՞րբ կարոտած մայրիկդ
Նայի կայարանի ամայի ճամբին...

Պ Ա Տ Ա Ս Խ Ա Ն

Անուշիկ իմ մայրիկ, ստացա նամակդ,
Վոչ միայն յես, սիրտս ել կարդաց,
Զգիտեմ ինչպես քո ցաված սիրտն ամոքեմ,
Ինչպե՞ս արդարանամ, վոր լինեմ արդար:

Այրող ե մորմոքն իմ, նրանից չես վախճի,
Վորքան ել հանդիմանես քեզ,—
Հետո ա՛յն վերածվում ե աղջկա, կամ թախծի,
Աչքերը գերեզմանի պես...

Այդ ամենը հիմա մի անդարձ անցյալ ե,
Սիրելի, սիրելի մայրիկ,
Նոր խինդով այս գարնան վարդեր կբացվեն,
Ու հովը կերզի անտառից:

Դեռ ինձ շատ հարկավոր ե հեռու թափառելը,
Դեռ ինձ շատ հարկավոր ե բարձրանալ ներքե,
Անցյալում յես այնքան կրակներ մարել եմ,
Ու բացել վտանքիս այնքան վերքեր:

Ու հիմա գնում եմ կաղ վտտով, բայց համառ,
Ու շփում ծնկներիս արշուճոտ մորթին,—
Դեռ ինձ շատ հարկավոր ե մնալ անմայր,
Վոր լինեմ յերկրիս արժանի վորդին:

Միլիոն մայրերի հետ մենք նորն ենք կառուցում,
Միլիոնով միասին մենք կյանքը հրում ենք,
Փշրում ենք գետերի կաշկանդող սառուցը,
Վորպեսզի բերենք կոմունը:

Խորենք Մոսկովում կոմյերիս բանվոր ե,
Դրում ե նստակներ, ամոքում քեզ...
Դեռ յես շատ պետք ե փոքրանամ քան վոր եմ,
Վորպեսզի դառնամ նրա պես մեծ...

Սիրելի իմ մայրիկ, դու ապրի՛ր քեզ համար,
Ինչքան վոր ապրել ես մինչև հիմա.
Յես հիմա ունեմ մայրեր անհամար,
Վորքան ել լինեմ անթիւան:

Դեռ յերկար յես պիտի մնամ առանց քեզ,
Դեռ յերկար պիտի լինեմ անհանգիստ,
Մինչև վոր նորոգվեմ, մինչև վոր լինեմ յես
Աթոսի վորդին իմ համայնքի:

Դրում եմ, հիշում եմ մեր բաղը, տունը,
Ու մորս՝ գլխակոր սեմին նստած.
— Սիրելի իմ մայրիկ, զսպիր բարկությունդ.
Մի որ ել հետ կգամ, բայց արդեն վստահ:

Թող հողմը կաղկանձե ու խառնե գեղերը,
Թող վռոճա պատարագ ու ծես,—
Յես քեզնից հեռացա սպիտակ մազերով,
Հետ կգամ պիտներ վորպես...

ԽԱՉՎՈՂ ԹԵՎԵՐ

Կանչիր, կոհնակ, կանչիր,
Քանի գարունն չկա,
Աշնան նման տխուր
Կանչիր, խեղճ իմ թռչուն,—
Քամիներն են յերգում
Մեր դաշտերում ընկած,
Հողը սուս է արել
Ու ասես չի շնչում:

Իսկ յերբ դառնաս նորից
Գալիք նորոգ գարնան,
Ուրիշ որ կլինի,
Ուրիշ յերգ ու խնդում,—
Վոչ վոքի չի հուղի
Քո կոինչը վառման,
Ու յերկնքի ֆոնին
Խաչված կմնաս դու...

Ներքե, վոտներիդ տակ
Աստղեր, վոքան աստղեր,
Վերևումն ել աստղեր,
Ո, աստղային դադադ.—
Ո՞վ է այդքան լույսեր,
Լույսեր վառել այնտեղ,
Յերեկ դաշտեր եյին
Վոտներիդ տակ ընկած:

...Մոտ կը պատի հետո...
Ու յերկնքի վրա
Աստղերը չեն փայլի
Ու չեն յերևա ել.
Մի անգամ ել կերդես,
Կլոնչաս վհատ,
Ու՝ մոլորած ուղիղ՝
Կշարավես ներքե...

Հիմար, հիմար թռչուն,
Աստղեր կարծեցիր դու
Ինչ վոր մենք մեր ձեռքով
Վառել ենք ու վառում.
Դրանք նոր դյուղեր են՝
Լուսավոր ու խնդուն,
Ու բացվել է այնտեղ
Երեքտրական գարուն:

Իսկ դու հիմա յերգիր
Քանի գարունն չէ դեռ,
Աշնան նման տխուր
Կանչիր, խեղճ իմ թռչուն,—
Դեռ ծաղիկներ ունենք,
Ունենք սեղ ու թիթեռ,
Դեռ լուսինն է փայլում
Գիշերային լճում...

Փ Ր Կ Ո Ւ Յ Յ Ո Ւ Ն Ը

Դալիս ե ահա նա,
Դաշտերի գազանը,
Դալիս ե ծանր ու մառ,
Լսում եմ նրա ձայնը:

Նրա շուրջը նախիրն է
Վոր փախչում ե—չնւ...
Նախիրը փախչում է
Շվար բառաչով:

Հասկերի մի խուրձ բոց
Բերել եմ հանդիպեմ,
Դժերի վերա քո
Վերջին գառու մորթեմ:—

— Վողջճւյն քեզ, վողջճւյն քեզ,
Յերկաթե յեղբայր,
Հագնում են գյուղերը
Լուսեղեն մի փայլ:

1928

* * *

Շատ յերգեր եմ յերգել չես,
Յերգում եմ հիմա,
Բայց իմ աչա յերգերի պես
Ուղում եմ չես մնալ:

Յես հիմա ձեզ եմ յերգում,
Կապտամանձ աբաեր,
Ու ձեր կողերը հերկող
Յերկաթե մարդը:

Այդ եմ ավել իմ յերգին
Յեմ անյգ եմ ուզել.
— Յերկաթավոր իմ յերկիր,
Յերկաթավոր սեր:

1927

ԿԱՊՎԱԾ ԵՄ ԻՄ ՅԵՐԿՐԻՆ...

Կապված եմ իմ յերկրին
Ինչպես ծառը՝ հողին,
Ու զարթնում ե յերգըս
Յերկաթե խող գողից:

Յեվ ամպերի մաղից
Թափվում են ալ վարդեր.
— Անդ՝ անդ, անդ՝ անդ իմ թախիծ,
Վոր ցնդում ես արդեն...

1929

ՈՖԻԿԻՆ

Յեղի՛ր պայծառ,
Յեղի՛ր լուսե,
Վորպես անցած
Որերի սեր:

Սրտումդ՝ չեղած
Անչաբ հույզեր,—
Վորպես ներկա
Որերի սեր:

Յերգի՛ ալիք,
Շողճեն սուսեր,
Վորպես գալիք
Որերի սեր:

Առն աբծաթ,
Հույսեր ու սեր,
Յեղի՛ր պայծառ,
Յեղի՛ր լուսե...

1932

Ս Ե Ր

Խորհրդային արևի տակ
Պիտի ծաղկի ու բողբոջի
Մեր սերն աչնքան վառ ու հասակ:

Պիտի ծաղկի ու բողբոջի
Մարդկային այս տունկը կանաչ,—
Պիտի զնգա ու խոխոջի:

Ձուրը կյանքի վարար-վարար,
Ձարկված հաղար ժայռ ու քարի,
Ձուրը արար ու կենսարար:

Ու գույներն այս անկրկնելի
Պիտի փոխվեն անմեռ, անմար
Դեռ չգրված նոր յերգերի:

Նոր յերգերի, վերոնք խռով՝
Շառաչում են դռների մոտ.
— Յե՛ր, ընդունիր վերջին սիրով...

1932

Հեղեղ են ուժերը,
Ուժերը—վառման,
Անցել և գիշերը,
Արև և ամրան:

Ամրան պես հասուն են
Հարսերդ ահա,
Յերկիր իմ, հասնում են
Հասկերըդ հիմա:

1930

Վ Ո Գ Ե Կ Ո Ջ Ո Ւ Մ

Մոտ տարիներ զիգզագում թե .
 Յերգեցիլ յերգեր հույզերով թաց,
 Այժմ զգաստ յեղիլ, կռիվը թեժ
 Տես, խտանում ե:— Թեպետ խնդանց

Քո սիրտը ծաղկով՝ թախիժ բերող
 Ու բաղդ թվաց քեզ քո յերկիրը,
 Բայց վերջին, վերջին Հոկտեմբերով
 Պիտի բարձրանան քո յերգերը:

Յերգերիդ գնդով գնա գրոհ
 Ու վարդ լինեն թող քո վերքերը:

1932

Յ Ե Ր Կ Ա Յ Ե Գ Ն Դ Ե Ր...

Յերկաթե գնդեր, վոր դոփում եք գաշն,
 Սարսում աշխարհի հիմքերը վսեմ,
 Ո, կիջնեմ մի որ խոնավ հողի տակ,
 Բայց ձեր դոփյունը նորից կլսեմ...

1932

Փ ո ք ր ի կ Ա ր փ ի կ ի ն

Ծ աղ ի կ ն ե ռ, ծ աղ ի կ ն ե ռ, ծ աղ ի կ ն ե ռ,
Ա լ ի ք ն ե ռ, ա լ ի ք ն ե ռ, ա լ ի ք ն ե ռ,
Գ ա լ ի ք ն ե ռ...

Բ ա լ ի կ ն ե ռ, Բ ա լ ի կ ն ե ռ, Բ ա լ ի կ ն ե ռ...

1932

Գ ո Վ ք

Ա ս ի յ ե ս. — Դ ու ը ա ը ը ղ յ ե կ ա ը,
Կ ա ն ա չ դ ու ս ա ը ե ը ղ յ ե կ ա ը,
Դ ա ը ե ը ղ ղ, դ ա ը ե ը ղ ղ, դ ա ը ե ը ղ ղ յ ե կ ա ը:

Ա ս ա ց. — Յ ե ս ն ո ը ե ը ղ յ ե կ ա,
Ա լ-կ ա ը մ ի ը շ ո ը ե ը ղ յ ե կ ա,
Ո ը ե ը ղ ղ, ո ը ե ը ղ ղ, ո ը ե ը ղ ղ յ ե կ ա:

Ա ս ի. — Դ ու հ ու ը ե ը ղ յ ե կ ա ը,
Զ ը ն գ ու ն ջ ու ը ե ը ղ յ ե կ ա ը,
Լ ու ը ե ը ղ ղ, լ ու ը ե ը ղ ղ, լ ու ը ե ը ղ ղ յ ե կ ա ը:

Վ ո ս լ ե մ ա ն լ ա ը ե ը ղ յ ե կ ա ը,
Ս ա լ ա ս լ ա ծ, դ ա ը ե ը ղ ղ յ ե կ ա ը,
Ս ա ը ե ը ղ ղ, ս ա ը ե ը ղ ղ, ս ա ը ե ը ղ ղ յ ե կ ա ը:

1932

ԿԱՐՄԻՐ ՄԱՐՏԻԿԻ ՈՐԱԳՐԻՑ

Զնգում ե նորից իմ հուշերի առուն
Այս ուշ գիշերում,
Յեւ իմ հուշերում
Բացվում ե ահա մի շքեղ դարուն:—

Մեր խումբն եր յերգում մի թին անտառում.
Մեր շուրջը խալար,
Ավեր ու ավար,
Առաջը՝ կռիվ, մահ ու մաքառում:

Յերգում եյինք մենք յերգը գալիքի,
Յեւ մահընթացը վերջին ալիքի:

1232

ԱՐԵՎԵ ԵՄ ՅԵՍ ՍԻՐՈՒՄ...

Արևն եմ յես սիրում
Նոյեմբերյան դարնան,
Արոտների հեռուն,
Կարոտները վառման:

Կատարները, վորոնք
Անհաս ու անսահման
Շողշողում են հրով
Նոյեմբերյան դարնան...

1932

ՀԱՏՎԱԾ

(Նոյեմբերյան փրագմենտ)

Դուան մոտեցավ ու դուռը թակեց,
 Մայրը բաց արավ դուռը ահառած.
 Վորդին եր՝ մթին սարերը փախած.
 — Փախիր, մի մնա ու ազատիր քեզ...

Նա ղենք եր կապել, շինել եր հագել...
 — Մայրիկ, աշխարհին արև ե ծագել...

1932

ՀԱՏՎԱԾ

(Նոյեմբերյան փրագմենտ)

Յեկավ սև ձիավորը,
 Հասավ դյուղի տակը,
 Ասաց իր ազգանունը,
 Քաշեց մտրակը:

Ասաց. — Կանգնեք կովի,
 Թշնամին մոտ ե.
 Հողվո՛ր, սուրբդ սրի,
 Կտրի՛ր նրա վոտը:

Պայթեց մի հրացան,
 Ընկավ ձիուց վար նա,
 Ու արեւը բարձրացավ
 Աշխարհի վրա...

1932

ՇՈՒՐ ՍԱՐԻ ԲԱԼԼԱԳԸ

(Նոյեմբերյան ֆրագմենտ)

— Ինչո՞ւ յես լուռ, մայրիկ...

— Յես հիշում եմ հիմա
Կոիվը Շուր սարի:

— Ի՞նչ ես տխուր, մայրիկ...

— Քանի՜ կտրիճ ընկավ
Շուր սարի մուկ լանջում...

— Դու լալիս ես, մայրիկ...

— Ծաղիկներն են կանչում
Շուր սարերի լանջում,
Շուր սարերի վրա
Մի որ ընկան նրանք,
Հանգան վորպես կրակ...
Ա՛խ, մնացին անտես
Ես արևին կարմիր,
Վոր բարձրացավ, ասես,
Շուր սարերի լանջից...

— Դու ժպտում ես, մայրիկ...

— Շուր սարերի լանջում
Ծաղիկներն են կանչում...

1932

ՔՐՏԻՆՔ ՅԵՎ ԱՐՅՈՒՆ

Դու քրտինքով յեկար, մրգերի ու յերգի
Բազմաբեղուն աշուն, բեղմնավոր ու վարար,
Ու թողիր, վոր շունչդ այգիներում չերգի
Նոր որերի յերգը՝ նոր որերի համար:

Արնով ու քրտինքով բարձրացած իմ յերկիր,
Արնով ու քրտինքով դու գնում ես առաջ,
Շուրջդ մակընթացը մեր վիթխարի չերգի,
Փլուզումի փռչի ու կառուցման շառաչ...

1932

ՅԵՐԳԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Յեա չեմ մոռանա քեզ, իմ յերգերի գարուն,
Հազար մայիս անցնի, հազար ծաղիկ ցնծա,
Ղողանջի բյուր լուսին, զնգա հազար առու...

Յեա չեմ մոռանա քեզ.— շողուն այգաբայ եր,
Բացվում եր վառ ուր զո աշխարհի վրա,
Ու իմ յերկրի աչքը արամությունից թայց եր:

Ու խնդություն յեղավ, յեղավ տոն ու հանդես,
Բայց զո ջինջ աչքերի թարթիչներին՝ ահա
Յեա տեսնում եմ, իմ յերգ, տխրությունը այն թեն,

Վորը ժպտում ե ինձ շողի նման, ցողի,
Ու զո այգաբայից, զո գարունից յերան
Տրամաթաթավ յերգի շուկներն ինձ թողիր,—

— Գարնանայլն քնար, յերգների յերազ...

1932

ՅԵՍ ԶԳԻՏԵՄ

Յեա չգիտեմ աշխարհում զո յերգից մեծ յերգ,
Յեա չգիտեմ աշխարհում.
Հազար աշուն ել հասներ՝ չեյի տեսնի այսքան բերք,
Բրտինք ու արյուն:

Զեյի տեսնի աշխարհում այսպիսի յեղերք՝
Արար ու վարար.
Ստեղծադործ միտք ու ձեռք ու բեղմնավոր այսքան
հերկ

Նոր կյանքի համար:

Հնչում ե զո անունը հերոսական ու վսեմ,
Հնչում ե ահա.
Այն հիվ ե, վոր աշխարհում զո շառաչը չլսեց,
Խանդավառ ու վառ:

Հին աշխարհի համար դու յեղար ահեղ ահազանգ,
Ու նոր աշխարհում
Արև՝ յեղար, փրկություն, դրոշ յեղար հարազատ,
Բրտինք ու արյուն...

1932

ՏԱՐՎԱ ՉՈՐՍ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

«Կյանքը մարդուն պտուղներ է բերում, բայց հաճախ
չէ, վոր հուրհուրատում են նո՛ւա՝ կախվելով մշուղներից
կարմիր խնձորների մամ...»

ԳՅՈԹԵ «ՏԱՐՎԱ ՉՈՐՍ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ»

ԱՂՈՆ, 38

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Յեղնեմ ման գամ,
Դաշտերն ընկնեմ,
Յեղնեմ ման գամ
Արտերն ընկնեմ,
Դաշտերն ընկնեմ,
Արտերն ընկնեմ,
Յեղնեմ, գնամ
Հանդերն ընկնեմ:

Ջան, իմ յերկիր,
Դու խաս բախչա.
Ջան, իմ յերկիր,
Դու թնց բախչա.
Դու բնց բախչա,
Ծաղկած բախչա,
Ջան, իմ յերկիր,
Պանծառ բախչա:

Յերգեմ ծաղկած
Վարդերը քո,
Յերգեմ կանգնած
Արտերը քո,
Վարդերը քո,
Արտերը քո,

Նոր աշխարհի
Զարդերը քո:

Յեղնեմ, ման դամ
Հողերից դեն,
Յեղնեմ ման դամ
Դողերից դեն,
Հողերից դեն,
Դողերից դեն,
Արեգական
Շողերի դեմ...

Ա Մ Ա Ռ

Արեն յեղով
Մոտի սարից,
Շողքը դիպավ
Մամռոտ քարին:
— Հնձի, հնձվոր,
Հունձդ բարի.
Բրախնքը թող
Կուրծքդ վարի:

Մեր լավ յերկրի
Արտն ե վոսկի,
Մեր լավ յերկրի
Հասկը համկին.
Ջան, իմ խշշան
Արտ ու անկեր,
Ջան, իմ անթան
Անուշ անթեր:

— Հնձի, հնձվոր,
Հունձդ վարար,
Բրախնքը քո
Աղբյուր դուլալ:

*

Մեր լավ յերկրի
Արտը մի գետ,—
Հնձի երթանք

Եսոր քեզ հետ.
Թող զըրընդա
Մանգաղը սուր,
Թող քրտինքը
Զթափվի զուր...

— Հնձի, հնձվոր,
Հասկը հասկին,
Քրտինքը քո
Հալած վոսկի:

*

Արև մտավ
Սարի կողին,
Բռնի հիմի
Ճամբեն գյուղի,
Գյուղի ճամբեն
Վոլճր-մոլճր, —
Հնձված արտեր
Քո չորս բոլոր:

Հնձվոր, հնձվոր,
Մթնեց որը,
Մթնով լցվեց
Սարն ու ձորը.
Ջան, իմ խշշան
Արտ ու ավեր,
Ջան, իմ ամուսն
Անուշ ախպեր...

Ա Շ ՈՒ Ն

Իջավ աշուն
Մեր դաշտերուն, —
Վոսկի աշուն,
Վոսկե շորով,
Ամպերն ելան
Որոր-շորոր,
Մշուշ իջավ
Մեր չորս բոլոր:

Ջան, կալերուն
Իջավ աշուն՝
Վոսկի աշուն,
Շորով նախշուն,
Յերգով յեկար,
Բերքով յեկար,
Առատածեռ
Ձեռքով յեկար...

*

Ջյուն կթափի
Խրճիթներուն,
Մեր տներուն,
Կառերներուն:
Ջյուն կթափի
Սար ու արտին,

Սար ու արտին,
Զոր ու հանդին:

Մեր արտերուն
Թող գա աշուն,
Մեր սրտերուն
Զգն մաշում.
Ամպին լինի,
Լինի դամակին,
Հողին լինի,
Լինի հանդին,
Մարդու վորդին
Ենքան անդին,
Շուտ կը գանի
Իր արունը,
Իր արունը,
Իր դարունը:

... Ամպերն ելան
Որոր ~ շորոր,
Մշուշ իջավ
Մեր չորս բոլոր,
Մշուշ իջավ
Դողմով, շողմով.
— Վոսկի՛ աշուն,
Վոսկի՛ շորով...

Զ Մ Ե Ռ

Զյուն ե թափվել
Խրճիթներուն,
Մեր տներուն,
Կտուրներուն.
Զյուն ե թափվել
Սար ու արտին,
Արտաներին,
Զոր ու հանդին:

Հողերի տակ
Ենքան հատիկ,
Ենքան վաստակ
Հողի տակին, —
Գարնան գալուն
Սպասում են,
Սպասում են
Ու ասում են. —

Զենք վախենա
Քո բորանից,
Զենք վախենա
Քո բերանից,
Քո բերանից
Քո բորանից
Սպիտակած
Քո խորանից:

Ձենք վախենա
 Մենք քո սրախց,
 Ձենք վախենա
 Մենք քո ցրախց, --
 Փչի, վորքան
 Սիւադէ կուղե,
 Ելի կղան
 Որեւ լուսե:

Որեւ լուսե,
 Որեւ զարնան,
 Որեւ ու սեղ,
 Որեւ վառման...
 Ենքան որեւ
 Լեն ու անգին,
 Թող զան ձյունը
 Ձոր ու հանգին:

1929

ԲԱԼԼԱԴՆԵՐ ՅԵՎ ՓՈՔՐԻԿ ՊՈԵՄՆԵՐ

ՅԵՐԿՈՒ ՄԱՆՈՒԿ ԵՆ ՆՐԱՆՔ

Յերկու մանուկ են նրանք բանուկ փողոցում,
Թափառական ու գունատ և անդարձ կորած.
Յերբ գիշերն է թանձրանում, անձրևը կոծում՝
Հին դարպասի մի խորշում պահվում են նրանք:

Յերկուսի ել հայրերը բանվորներ էյին,
Յերկուսի ել հայրերը ուժեղ, հաղթիրան,
Նրանք մռայլ հանքերում մի որ զոհվեցին,
Իսկ մայրերին «Վոսկե Սարդ» պանդուկը տալան:

Ու նրանք վորբ մնացին դաժան քաղաքում,
Աղջիկը, նա, վոր ուներ յերկնագույն աչքեր,
Տղան մազեր ուներ շեկ ու վոսկեգույն,
Ու խորշերից նա խոնավ թոքախտ եր ճանկել:

Յերկու վորբեր են նրանք՝ բարեկամ դարձած,
Մի որ իրար դեմ յելան յերկու փողոցից.
Աղջիկը միրգ եր կրծում, իսկ տղան չոր հաց,
Աղջիկն իր միրգը պարզեց՝ առ, դու չեկ կրծիր:

Դարձան նրանք բարեկամ, հավասար ընկեր՝
Գտնված մի վոսկորի կամ մրգի համար,
Յերբ մի կտոր հաց գտան՝ աղջիկը յերգեց,
Լսեց տղան անձկությամբ ու ժպտաց խոնարհ...

2

Ու գարուններ անցան, հասան որերն աշնան,
Նրանց հին շորերը մաշվեցին ու ընկան.
Մնաց վերջին լաթը՝ անողնական, մաշված,
Ազդերով բաց ու դորշ շրջում են դեռ նրանք:

Ահա նստել են լուռ, ցանկապատին մոտիկ,
Խանութից դուրս նետված թաց մրգերն են ջրկուռ,
Աղջիկը բան չգտավ, վոր վերցնի, ուտի,
Տղան խանութպանին հայհոյում է մտքում:

Ու մնացին այդպես, տրտում ու սևակնած.
Իրիկվա հովը փչեց սառն ու թեթեւ,
Պահակը հինգ անգամ հայհոյեց ու զնաց,
Ու արեւ մտավ տանիքների յետև:

Իրիկունը կախվեց փողոցների վրա
Ու վորտեղից-վորտեղ փչեց մի ցուրտ քամի,
Ու փողոցի փողում թաց անձրևներ ընկան,
Հորդ անձրևը մազվեց իրիկնային ժամին:

Ու կանգնեցին նրանք վտանգի դեմ՝ արթուն,
Տղան բռնեց նրան, արագ անցավ առաջ.
— Մանուկներ են նրանք՝ անթեկան, անտուն,
Դեմը՝ խավար գիշեր ու հողմերի շառաչ...

3

Դաժան գիշերն իջավ այն քաղաքի վրա,
Դեռ շափում եր անձրևը շենքերի վրին.
Հին դարպասի խորշում պահվեցին նրանք,
Ու կիսամերկ ընկան՝ գրկված միասին:

Սեղմվեցին նրանք՝ ազդերը հյուսած,
Տղան զգաց ինչ-վոր դող, ոտար ջերմություն,
Աղջիկը խուլ ու դժգոհ ինչ-վոր բան ասաց,
Տղան ձգվեց ավելի ցանկությամբ մի մութ:

Ու զգաց, վոր աչքերը տաքացել էյին,
Ու զգաց, վոր ինչ-վոր բան թակում է տենդով.
Այնքան հեռու յեր թվում աղմուկն անձրևի,
Նա հեռւմ եր սրտապայթ ու սեղմում խանդոտ:

...Առավոտյան անձրևը խուլ մաղում եր դեռ,
Յերը դարպասի մութ խորշից հանեցին նրանց.
— Յերկու մանուկ են նրանք, հավասար ընկեր,
Մեկը՝ մեռած տաղնապից, մեկը՝ խեղդամահ...

Յերկուսի ել հայրերը բանվորներ էյին,
Յերկուսի ել հայրերը ուժեղ, հաղթիրան.
Նրանք մռայլ հանքերում մի որ զոհվեցին,
Իսկ մայրերին «Ղոսկե Սարդ» պանդոկը տարան:

1924

Գ. Մախարի. — Մ Բ Ա Ն Ա Ս

13

ԲԱԼԼԱԴ ՈՒՌԵՆՈՒ ԴԱՐԲՆԻ ՍԵՎ ՏՂԱՅԻ
ՅԵՎ ՅԵԼՆՈՂ ԱՐԵՎԻ ՄԱՍԻՆ

Նա տեսել էր միայն սեր,
Մանուկ ու գարուն,
Ուռենին այն որորուն,
Ուռենին այն որորուն.
Յերբ իջնում էր մութը սև՝
Նա թեքվում էր ու նիրհում,
Մինչև յեկնող արևի զնգոցը լսեր:

Շուրջը տներ ցանուցիւր
Դյուղաքաղաքի,
Անցնող մի զույգ, փախչող ձի,
Հոտեր անհանգիստ:
Շատ ցերեկներ զժժացին,
Դիշերներ անցան,
Մի որ ել սև լուր հասավ
Ամբողջ նահանգին...

Տխուր շարժեց ճյուղերը
Ու անշարժ մնաց
Ուռենին այն որորուն,
Ուռենին այն որորուն.—
Չուզեց կովի դաշտ զնալ
Դարբնի սև տղան,
Մի գիշեր ել նա գնաց
Ու մնաց սարում...

Նրան գտան, բերին վար՝
Ձեռները կապած,
Վարդ էր բացվել ճակատին
Ու ծորում էր ցած:
Որորուն այն ուռենին
Սրսիաց ցավից,
Կամաց թեքեց ճյուղերը
Ու արևուր մնաց:

Մի գիշեր էր սեասև,—
Անձրևն էր խշշում,
Մթնում ինչ-վոր ստվերներ,
Հեռվում՝ հաջող շուն:
Հրազեններ փայլեցին
Անձրևի տակ թաց,
Ու դարբնի սև տղան
Կանգնեց ուռու տակ...

Նրա աչքը կապեցին
Սպիտակ լաթով,
Նրանց մոայլ աչքերից
Արյուն էր կաթում:
Յոթ սև փողեր ուղղեցին
Ճակատին նրա,
Յոթ սև փողից վորոտով
Գնդակներ թռան...

Թեքվեց ուռուն նա կամաց
 Ու ընկավ հողին,
 Ու գիշերը միգամած
 Պարուրեց ուղին,—
 Յեվ ուռենին, ուռենին
 Դողդողաց խռով,
 Իջավ լացող ճյուղերով,
 Գրկեց նրա դին:

Իսկ դարբնոցում, դարբնոցում
 Դարբինը հսկա
 Յերեք անգամ հին մուրճն իր
 Խփեց հին սալին.
 Յեվ աշխարհում ահա ցուրտ
 Մի թև թալրաաց,
 Յեվ արեւը բարձրացավ
 Փրկության սարից:

ԿԱՐՄԻՐ ԶԻԱՎՈՐԻ ՄԱՀԸ

(Փոխադրություն)

Գետը հոսում է.
 Գետի հայելում — լալկան ուռիներ, —
 Այնտեղ լվանում են իրենց վարսերը
 Լալկան ուռիները,
 Ուռիները:

Զիավորները կարմիր,
 Մերկ սրերը ուռիներին խփելով,
 Արշավում են դեպի մայրամուտ
 Վորպես քամի:

Ու հանկարծ, հանկարծ,
 Վորպես թռչուն վերավոր
 Մեկն իր ձիուց գլորվեց ցած:

Չաղաղակեց նա, չգոռաց,
 Արշավողներին չկանչեց յետ,
 Միայն նրանց ձիերի
 Շողշող պայտերին նայեց,
 Աչքերը՝ լեցված:

Եւ նա չի փարելու,
 Չի փարելու
 Քառասմբակ արշավող
 Իր նժույգի բաշերին փրփուր,
 Բաշերին.

Ել նա չի կարող,
 Ձի կարող
 խաղացնել իր սուրը՝
 ձերմակներն յետևից
 Գիշերով...

Դանդաղ մտրում ե պայտերի ձայնը,
 Յեվ արևմուտքում ձուլվում են, ձուլվում
 Ձիավորները,
 Ձիավորները — զինվորներ կարմիր,
 Հողմաթիվ ու թեթև՝ ձիավորները,
 Ձիերը հողմաթիվ,
 Ձիերը թեթև,
 Ձիերը,
 Ձիերը,
 Ձի...
 Ձի...

Գնաց մի կյանք՝ ձուլում նման հողմաթիվ...
 Լուսնի և ձայնի գետի,
 Ու ստվերներ մթնեցին,
 Ու ջնջվեցին դույններ,
 Ու վարադույրն իջավ, ծանր ու սև,
 Նրա կապույտ աչքերին...
 Նրա խաբույաշ մազերին
 Վողկույզները փռեցին
 Լալկան ուռիները,
 Ուռիները...

Մի լաց, մի լաց, ուռենի,
 Կարա-Սույի հայելում
 Ձեռք մի կցի,
 Լաց մի լինի,
 Ուռենի...

ԲԱԼԼԱԴ ՄԻ ՌՈՒՍ ԶԻՆՎՈՐԻ ՄԱՍԻՆ

Եսպես, անցնում են որերը հերթով,
Հոսում ե կյանքը ալիք առ ալիք,
Անցնում են որերն ու նրանց յերթում
Մեկը անցյալ ե, մյուսը գալիք:

Բայց վորքան որերը անցյալ դառնան,
Վորքան հեռանան դույները նրանց,
Յես չեմ մոռանա ճակատն ա՛յն տրոսած:
Յերկաթուղային գծերի վրա...

Յես չեմ մոռանա... Աշունը վորպես
Դեղնամազ պառավ՝ ա՛յն հին ճամբեքին,
Դաշտերի վրա անձրևային ծես,
Լեռների վրա շղարշը մեզի:

Յերկիրը վորպես անհուշ մի մեռել՝
Ընկած որերի խաչուղու վրա...
Յերեկոն իջավ գունատ ու յերեր,
Իջավ յերեկոն գույներով մռայլ:

Յերկրիս դաշտերով անցնում եյի յես,
Մրտույն դառնութուն, ու թախիծ, ու թույն,
Մտվերի պես համր, լուսնոտի պես հեղ,
Փնտուռում եյի յես հյուրընկալ մի տուն:

Հետևում եր ինձ տխրությունը սե
Վորպես հետախույզ, հոտառու մի շուն,
Իսկ աչքերիս դեմ պատկերներ նսեմ,
Հտպիտ պատկերներ գիշերվա մութում:

Պարում եր ինչվոր կտրված մի վոտ,
Ծովում եր ցավից մի կարմիր բերան.
Ծանրանում եյին ձեռներ արյունոտ
Իմ անոգնական ուսերի վրա:

Յերկաթուղային գծերի մոտով
Զգվում եր ուղիղ մի նեղ արտուղի,
Քայլում եյի յես հոգնատանջ վոտով,
Քւ հոգնությունս նդովում եյի:

Զգում եմ հանկարծ, վոր ընկել եմ յես
Գծերի վրա՝ հեկեկում եմ խուլ,
Թվաց ինձ ոտար արձագանքի պես.—
— «Ե՛յ, ո՛վ ե աչնտեղ, աչն ո՛վ ե մխում»:

Մի մթին զանգված գծերի վրա.
— «Ո՞վ ես»... — «Զինվոր եմ»... «Ի՞նչ ե պատահել»:
Յեվ արյունոտ եր ճակատը նրա.—
— «Քեղ ո՛վ ե, զինվոր, գետին տապալել»:

— «Սմբապետ Շապուն.— Թքեց յերեսիս,
Թուրը պատչանով ճակատիս տվեց,
Քւ ծակեց ուսըս... արնաքամ եմ չես,
Իսկ ինձ մոտ գտան մի քանի թռուցիկ...»

Նա լռեց մի պահ... իսկ հետո ասեց՝
Տարված յերազոյ, թե զառանցանքով՝
— «Դոնից, Վոլգայից կգան, կհասնեն,
Ե՛լս, յելման Վոլգա, Ե՛լս, ապստամբ Դոն...»

Լռեց, սրտիաց ու անշարժ մնաց...
Դիշերն եր նայում սեակնած ու լուռ.
Քամին զառանցեց դաշտերում քնած,
Դեմից բաբձրացավ մահիկը դալուկ:

Ու որեւ անցան,— կանգնեց չերկիրը,
Հոկտեմբերն չեկավ Նոյեմբեր ամսին,
Յեւ վարդեր ելին բոլոր վերքերը,
Ու նորը յերգեց նոր կյանքի մասին:

Ու վորքան որեքը անցյալ դառնան,
Վորքան հեռանան գծերը նրանց,
Յեւ չեմ մոռանա ճակատն աչն արնած՝
Յերկաթուղային գծերի վրա:

Նրանց արյունով դրոշներ բարձրացան,
Արեւ յեկավ հաղթական խանդով.
Բռնեց նոր ուժը փողոց ու կածան...
— Ե՛լս, յելման Վոլգա, Ե՛լս, ապստամբ Դոն...

1929

ԲԱԼԼԱԴ ԲԱԳՎԻ ՅԵՎ ՔՍԱՆՎԵՑԻ ՄԱՍԻՆ

Ամեն առավոտ, յերբ լույսը բացվում է,
Յերբ վարդեր են լողում Կասպից ջրերում,
Սուլիչները կանչում են, սուլիչները շվում են,
Ու քաղաքը դարձնում է, յեկում է, յեռում:

Յերգում է գորշ մուժում Բիբի-Նյբաթն ահա,
Ու խշռում է սիրտը Իլլիչի խորշի.
Յեւ քարափում կանգնած շոգենավերը հափ,
Յեւ քաղաքը ծեծող նավթային փռշին,

Յեւ փողոցները խուռն, վիարինները շողուն,
Յուցանակները մեծ ու շենքերի ներկան...
Բրոնզե համառ փայլով այդ Բագմեն է շողում
Ու պարզել է վերև իր բուրգերը յերկար:

Այստեղ հոսում է հորդ արյունը մեր յերկրի,
Նավթարյունը հզոր, նավթային գարունը,
Այդ ուժն է մեր յերկրի, այդ ուժն է մեր ձեռքի,
Նավթարյունը հորդուն, նավթարյունը...

Պարզված ափից մինչ ափ, Ասլերոնյան հսկան
Ահա նայում է շեշտ աշխարհի մութ հեռուն.
Այդ Բագուն է քո դեմ՝ մեծանխատ ու զգաստ,
Ասլերոնի գրկում այդ Բագուն է յեռում:

3

Այդ Բագուն ե փռվել հանգուցներով անթիվ,
Նոր Բագուն ե այնտեղ հզորաբար խրոխտ,
Ել չի պարզվի դեպ նա վնչ մի դեղին բանդիտ,
Ել չի Հանգուի նրան վռչ-վռչ:

Ել վնչ մի ուժ դեղին... Նրանք մի որ յեկան,
Դրին իրենց թաթը կարմիր Բագվի վրա,
Ու նավերը մտան մեր արյունով ներկած,
Ու ջրերով Կասպից Քսանվեցին տարան...

Անդրկասպյան դեղին, դեղին ավազուտում
Սրնոտ մի խրախճանք նրանք պատրաստեցին,
Բագվի սրտից արցունք ու արյուն եր կաթում,
Հոշոտեցին նրանք Քսանվեցին:

Ու հիմա, ամեն որ, յերբ բացվում ե լույսը,
Յերբ արևը Կասպից մութ ջրերն ե ներկում,
Յերբ ջրերն են ծեծում Ապշերոնի ուսը,—
Վիշկաների խորքից Քսանվեցն ե յերգում:

Յերգում ե Քսանվեցը. լսե՛ք, լսե՛ք, լսե՛ք,
Դառնում են փոկերը, անիվների յերգը,
Այն հիվ ե, հիվ ե, վոր նրանց դեռ չի լսել,
Ո՞վ ե, վոր չի տեսել Քսանվեցի դեմքը:

Յերգում ե գորշ մուժում Բիբի-Նյբաթն ահա,
Ու խշշում ե սիրտը Իլիչի խորշի,
Յեվ քաղաքում կանգնած շոգենավերը համր,
Ու քաղաքը ծեծող նավթային փոշին...

.

2

Ու Բագուն ե նորից... Իջավ իրիկունը,
Ու վառվեցին անթիվ լուսե լամպերն ահա,
Գարմոնները շնչում են, դարմոնները յերգում են,
Մակույկները լողում են ջրերի վրա:

Հանգչում ե քաղաքը, բուլվարները զվարթ,
Քաղաքը շփում ե հոգնած մկաններն իր.
Ջրերը ծեծում են իրենց ափերն հանգարտ.
— Քնիր, քնիր, քնիր...

Քնել նա չի կարող, ինչպես սիրտը մարդու—
Դիշեր-ցերեկ պիտի խփի սիրտը նրա.
Քնել նա չի կարող, նա կմնա արթուն,
Ու կհակի զգաստ Ապշերոնի վրա:

Քաղաք, հզոր ընկեր, իմ չուզունե յեղբայր,
Քաղաք հերոսական, արնակարմիր Բագու,—
Քեզ են ուզում այստեղ իմ յերգերը յերգած,
Իմ յերգերը չերգած քո դռներն են թակում:

Քաղաք, դու, վոր մի որ բորենիներ տեսար,
Ուր վոր դավադրաբար սրեր հասանվեցին...
Քաղաք, հզոր ընկեր, իմ չուզունե յեղբայր,
Քաղաք իմ արնավառ, Քաղաք Քսանվեցի:

ՆՐԱՆՑ ՅԵՐԳԸ

1

Ի՞նչ ե, ի՞նչ ե զնգում լայն դաշտերի վրա.
Ո՞վ ե յերգում այդպես իրիկնաժամին.
— Վերջալույսն ե խիել նարնջե բոբբ վրան,
Ու յերգում ե դաշտում սուբանանդակ քամին:

Նա սուլում ե խանդով ու թռչում ե թեթե,
Նրա հետ յերգում ե դաշտը, միասին,
Մինչև արևն իջնի գազաթների յետև՝
Կերպեն նրանք մարտի ու հաղթության մասին:

Նրանց հետ յերգում են բանակները, վորոնք
Մարտնչում են դաշտում, հանքում, լեռնալանջին,
Նրանց յերգում ուժ կա, նրանց յերգում կորով,
Նրանց հետ յերգում ե մի կոմյերիտ աղջիկ:

Մի կոմյերիտ աղջիկ: Ուներ նա մի յեղբայր,
Թղթակից եր գյուղում, հողվածներ եր գրում.
Ուներ լուսե մաշկը արևներով յերգված,
Նրա սրտում հազար մայիսավոր գարուն:

Նա կռվում եր անդուլ, մարտնչում եր համառ,
Կոմյերիտ այդ տղան հաղիվ քսան տարու,
Նա կռվում եր մի նոր, լուսե կյանքի համար,
Այն, վոր կառուցում ենք, վոր գալու յե, գալու:

Կոմյերիտ այն տղան: Աշնան ուշ մի գիշեր,
Յերբ նա տուն եր դառնում մաքերի մեջ ընկած,
Սավարը զիգդագեց զենքի շողանքը շեկ,
Ու գեպի նա թռավ դավադիր մի գնդակ:

Ընկավ նա անշուկ, անշնչացավ, սառեց,
— «Ու չկանգնեց ել նա ընկերների շարքում,
Ու չծագեց, չծագեց նրա համար արև...» —
Նրա մասին այսպես գյուղում յերգ են յերգում:

Յերգում են գովքը վեհ այն կոմյերիտ աղի,
Յերգում են դաշտերում, յերգում խրճիթներում,
Նրան, վորը զոհվեց բոսնյաքների վոխին...

2

Ի՞նչ ե, ի՞նչ ե զնգում լայն դաշտերի վրա,
Ո՞վ ե յերգում այդպես իրիկնաժամին,
Վերջալույսն ե խիել մի նարնջե վրան
Ու յերգում են հողի մարտիկները կարմիր:

... Հիշում ե յեղբորը ու խոսում ե ասես, —
— Չեն մոռացվի յերբեք քո յերգերը յերգած,
Մենք կռվում ենք, հաղթում քեզ նման ու քեզ պես,
Արևավոր տղա, իմ կոմյերիտ յեղբայր:

Արևավոր տղա, իմ կոմյերիտ յեղբայր,
Չեն ցնդի մեր սրտից շիթերը քո արյան,
Արևավոր տղա արևներով յերգված,
Շառաչում են արգեն ջրերը նոր դարնան...

ՊՈԵՄՆԵՐ

Գ Յ Ո Ւ Ղ Ե Ր Ի Յ Ե Ր Գ Ը

Ն Ա Խ Ե Ր Գ

1

Ահա որերը,— ու չես
Վորոհող, նոր մի պոետ,
Գալիս եմ չերգերիս հետ
Վառվող այս որերի դեմ:

Ու իմ դեմ թոքում ե ներկան,—
Աշխարհը — հրի, մշուշի,
Աշխարհը, վոր յեղել ե, կա,
Կլինի ելի:

2

Յես գիտեմ ու ասում եմ ինձ.—
—Գեղեցիկ ե ցույցը Փարիզում,
Կա ցնցուն մի հորձանք Ռուբից,
Հույզերի դեռ հազար Վեզուվ:

Յես գիտեմ, բայց ասում եմ ինձ.
—Դու, պոետ, հասկացիր, հասկացիր,
Վոր յեթե փախչես այստեղից
Ու կապես փախուստի գնդացիր,—

Միևնույնն ե՞ փախուստի դեմ քո
Կտեսնես գյուղեր նայիրյան,
Թող ճշա կամքդ դժգոհ,
Վոր դեռ դու չես չերգել նրան:

Թող հիմա կամքդ բարձրանա
Վորպես լուռ, արնոտ սավառնակ,
Ու ցավով պոտովի, դառնա
Գորշադեմ շեների վրա...

Ու թող քո յերգերը թափվեն
Նրա հին, ջարդվող թևերից,
Դու, անծայր աշխարհի պոետ,
Մշտնում գորշատենդ գյուղերի:

Դու յերգիր, յերգիր, հավ պոետ,
Մշտնը նրանց հոգեսպան,
Հիսուսը նրանց անդեմ,
Սուրբերը մութ ու անբան:

Եւ յերգիր, յերգիր դու, պոետ,
Շարքերը նրանց հուսահատ,
Վոր թողին ավաններն իրենց
Ու մռայլ քաղաքը մառն:

3

Ընկել ե ինքը՝ իր վրա,
Դարերի մորմոքը հոգում,
Գետնահար գյուղը նայիրյան՝
Գետնափոր հյուղերի մի կույտ:

Ընկել ե վորպես մի սլառավ՝
Անկարող, փայտ ու խոտ մեջքին,
Այնտեղ վոչ մի ֆրիստոս չհարցավ
Ու միայն յերգեց խուլ քամին:

Իսկ այնտեղ, ասում եմ յես ինձ,—
Աշխարհն ե մի վոտի վրա,
Շարժվում ե աշխարհը հիմքից,
Փորում ե շիբիմ ու խրամ:

Գեղեցիկ ե ցույցը Փարիզում,
Յեռում ե յերակը Ռուբի,—
Դու ուրիշ յերգեր ես ուզում,
Հին գյուղն ե քեզ հուղում հիմի:

4

Գյուղերը,
Գյուղերը, հ,
Աղոթող ծերերի նման
Հուսահատ ու ծեր գյուղերը
Նայիրյան:

Հյուղերը,
Հյուղերը, հ,
Բոսոտ շների նման,
Ու նրանց նման անգոր,
Անգոր ու քոսոտ հյուղերը:

Հողերը անցան, անբերրի
Հողերը, հյուղերը, հ...

Գյուղ նայիրյան,
Այն, վոր դեռ Հիսուս եր ու մեզ,
Արնոտ խոփ ու ցավի գուռնա.

Շների վռնոցը դառն՝
Դեղերի վրա հուսահատ,—
Շների վռնոցը դառն՝
Խելագար նախիրների դեմ,—
Շների վռնոցը դառն՝
Դաշտերի քամիների հետ,—
Շների վռնոցը դառն՝
Արշավող քաղաքների դեմ:

Այն, վոր Հիսուս եր
Ու մեզ:

Իմ յերգում այն որերն են ցուրտ,
Նրանցով եմ յերգա դրել,
Իմ յերգի թախիժը անձուկ
Հին գյուղի մշուշն ե փռել:

Հողերը,
Գյուղերը,
Հյուղերը,
Հանդերում խոտեր վայրի,
Սալները, խաչը, մաճը,
Յերազը անծիր գաշտերի,
Դաշտերում չերազող Նաչիրին...

Գյուղերը, գյուղերը, գյուղերը,
Ո՛ր, հյուղերը ծեր,
Հողերը հին...

Ել լինչ,
Ի՞նչ լինի իմ յերգը.
Աթարի ու լաթի թռիչք.—
Յես ինչո՞վ մշուշը հերքեմ,
Յես շունչ տամ ինչի՞դ...

Ի՞նչ ավտո լինի, վոր մտնի
Փողոցները քո ծամածուռ,
Իմ յերգը լինչ պիտի գտնի
Ձեր հեռվում գորշ ու անձուկ:

.
...Հեռվում, մշուշում անծալը,
Դաղաքն եր՝ հոնքերը կիտած.—
Չտեսան, զգացին միայն,
Վոր չեղան մեկմեկու դիմաց:

Թող չերգիս մուժը ցնդի
Դաղաղած դուղերի դեմ այն,—
Նրանք ուժն իրենց ընտիր
Դաղաքի չերախին տարան:

Թանձրացա՞մ մշուշն ելի
Տուրքերի ծանրությամբ ագահ,
Կծկվեցին շներն ամենի,
Ու հյուղերը գորշ,
Դետնաքաշ:

Ու մի որ, չերբ մի գլուղից
Աքաղաղը կանչեց բարձրաձայն,—
Քաղաքից ճչաց մի սուլիչ,
Լսեցին, իրար հասկացան:

6

Գեղեցիկ է ցույցը Փարիզում,
Բանթողը ադահ ու քանդող,
Կա հուզող գեռ հազար Վեզուվ,
Ու Ռուբից անդուռ մի թակոց:

Յես գիտեմ, բայց թեքում եմ դեն
Հուլիսի թափը հորդան,—
Թող հոգիս կորուստ չերգի,
Թող կամքս չեղնի կախադան:

Յերգում եմ ձեր ծեր քուրձերը,
Ձեզ, գլուղեր հին ճամբաների,
Քամու հետ թռչող խուրձերը,
Յեզ աչն, վոր ճչացիք—Հերիք...

Ու թող իմ չերգերը թափվեն
Ձեր մաշող մշուշի վրա,
Ո՛ր, գլուղեր, քաղաքային գլուղեր,
Ո՛ր, մեռնող մշուշ նայիրջան...

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

1

Վորպես տենդից նայող մի աչք,
Արնամշուշ ու աներիզ,
Դաշտն է իմ դեմ նայիրական
Ու թախիժը մեր դաշտերի.
Վորպես բուռնցքը ժամանակի՝
Ապառաժված զարկի ժամին,—
Ահա լեռները մեր հանդիսա
Ու լեռներից դարկվող քամին:

Հո՛ր, դարերը, վոր անցել են
Մեր նայիրջան փռոտ ճամբով,
Կարծես վռչինչ չեն հարցրել
Դալիքների թափին տենդուտ.
Անց են կացել նրանք խոժոռ
Ու չեն նայել չեռե չերբեր,
Ու թողել են հյուղեր փռոտ
Ու սրտամաշ մշուշ ու մեզ:

Ու թողել են ժամեր անդեմ
Ու զանգերի չերազը ծեր,
Ու թողել են կամքեր անթի,
Ու հողագուլն զիմագծեր:

Իրիկնային ծուլ զաշտերում,
Ճահիճներում լուսնոտ ու գոլ

Դեռ գորտերն են ծուլ համերգում
 Ու ծղրիղները մորմոքող,
 Դեռ ծանրաշարժ նախիրների
 Փոշոտ յերազն ե թափառում
 Ճամբաներում հնամենի,
 Զորում, ծերպում ու մացառում:

Ու լեռներում անհորիզոն,
 Գյուղերի դեմ, քաղաքի մոտ,
 Փռվել ե լաչն իր թեքում
 Մի գորշահեր իրիկնամուտ:—
 Ո՛ր, իրիկունը գյուղերի՝
 Անծայրածիր ու անկրակ,
 Ո՛ր, հին շաքերը հյուղերի՝
 Անող, ընկած իրար վրա:

Կարծես մի թաց առավոտով
 Քաղաքներից աչն մոտավոր
 Մի մշակ ե չեկել աչտեղ՝
 Բեռնավորված հին տուփերով.
 Ու ձանձրացած իր հին բեռից,
 Շարտել ե հողի վրա,
 Ինքը դարձել չեկեղեցի,
 Յեվ կանգուն ե մինչև հիմա:

Կանգնել ե մութ մշակը այն՝
 Շուրջը տուփեր ցրվ ու ցան,
 Անձրեններն են ծեծում նրա
 Գլուխը մերկ, անողնական:

Իրիկնային ծուլ դաշտերում
 Թափառում ե անթուլ քամին,
 Ու ծեծում ե մացառ ու թուփ,
 Վորպես անդամ մի թշնամի.
 Ու պատմում ե հազարամյա
 Անմահ ծանձրույթը դաշտերի,
 Հազարամյա մորմոք ու մահ,
 Փոթորիկները ամենի...

Նրանք յեկան քաղաքներից
 Ու քանդեցին հազար անգամ,
 Բայց մշուշը մնաց նորից
 Մեր դաշտերում նայիրական.
 Ու մնացին անխոցելի
 Գորշ տուփերը ցրվ ու ցան,
 Յեվ հնամյա չեկեղեցին,
 Յեվ վանքերը կիսակործան...

2

Ո՛ր, իմ յերգերը ծանրաշարժ
 Քո սայլերի նման դանդաղ,
 Յնցոտի, գորշ մի դրոշակ,
 Վոր պարզում եմ դեմըդ ահա.
 Մի իրիկուն յես կվառեմ
 Դրոշակն այդ՝ հին հորիզոնիդ,
 Թող շներըդ վռնան անդամ,
 Ու թող ցնցվի չեկեղեցիդ:

Յեւ մի գնացք գծից հանած
Կթեքեմ դեպ հանդերը ծեր,
Թող գա, հերկի մշուշը մառ,
Հանգուցները հազարաձև.
Թող գա, ճշա ձեր դնչի դեմ
Քաղաքների ճիչը վայրի,
Ճիչը հրե ու հրաթև,
Ճիչը հրի ու յերկաթի:

Թող գա, ճշա ձեր դնչի դեմ
Քաղաքների աղմուկն անձև,
Ուժի մասին, վոր կարող է
Կամուրջները ողը հանել.
Թող գա, ճշա գյուղերի դեմ,
Վոր դարան են մտել աշխատող—
Կայարանը յերկաթաթև
Ու քաղաքները դեղնատենդ...

3

Տապ ու կեսոր:
Կարծես կիսվել է արևը,
Ու հոսում է դաշտի վրա հալած վոսկի.
Խոր թռքում են շուքերի տակ ծեր շները,
Սպասում են ինչ-վոր խոսքի:

Տապ ու կեսոր:
Ու հասկերի ձանձրույթն անծիր,
Ճանապարհներ անհրապույր ու առաձիգ.
Ահա մի սայլ է իր ճոխնչը անատամ.
Փոշոտ դեձքով մի գյուղացի գյուղը մտավ:

Կանգնեց սայլը աղբյուրի մոտ,
Ու փնջացին յեղները՝ լայն,
Ու հայացքները անհաղուրդ,
Ծույլ՝ նետեցին ջրի վրա.
Խոր ճռուցին դռներ յերկու—
Ու մի քանի դիմադներ
Նայեցին մութ հոնքի ներքո,
Վորպես մի հարց — ո՞վ է յեկել:

— Մեկքոն ամի, Մեկքոն ամի,
Յեղները թող, մեզ մոտ արի,
Քեզ է կանչում քո խնամին,
Մեկքոն ամի, արի, արի...—
Զի, կանչում է դեմի դռնից
Մերկ վոտներով ինչ վոր Շողիկ,
Նայեց մռայլ Մեկքոն ամին,
Բայց վոտները չառավ հողից:

Յեւ է յեկել, վոնց վոր գնաց,
Բայց քաղաքից գյուղ է բերել
Մի լուր սև ու մթադնած,
Վորպես ամպը կարկտաբեր.
Ու մթնել է Մեկքոն ամին,
Վորպես ամպը կարկտաբեր,
Իրիկնային փոշոտ քամին
Մո՛ւր է նրա դեմքին թափել:

Հենվել է նա իր հին սեղին,
Նրա նման ջարդված ու հին,

Չնկատեց, վոր մեծ ճամբից
Նախիրները բառաչեցին.
Չնկատեց, վոր արտերից
Հնձվորները վերադարձան,
Ու ծուռումուռ փողոցներից
Աղջիկները ջրի յեկան:

Մինչ յեղները թոքում ելին՝
Ջրի վրա հանած լեզու,
Իջնում եր մուժն իրիկնալին
Նայիրական հին դաշտերում.
Դեռ նվում եր նրա գանգում,
Վորպես հառնող, հին մի վոճիր,
Դարանամուտ քնք քաղաքը
Ու համբավը զորակոչի:

4

Ջորակոչ ե: — Վոնց վոր սելավ
Դա ու խփի հոտ ու նախիր,—
Ջորակոչ ե: — Ես ի՞նչ ելավ,
Ո՞վ ե ուզում, համ տա մահի...
Հավաքում են զորք անքանակ,
Ամբանում են ներսից, դրսից,
Համարվում ե աստղ ու ավազ,
Չի համարվում զորքը Ռսի:

Ձեթի լույսի ցուքերի տակ
Խոժոռ մնում են լուռ դեմքեր,
Ու մտքերում սե, անհատակ,

Տագնապում ե գեղի ողեն.
Ու ծխում են չիբուխները
Հարցերի պես անլուծելի,
Ամպ ե կտրել լրաբերը
Ու մթնել ե ողի ծերին:

Ու վոչ վոք չի ուզում խոսի.
Ել ի՞նչ նոր խոսք, ել ի՞նչ նոր հարց.
Ջորակոչ ե դարհուրելի,
Ջորակոչ ե, պրծավ գնաց...
Տեսնում ելին իրենց մտքում
Գլուղից քաղաք տանող ճամբան,
Տրեխների շարքերը գորշ
Դեպի քաղաք ու ռազմադաշտ...

Տեսնում ելին իրենց մտքում
Այնքան դաշտեր, հերկեր անթիվ,
Հողերը չոր ու անհագուրդ,
Ուր չի ընկնի վոչ մի հատիկ.
Տեսնում ելին զարհուրելի,
Մառ գծերը ռազմադաշտի,
Ուր գնդակը չի խնայի
Վոչ մի հաշտի ու անհաշտի...

.
.

Ու վռնում են շները գորշ
Կալի վրա անգեղ, թափուր,
Ու տագնապով մի անորոշ
Յերթիկներից հող են թափում:

Գիշերը գորշ, գիշերը շիւ
 Գիշերն անշող մշուշ ու շուք,
 Գյուղն է նիրհել, աչքում փոշի,
 Ու չի լսվում վոճ մի շշուկ.
 Միայն մռայլ մի զառանցանք
 Սավառնում է գյուղի վրա,—
 Մեկը դորձեց ինչ-վոր հանցանք...
 Ու փախել է քունը նրա:

Ծանրացել է կարծես մի ձեռք
 Գյուղի բլին, վոր չճշա,
 Ու մոռում է մի ցավ անտես,
 Ծանրանում է դաժան ու չար:

Առավոտյան, հին գյուղերից
 Դեպի քաղաք տանող ուղին—
 Հուն կլինի հորդան ուժի,
 Ուժ մկանի, քարի, հողի,
 Ու կհորդե ուժն աչն արագ
 Դեպի քաղաք ու փակուղի,
 Դեպ դորանոց ու դորձարան,
 Դեպի մահ ու յերկաթուղի:

Եւ թնչ անի գյուղը անկար,
 Անառավոտ ու անհրդեհ,
 Յերբ չի լինի մինչև անգամ
 Ճշալու ո՛ւժ քաղաքի գեմ:

Ո՛ր, վերջնամերձ այս գիշերում
 Թողեք ճշա ու բառաչե
 Գյուղը զառամ ու անարկուն,
 Քանի վոր դեռ դիակ մի չե.
 Ո, վերջնամերձ այս գիշերում
 Թողեք յեկնի արնոտ թաթին,
 Ու թող լիզի վերքերն իր հում
 Ու թող սիրտը նրա պայթի:

Ու թող կույր ու սարսափահար
 Նախիրները, վորպես քանդում,
 Ջարկվեն մոլի ու խելագար,
 Ջարդեն մարագ ու գոմ, ու դո՛ւռ...
 Ո՛ր, գիշերում այս դժնադեմ
 Թողեք ճշա, թողեք հորդե,
 Ո՛ւշ կլինի վաղը արդեն՝
 Նա կմեռնի քաղաքի գեմ...

Յ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Մ Ա Ս

1

Առավոտ եր, անձրևում եր յերկինքը մառ,
 Առավոտ եր իրիկվա պես, իրիկվա պես խավարամած.
 Զարթնած գյուղը դեռ իր տենդում հիվանդ եր մի,
 Վորն ուզում է անցած որից մի բան հիշի:

Յե՛վ ի՞նչ է վոր.— թուխալ ու քամի, աշնան անձրև.
 Են՝ վո՞ր աշնան գյուղը քամի, թուխալ չի տեսել.
 Են՝ վո՞ր աշնան դեղերը չեն տարվել ջրից,
 Ու արևը վար չի նայել նորից, նորից:

Առավոտ եր, անձրևում եր յերկինքը մառ,
 Ո՛ր, առավոտ խավարամած:
 Աշնան քամին դարանել եր գյուղի յետև,
 Գյուղը տենդում տազնապում եր, տենդում եր դեռ:

Ու վորպես հարց, կամ յերգ՝ մեռնող գյուղի մասին.—
 Մտորում եր գյուղի վրա սարը Մասիս:

2

Շուռ է գալիս Մեկքոն ամին:—
 Այդպես՝ կռիվ պիտի լինի.
 Տեսնես են՝ վո՞ր թագավորն է
 Են՝ մյուսի հողը խելի.
 Բարկացել է մյուսը թունդ,
 Ուշուհն ու խոսք, հետո ել՝ թե

—Յե՛ր, հավաքի թվանք ու թով,
 Կովի պիտի կանգնեմ քո դեմ:

Թագավորն էլ հրաման արավ
 Ժողովրդին իր հպատակ,
 Արքայական ուժովն իրա
 Գրեց մի թունդ հրովարտակ.
 Թե՛ ով ունի բխ ու միրուք,
 Չեռնեթին՝ կոշտ, գլխին՝ գտակ—
 Թող դա, գրվի յերկու որում.—
 Մի պետութուն, մի նպատակ:

3

...Կանայք — ծածկած աչքերով,
 Մանկիկները գրկերին,
 Ծերերը թուխալ ու խոժոռ
 Ու տխրությամբ մի դեղին...
 Անձրևածեմ փողոցով
 Ու մաքերով անընդհատ,
 Մաքերով մուժ ու խոցող—
 Հին ժամի բակը մտան:

Ու նրանք, վոր մի որից
 Վակզալ պիտի գնային,
 Թռել էյին մաքերով
 Արնոտ դաշտերը մահի,—
 Ու բոլորի մաքերում
 Ռոմբեր կային թաղնված,
 Ու բոլորի մաքերում
 Դիրքեր խոր ու մթափնած...

4

Կայարանը դժի վրա՝
Մի սպիտակ, հսկա թռչուն.
Կայարանում—իրարանցում:

Լցվել էյին վագոններում հաղար Սաքո,
Շինելներով, փաթեթաններով, պայուսակով.
Խոսում էյին, սրախոսում ու ծիծաղում:

Կայարանում—
Թափվել էյին պառաջները մոտ գյուղերից,
Յեկել էյին՝ առած պարեն ու վարանում,
Յեկել էյին վերջին ժամու հրաժեշտի:

Կտան ինչ վոր հաց է, պարեն,
Հապճեպ համբույր, արցունք գուցե,
Բայց ծանրացած բուր քարե
Ելի պիտի գյուղ դարձնեն,
Պիտի կծկվեն պատերի տակ,
Լուրեր լսեն քաղաքներից
Ու տագնապով մի անհատակ
Միշտ սպասեն նամակների:

Վոր խմանան, թե վողջ են դեռ,
Վոր կովում են խրամատներում,
Վոր կարող են մի որ գալ յետ
Ու աշխատել չարքաշ ու լուռ.
Վոր կարող են վերադառնալ՝

Բաղաքների հարկը տալու,
Հարկ՝ հողերի, նախիրների,
Հարկ՝ ապրելու ու շնչելու:

Իսկ մինչև այդ գյուղը հողից
Պիտի հնձի մաղթանք ու մահ,
Վոր աշխարհի կարգը փոխվի,
Վոր պատերազմը վերջանա.
Իսկ մինչև այդ, վորպես քամի
Կամ դառանցանք մի ծամածուռ,
Պիտի լսի գյուղը ժամից—
«Սաղաղություն ամենեցուն»...

5

Յերգում է մի խումբ «Տա-նճւ-կն».
Շարժում են թևերը անվարժ.
—Տանճւ կն, տանճւ կն, հւմը.
—Հն, հն, հն, տանում են... հորանց:

—Հեյ-գիլի, սալգնթ Ասո,
Փրանկի յերկիր հասար,
Ջարդեցիք մեկը տասով,
Վորպես նոր մի քաջ Նազար:

Արտերը կքաղվեն ենպես,
Արտերը հենց հաց կդառնան,
Պանիրն ել կբուսնի վրեն,
Կզնան, կլցվեն մառան:

Քյոթակեն ել քաղցր կլինի,
Ամեն որ կասի՝ վո՞նց եք...
Կրանա մեզրոտ բերանը,
— Եսոր քիչ արտըս... հնձեք...
— Տանում ե՞ն, տանում ե՞ն, ո՞ւմը.
Հն, հն, հն, տանում են հորանց. —
Յերգում ե մի խումբ «Տանում ե՞ն»:
Կայարան: Սպասում:

Գնացք:

6

Ահա վորպես սուրը դահձի
Մահապարտի վզի վրա՝
Ընկավ յերեք հարված զանդի
Կայարանի սրտի վրա:
Ճչաց շչակն աղիոգորմ,
Խմբերն յեղան ցան ու ցրվի,
Ճչաց շչակը անողոք, —
Վագո՞նները գրավեցին:

Շտապ պատվեր, խոսքեր անկապ,
Զգուշության խելոք խրատ,
Ու գնացքը, վորպես դադադ,
Դանդաղ շարժվեց գծի վրա.
Վագո՞ններից, նրբանցքներից
Դուրս պարզվեցին հազար ձևո՞նք,
Ու գլխարկները շարժեցին՝
Վորպես հեռու մի հրաժեշտ:

Որն եր մթնում կամաց-կամաց.
Նրանք յերկար կմնային,
Յեթե չիջներ մթագնած
Աղջամուղջը իրեկնային.
Որն եր մթնում գորշ, անորոշ, —
Ու քաղաքի գերկը ընկան
Կայարանը քաղաքամոտ,
Ավանները նայիրական:

— Բռնեք հիմա գյուղի ճամբան,
Նույնն ե գյուղը՝ մշուշ ու հին,
Նույն սայլերի ցավը դանդաղ,
Նույն գորշ շարքերը հյուղերի.
Հարկահանն ե ենտեղ ելի,
Հսրկատուն եր կռիվ գնաց,
Հին Հիսուսըդ նստած սելիլ՝
Մտորում ե մթագնած:

Գնա ու տուր հարկահանիդ,
Հիսուսներիդ ու տերերիդ,
Քո նիհարած նախիրներից,
Մառաններից ու արտերից.
Գնա, պառնվ, ասա քո ծեր,
Չարքաշ մարդուն, վոր լնվ դատի,
Վորովհետև լայնացել ե
Ազահ յերախը քաղաքի...

Բայց չգիտեմ գյուղը պառամ,
Վոր իր հորդող ուժը ելի

Մի ուր պիտի վերադառնար՝
Առած ուժը քաղաքների,
Պիտի դառնար ցինկ ու յերկաթ,
Պիտի դառնար ուժ ու զրոշ,
Հնի համար դահիճ ու թաթ,
Հնի համար — վախճան ու գուժ:

Ու պիտի դար եդ ուժը մեծ
Լենինյան վեհ պայծառ կամքով,
Ու գյուղից գյուղ, ու գծից գիծ,
Մինչև մուժը քաղաքամոտ
Պիտի կուեր նոր մի աշխարհ,
Պիտի հառներ գյուղը անկար —
Ու քաղաքը պիտի ժպտար
Ու վողջուներ յեղբայրաբար...

7

Որերըդ մութ են կրկին,
Գետերըդ մառ ու ալբի,
Դեռ թախծում ե քո հոգին,
Դառնակակիճ Նայիրի:
Ու չի փոխվել դեռ վոչինչ
Արևիդ տակ հրասիրտ.
Կյանքըդ չարքաշ ու չնչին, —
Մահ, առևտուր, հարսանիք:

Յերբ աշխարհը դրել եր
Սիրտը իրա — կրակին,

Յերբ աշխարհը տոնում եր
Արյան, մարտի կերակին, —
Դեղին արյուն եր հոսում
Քո քաջքայլած յերակում,
Ու կախվել եր մշուշում
Դրոշակըդ յեռագույն:

Յերկրում մահն եր արշավում
Դեղնատենդ ու հաղթական,
Փողոցներում, խաներում
Հաղար հիվանդ դաղթական:

Յեկավ ուր ուրերի. —
Տեղահանված դյուլացին
Բացեց դուռը քաղաքի
Փռեկալած գալրոցի.
Ու՛ կույր կրքի մի գերի՝
Գրադարանը մտավ,
Ոջախ շինեց դեքերից,
Վառեց ու դառն ժպտաց:

Հետո կեղտոտ ամանում
Յեփեց արեխը իրա,
Խնցրեց ջուրը վոլդուն,
Տրեխը ինքը կերավ...

Խրախում եր խուրբան,
Զարհուրելի արշավում:
Քրքըջում եր սով արքան
«Դրախտավայր» իմ աշխարհում...

8

.
 Վորպես տենդից հայող մի աչք,
 Արնամշուշ ու աներիզ,—
 Դաշտն ե իմ դեմ հայիրական
 Ու թախիծը մեր դաշտերի.
 Վորպես քանդուած մի անվկաւ,—
 Ուրուների ապրող թաքուն,—
 Ահա գյուղը հայիրական,
 Իր փողոցները մահաբույր:

 Գնուղ հայիրյան, գնուղ հայիրյան,
 Անառավոտ ու անհրդեհ.
 Ահա սովը մեծարեբան
 Բո ջլատված ուժերի դեմ.
 Նորից խովը ժանդոտ ու հին,
 Պարտքեր նորից ու պարտապան,
 Գնա, լծի՛ր չեղըդ վերջին,
 Գնա, հերկի՛ր հողըդ խոսպան:

 Յեթե չունես չեղ ու լծկան,—
 Պիտի լծես կովըդ հզի,
 Միայն չքվի սովը հսկա,
 Սոքն անողոք ու կատաղի.
 Ինքըդ պիտի լծվես մաճիդ
 Յեթե չունես վռչ ես, վռչ ես,
 Ինքըդ պիտի լծվես մաճիդ...

 Ինքը լծվեց իրա մաճին
 Ու աչքերին արցուն իջաւ,

Ու ցասումը նրա աճեց,
 Ու հայացքը նրա ճչաց:

Պատերազմը դարձրել եր
 Նրան չար ու անհոգընկաւ.
 Պատերազմը, վոր ցրել եր
 Հազար ավեր, ավար ու ցաւ.
 Պատերազմը, վոր դատողի
 Բազուկները կես եր արել,
 Իսկ ախորժակը տերերի
 Հազար հողմով բոցավառել:

Պատերազմը, վոր քաղաքին
 Դարձրել եր յոթ գլխանի,
 Պատերազմը, վոր աշխարհից
 Փռու ամպ եր հանել յերկինք...
 Ինքը լծվեց իրա մաճին,
 Գլխից հանեց հին գտակը,
 Նայեց ժամի ծուլած խաչին —
 Ասելու խոսք չգտաւ ել...

9

Տապ ու կեսոր:
 Ելի կիսվել եր արեւ
 Ու հոսում եր դաշտի վրա հալած վոսկի.
 Շուքերի տակ մրափել են ծեր շները,
 Չեն սպասում վռչ մի խոսքի:—

Դյուզլը՝ հիվանդ, նիհար կատու,
Տարածվել է դաշտի վրա,
Ու գիտի, վոր արտում, հանդում
Յերեք հասկ կա, հազար չերաշտ.
Պատերազմը անդարձ խեց
Հազար Սաքո նրա գրկից,
Բայց չեր մեռնի այս անդամ ել,
Նա կկանգնեք, կապլրեք նորից:

Նա կկանգնեք այս անդամ ել
Ու փառք կտար խոնավ հողին,
Վորն իր ուժերը քամել եր
Ու չեր տվել մի անկողին.
Նա կաշխատեք կույր չեռանդով,
Նա կաշխատեք լուռ ու չարքաշ,
Ինքը միայն դառը դատող,
Վողջ աշխարհը սլարտապահանջ:

...Մի առավոտ, չերը ծուլլ զնդաց
Հին դանդակը գյուղի վերից,—
Զորակոչը գյուղը ընկավ,
Բայց այս անդամ... Յերեանից:

10

.
.
.
.

11

...Մթնում է որը,
Ո՛ր, հալածված Հիսուս,
Բոբիկ են վտաները,
Յո՛ւրտ է, ցո՛ւրտ:

Սարսափ ամեն ինչում
Ու հոխոք հողմերի.
Ի՞նչ ես, ի՞նչ ես շրջում,
Վողորմելի:

Մտի՛ր, հյուզը մախր,
Ուշ է, շվար շրջիկ,
Պսակըդ բարձին դեր,
Ննջի՛ր, ննջի՛ր:

...Թակում է դուռը հողմը.
—Ա՛յ քեզ ցավ ու կրակ...
—Դուռը բացե՛ք:— Ո՞վ է...
—Քնած ես, թե՞ մեռած...

—Ոգնի՛ր, Աստվածածին...
Ու անքում է գյուղը.
—Ոգնի՛ր, Աստվածածին,—
Ու բացվում է դուռը...

—Ո՞վ ես... —Յես եմ, մարե...
—Դո՛ւ ես, Կարո՛, չեկա՛ր.
Վերջացավ կոխվը...

—Ձե, փախել եմ մենակ...

—Կարո՞, կորած կարո,
Դեղերա՛լք դարձար, ախ:

Ու կծկվում ե հոգը,
Կարոն ներս ե մտնում,
Հեկեկում ե մայրը
Խրճիթի մթնում:

Ու մոռում ե Կարոն
Առամուկի միջից.
—Փախչում են, չեն կռվում...

—Փրկիր, Առավածածին...

12

Այսուր, չերը վողջ գլուղը քնել եր խորունկ,
Յեւ քնել ելին հոգերը հանգած,
Մի ձի վրնջաց իր տիրոջ գոմում,
Ապա լերկրորդը, լերկրորդը, լեւ հանկարծ...

Հին գլուղի ձիերը նիհալ ու վոսկրացած
Դուփում են, դուփում են գետինը. — ինչո՞ւ...
Վարում, խավարում պայթեց մի հրացան,
Իսկ ձիերը վրնջում են, վրնջում...

Հեռվում լերկաթուղին ճչաց ու աղմկեց,
Հին գլուղին չար բոթ եր, հոգերին՝ վողջույն.
Հողից դուրս փախան դաշտային մկները,—
Դուփում են ձիերը, վրնջում, վրնջում:

Այս գիշեր չքնեք, ով քնած՝ չեղնի թող,
Արշալույս կբացվի լեռներին վրա,
Լեռներից կպարզվի մի կարմիր, կարմիր շնր,
Հին գլուղը կդուռ՝ վոտներին չեւած...

—Վողջույն հողաղուրդին կարմիր քաղաքից,—
Խրխնջում են ձիերը խնդությամբ հետին.
—Մահ նրան, ով մեր դեմ մահ կաղաղակի,—
Ձիերը փորում են, փորում են գետինը:

Ճչում են սուլիչները լեռներից անդին.
—Վողջույն հողաղուրդին՝ կարմիր քաղաքից:

Ու ձգվում ե գլուղը անհանդիստ, անհանդիստ,
Մի մասը չեկել ե արդեն վոտի,
Թռչում ե սուրհանդակ քամին հանդերից,
Լեռները կապում են ալ-կարմիր գոտի...

1924-1926

ԿԵՍ ԳԻՇԵՐԻՑ ՄԻՆՁԵՎ ԱՌԱՎՈՏ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

1

Մեր գյուղը հոգնած հողագործ՝
 Հին լեռան գոգում հանգչող,
 Հին ժամը վոնց վոր հորաքույրըս՝
 Հենված կռներին իր չոր:

Ձգվում ե ձիդ ու անկասկած,
 Աջից՝ խաչերի ճամբան,
 Ենտեղ ե ծղրիդը յերգասաց,
 Ենտեղ աճում ե սպանդ:

Ենտեղ շատ անգամ եմ թռել
 Գիշերով, թռչուն քան մի,
 Տեսել եմ զարզանդ ու մեռել,
 Արթնացել՝ դուրսը քամի:

Սաչերի ճամբով ծուռ ու մուռ
 Թե թեքվես գեպի հարավ,
 Մինչև գա գիշերվա մութը—
 Կհասնես քաղաք:

Պատմում եր մայրս սիրով,
 Վոր քաղքում մեծ ու զանգին
 Ապրում են մարդիկ անհոգ,
 Մանուկներ վառ ու անգին:

Քաղաքում ամեն ինչ լավ ե,
 Քաղաքում ամեն ինչ ընտիր.
 Յերջանիկ ե անգամ հավը
 Ենտեղ:

Պատմում եր հայրս հետո
 Սելերի մասին անձի.
 —Սելեր են, բայց ուրիշ ֆանդով.
 Թռչում են, վոնց վոր քամի:

Ձի պետք չի նրան, վոչ ել յեդ,
 Վազում ե չարքի նման,
 Յեվ գողգողում ե՝ չարքի պես,
 Յետե թողնելով ծուխ, կրակ:

Իսկ մարդիկ նստած միջին,
 Արխաչին, վոնց վոր դու, կալում,
 Վոնց վոր յես կծկում եմ սիջիմ—
 Եդ սելը ճամբա յե կտրում:

Պատմում ե, իսկ դրսում քամի,
 Իսկ դրսում չարքեր հերթի,
 Չարքերը հող են թափում
 Մեր սե ու նեղ յերթիկից:

Իսկ հեռվից, զաշտերի մութում,
 Ձգվում ե վոռնոց մի անկամ.
 Մեռնում ե յերեկ մի շուն
 Ջրաղացի դռանն ընկած...

2

Ինձ մի որ հալւոս դրեց
Իրա մոխրագույն եշին.
Ամառ եր, շոգ ու արեւ,
Վոսկեծուփ արտեր, փոշի:

Յերբ հեռվից քաղաքը գծվեց,
Յերբ մի խուժը ծառերի հասանք,
Դաշտերի հեռվին եր ձգել
Արեն իր դեղին յաղման:

Յես տեսա սարսափ քաղաքում՝
Անձի Ֆայտոն «չարքի»,
Տեսա փողոցներ անքուն
Ու շենքեր շարքի, շարքի:

Տեսա մանուկներ ճկուն՝
Դպրոցի ճամբով շտապող.
Մանուկներ տեսա դժգույն,
Հողադեմ, — մաշված գդակով:

Ու յերբ գյուղ դարձանք ելի
Ու մտանք մեր ծուռ քուչեն —
Հյուղերը փոքրացել եյին,
Ու կարծես գյուղը են չեր...

Ավելի քոսոտ եր, հիվանդ,
Ավելի խուլ ու անթով.

Իսկ ենտեղ՝ քաղաքը սարսափ,
Իսկ ենտեղ՝ անձի Ֆայտոն:

Ենտեղ շենքեր վիթխարի,
Վայելքներ հազար տեսակ.
Քաղաքը անհնշտ թշնամի
Գյուղի դեմ չարքաշ:

Ու գյուղը՝ հոգնած հողագործ,
Լեռների հանգուցցում հանգչող.
Այս, ժամը՝ ձեր հորաքույրը
Հենված կռներին իր չոր...

.

3

Տարիներ, ու տարիների
Խաղաղանը կույր ու անսիրտ
Իջավ հորս հոգնած ուսերին,
Ու նետեց կյանքի սալից:

Մի ճերմակ, ճերմակ գիշերով,
Յերբ կալում լուսինն ընկած
Փնտռում եր ուլունք ու որոր,—
Արթնացա հանկարծ:

Հիշեցի խլված արտերը
Ու հուշերս զնգացին հերթով.
Հիշեցի, վոր մայրս հիվանդ է
Այն դժվար որից հետո:

Նայում եր լուսինն յերթիկից,
«Աստծու բաղարջ»-ը ընկած.—
Հիշեցի հորըս, վոր թքեց
Բաղարջին, կարիքից կքած:

Լուսինը նայում եր վերից
Ու մայրս ժպտում եր նրան.
Դրեւ եր նա թույլ թևերը
Իր սգլած ծծերի վրա:

Ո՛ր, ժպիտը նրա անմիտ
Ու նայվածքը ցուրտ.
Բռնեցի յես նրա բազկից,
Վոր սառել եր, վորսլես ձյուն:

Մի ճերմակ գիշերով նա մեռավ—
Ասենք նա վաղուց եր մեռել.
Ի՞նչ ունեւր կյանքում անիրավ,
Վոր նրա ուսերին բեռ եր...

4

Յես բատրակ դարձա վարձու
Մի հարուստ գյուղացու մոտ.
Թե ինչո՞ւ—կարիքին հարցրո՞ւ,
Իսկ կարիքը՝ խիստ ու անդուլթ:

Առավոտը բացվում եր հրակ,
Ֆռռում եր չարխը արևի.
Փռում եր դաշտերի վրա
Վոսկեզույն, վոսկուն փողի:

Յերթիկները ծուխ,
Ծուխ ելին մանում յերթիկները,
Զնգում եր ժամի դանդը ծուլը,
Վոր գյուղի թիկունքին թիկնել եր:

Անցնում ե քյովսվեն ծանր ու մեծ,
Գլորվում ե տերտերը առաջ.
Ու փողոս, բոբիկ մանուկներ
Ծնում են կալերի վրա:

Բիբերը արևին հառած,
Լնդերը վոսկեշող փրփուրով,
Բառաչում ե գյուղի վրա
Լայնակուրծք, առողջ մի կով:

Գյուղի առավոտը լեզենդ ե,
Արշալույսը ներկվում ե միգոտ.—
Պարզել ե կարծես լեռներից
Իր սղջը կարմիր մի կով:

Իրիկունը՝ վոնց վոր քահանա,
Յերբ իր սե միբուքը վար կախեր,
Դառնում եյի դաշտերից հոգնած,
Բաշ տալով մաշված արեխըս:

Զրուցում ելին շուրջըս
Հասկերը հարսերի նման,
Նրանց շշուկը, շշունջը
Տարածվում եր դաշտի վրա:

Կռաքում ելին գորտերը
 Լճամոտ հարսնիքի մասին.
 Ծղրիգը, վոր տեր եր արտերին,
 Ծղրտում եր՝ նրանց մասնակից:

Ու ճռռում եր դանդաղ մի սել
 Մոտակա բլրի ուսից.
 Ու խաղաղ բարձրանում եր վեր
 Լուսնի արծաթե սինին...

5

Եսպես ել մի որ, կանցնեյի
 Դաշտուղու թողը մազերիս,
 Հոգնությամբ անհասկանալի,
 Հոգնությունըս տված հասկերին:

Թողնել գյուղը, հեռու հեռանալ,
 Մի տեղ, ուր բոլորն են տաքանում,
 Կամ թեկուզ մեռնելու համար.
 Սակայն մեր գնալ, սակայն մեր...

Աշխարհը հարատի բաժին,
 Աշխարհը հարատին թող,
 Բատրակին աշխարհի վռշին,—
 Աշխարհը անդուռ մի գոմ:

Ու վորպես հեռու, հեռ մի ցուլ՝
 Քաղաքը կանգնեց իմ մտքում.

Նա շարժվեց, մոտեցավ ծուլ,
 Քարացավ կարծես քիչ հեռու:

Վառվեցին դեղնալույս լամպեր
 Նրա կողերին, վզին,
 Նա բացեց իրա լնդերը,
 Ու նայեց ինձ:

Վողջ գիշեր փայլեց իմ հոգում
 Հեռավոր հույս մի անհույս.
 Վճռվել եր - կյանք կամ անկում,
 Վճիռըս—փախուստ:

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

1

Յես քաղաք հասա գիշերով,

Մտա ինչ վոք խան.

Սան, ինչ խան, դու պալատ հաշվի,—

Մի մղած ու նեղլիկ դուխան:

—Բարե,—ասացի,—աջողում.—

Բոլորն ել անդորձ գլուղացիք,

Սմում եյին թասերով տաք ջուր.

—Ա՛յ բարե, թաղա ձուկ,—ասին:

—Ե՞, վոնց ե գլուղերի բանը,

Հարցրին դեմքերով ամպած.

—Գլուղերը ընկել են հալից,

Գլուղերը մեռնում են դանդաղ:

—Կա՞ եստեղ մի լավ գործ, ասի

—Լավ գործ, շատ... ենպես չի՞, Սեթո.

—Լավ գործ կա, բայց մենք չենք վաղի,

—Փլավը տալիս են ձեթով...

Եդ վոչինչ, մտածեցի չես,

Յուղով չե, թող ձեթով լինի.

Մաքերըս կտրեց թելի պես

Մի փափախ, հարբած յերևի:—

—Դու ինչո՞ւ թողիր գլուղը,

Քաղաքը ուղում ես ուտել...

—Վատացան դործերս ես տարի,

Դժոխք եր կյանքը, յես ել, դե...

—Դու ել դե... ուղում ես ուտել,

Հն-հն-հն, ձեթով են տալիս.—

Սեղդում եր դուխանի մուծը.

—Հն-հն-հն,—լեցի նորից:

Նա հետո շարժվեց ծանր ու մեծ,

Շուռ յեկավ վոնց ջաղացաքար.

—Քաղաքը տրոհել ե մեզ,

Դու ինչո՞ւ գլուղից դուրս չեկար...

Սիրտ առա ես ցավոտ խոսքից.

—Ել ինչո՞ւ եստեղ եք դուք.

Արծաթ եք գտել, թե՞ վոսկի,

Ել ինչո՞ւ չեք դառնում տուն...

—Հն-հն-հն, խելո՞ք պատասխան,

Յետ դառնանք, յետ գնանք, Սեթո...

—Քո վոտից կշինենք յեղան,

Իսկ գերան՝ իմ վոտի փետով...

Ու բացվեց աչքս ահալի,

Վոնց վոր դուռը մեռնատան.—

Բոլորն ել դուռնատ, անմիտ,

Բոլորն ել հաշմանդամ...

Ու վառվեց գլուխս գեղի պես,

Յեվ իջավ ճակտիս մի քար...

—Քաղաքը տրոհել ե մեզ,

Գլուղն ինչո՞ւ լքեցիր, չեկար...

Դիշերը չերկար ու տարի,
Շենքերը սարսափ են փչում.
Յես փախա են զարհուր խանից,
Քնեցի մի մեծ տան քնջում: —

2

Առավոտ, ու որը ամպ էր,
Բալց մթին մտքերս ցնդած.
Կորավ են խանի նեղ ճամբեն,
Խավարը — սև՝ վոստիկան:

Ու դեմից դռնալու թռան
Իմ վաղուց սիրած «սեղերը».
Հիշեցի մեր եղբ սրբազան,
Ու մորըս կորած, սիրելի:

Յես անցա փողոցից փողոց,
Մինչև վոր քաղաքից դուրս չեկա.
Յեվ ահա կախարանը, դեպո,
Ռեկսեր, կամարներ, շոգեկառք:

Ջարմացել էլի չես հնքան
Եդ որը մինչև կեսոր,
Վոր ել զարմանքի ուժ չկար,
Ու ամեն հրաշք՝ ել անդոր:

Վորքան ել չլիներ հրաշք
Ու վոչ մի անալիկալ,
Յեղավ մի բողե, չերբ հաղիվ
Ջարմանքից չես գետին չընկա:

Իմ դեմից մեկը գալիս էր,
Ջեռքին հաց և խնչ վոր աման,
Ծանոթ էր նրա ծուռ վիզը
Ու աչքերը խոր, խորամանկ:—

Մեր գլուղից էր նա, Հանեսի լաճը,
Իր հոր հետ գլուղը թողած.
Բալց դու տես՝ վորքան է աճել.
Իսկ և իսկ քաղաքի տղա...

Մոտեցա ու — բարև՝, ասի,—
Սերգո, Հանեսի տղա.
Նա արագ նայեց ուսիս.
— Տո, եդ չե՞րբ գլուղից չեկար:

Ել վոչինչ, իսկ հետո թե՛
— Գնանք կախարան միասին.
Տանում եմ հորս...
Իսկ չես...
Յես շնչում եմ հաղիվ:

Չուրախացավ նա, եդ չոր Սերգոն,
Ու տես՝ վոնց արագ է գնում,
Ամանը բռնած մի ձեռքով...
Իսկ չես, չես աչքս նկուն:

— Ալեք, հիվանդ չես, լսի՛ր,
Դու եստեղ սպասիր, տանեմ հացը,
Յետ կգամ, հետո միասին
Տուն կերթանք, չկորչես, հա՛, ցը՛...

Ու անհետացավ վագոնների չեռե,
 Հինգ ընդհանուր — ելի նա:
 — Դե, հիմի պատմի, պատմի, դե...
 Իսկ չեռը դուրս կվերադառնաս...

Վերադառնալ...

Հազիվ թե...

Ո՛ւր.

Ելի գլուխ, միամիտ Սերգո...
 Նայում են աչքերը նրա սուր՝
 Մոտ ռա խիտ հոնքերի ներքո:

Հազիվ թե... ուրեմն

Լավ...

Գիտես ի՞նչ, դու վատ չես արել,
 Վոր ուղում ես քաղաքում մնալ...
 Բայց ահա... աշխատանք՝ դժվար է...

Հետո թե — կսարքենք մի բան. —

Ախ, խելոք եր խոսում Սերգոն,

Նայում եր մեծ մարդու նման,

Ու նշան եր անում ձեռքով:

— Մերըդ...

— Նա մեռավ...

— Հա...

— Հա...

— Իսկ Ծիրան կձվը...

— Պարտքի տեղ...

Թեևրով շփեց աչքը նա,
 Ու զոռով ծնեց քիթը...

Լալիս է, — մտածեցի չես, —
 Բայց հանկարծ ծիծաղեց նա. —
 — Հանդերում վազում են ձիերը...
 Նախիրը իջնում է սարից վար...

— Իհարկե...

— Հի-հի-հի-հի-հի...

— Դե լավ, ի՞նչ կա ծիծաղելու...

Ջարմանքըդ դե զսպի հիմի. —
 Սերգոն լալիս է շառն ու լուռ:

Իսկ հետո բռնեցքը սեղմեց.

— Սպասեք, կտեսնեք դեռ. —

Խոսում եր նա մեծ մարդու պես. —

Դե...

Կեսոր եր, արեւը դեղին

Վառվում եր մեր գլխի վրա.

Ուրիշ եր արեւը մեր դեղի,

Ավելի մեծ եր ու վառ:

Ուրիշ է աշխարհը հնտեղ,

Ուրիշ՝ քաղաքում.

Դրա համար է Սերգոն հսպիս

Անհասկանալի ու մոտի:

Ո՛ւսն ուսն... — Մի ձեն ձգից վակիակից.
Կովիք են բառաչում դժվար.
Բալց եսքան չերկար, եսքան լիք...
— Սուլիչ ե, հանգիստ նշան:

Ու գնում ենք դեպի քաղաք
Յես ու իմ ընկեր Սերգոն.
— Իսկ գլուղում սկսվում ե կալը,
Հանգերում գերանդին ե չերգում:

Նա հետո սկսում ե արագ
Բթի տակ չերգել ինչ-վոր չերգ,
Հետո չել նալեց ինձ վրա.—
— Մեր չերգն ե, չերեկ եմ սերտել...

Սերգոն, սատանան դարկի քեզ,
Սերգոն, մոռթ, մոռթ, ու սե սար.
Մոռթ ու սե, սե սարի պես,
Մասիսի պես սառ...

Այն չերեկ եր, չերեկ, — չես ու դու.
Գառներով գնում ելինք հանդը.
Գետն ելինք իջնում լողանալու,
Յերբեմն ել հասնում մինչև վանքը:

Հասկանում ելինք մենք իրար՝
Յերկու խուրձ հասկերի պես.
Խոչը դարձրեց ոտար
Ինձ ու քեզ:

Ո՛ւսն դեմ ես բռունցքի սեղմում,
Յեվ ի՞նչ ես չերգում.
Խորթ են խոսքերըդ, խորթ ես դու,
Խորթ ես, Սերգոն...

.
.

Տանջանքից հետո ինչ լավ ե
Այսպես խոր հանգիստ առնել...
Ուղեղիս միջից անցնում են
Սպիտակ, սպիտակ գառներ...

3

Յերեկոյան չեկավ Սերգոյի հաչըր,
Ինձ ձանաչեց խելուչն ու ժպտաց կարծես.
Նրա դեմքը մի դաժան կրակով վառ եր,
Մառ ու մռալլ եր նա Մասիս սարի պես:

Մասիս սարի պես նա փլվեց «խալիչին»,
Չալը քաշեց առաջ ու մի քիչ մնաց.
Լցվեց սիրտս արցունքով՝ չգիտեմ ինչի՛,
Իջան պատերը սե՛ ուսերիս վրա:

— Գալու յեն հոոր ել.—

— Իհարկե կգան...

— Նոր լուր...

— Վոչինչ... Իսկ դու:

—Դրսից, մինչև իրիկուն, վոչ մի լուր չկար,
Իսկ քաղաքում խիստ խուզարկութիւն:

—Կխուզարկեն դեռ, դեռ կխուզարկեն,
Եսոր ել, եգուց ել, իսկ հետո՞...—
Ներս մտան չերկուսը, չերեքը, չորսը,
Ներս մտան հերթով:

Ու չեկան ուրիշներն ելի,
Սերգոն չալ եր լցնում շուտ-շուտ-շուտ.
Իսկ նրանք տաք-տաք խոսում ելին,
Ու խմում չալը,— ֆոռ, ֆոռ, ֆոռ...

Դրսում խուլ անձրև ե խշշում,
Խշշում են փողոց ու տանիք,
Իսկ ներսում խոսում ե շշուկով
Դավադիր մի ընտանիք:

Յես չեմ մոռանա այդ որը,
Վորքան ել հուշերս հանգած,—
Սերգոյի աճդահա հորը
Յեվ այն, վոր դրսից հանկարծ...

Պատահանը թակում են,
Սփրթնեցին նրանք...

—Հանուն որենքի բացեք...
—Ո՞վ ե...

—Իշխանութիւն կողմից...
—Իշխանութիւն դեմ մեր դուռը բաց ե,
Յեկեք դռնից միայն...

Իսկ հետո... Բացվեց պատահանը,
Ու մերոնք արագ դուրս թռան.
Մնացինք Սերգոն, չես ու իր հալըր,
«Որենք»-ը ներս մտավ:

—Ո՞ւր են...
—Ովքեր...
—Հավաքվածները...
—Յերեքս ենք, հրամայեցեք:
—Ձերբակալել սրան, անիծվածին...
Ու կատարված եր հրամանը:

—Ես լակոտներին ել... Յրիշներ են,
Հրատու, լրաբեր, լրտես...
Ու գնում ենք մութ փողոցով,
Ամեն ինչ՝ մի չերազի պես...

4

.
.

...Մեր գլուզն ե կապույտ մշուշում,
Մեր տունը ծառերում կորած.
Գալիս ե մայրս կուժով
Ու կանգնում ե դռան վրա:

— Ալեք, կանչում ե, — ռւր ես...
 — Եստեղ եմ, ա մեր, ճշում եմ.—
 Մոտենում ե մեռած քույրըս.
 — Չեմ լսում, նա քեզ կանչում ե:

— Եստեղ եմ, նաչիւր ինձ վրա,
 Եստեղ եմ, եստեղ, ա մեր.—
 Քաշում եմ փեշերը նրա,
 — Ուր ես, — կանչում ե, — Ալեք...

Իսկ հետո նկատում ե ինձ.
 — Քաղաքից ե ձենըդ, վաճառ լսեմ...
 Համբուրում ե աչքերս պինդ:
 — Կարծեցի զինվոր ես զնացել...

Գրկում ե նա ինձ անհանգիստ,
 Ու թվում ե ինձ, վոր ահա,
 Զենքեր ու շինել կա հագիս,—
 Գնում եմ թշնամու վրա...

Իսկ Սերգոն... Վորտեղից վորտեղ...
 Քաշում ե թւըս. — հետս չեկ,
 Մենք ուրիշ թշնամի կգտնենք,
 Ուրիշին կխփենք մենք...

Ու կապում են իմ թեւերը,
 Մտնում եմ ինչ վոր դռնից ներս.
 — Ալեք, — կանչում ե, — ռւր ես,
 Ալեք, — կանչում ե մերս...

— Ալեք, արթնացիր, հիվանդ ես...
 — Հիվանդ եմ, հիվանդ եմ, հիվանդ...
 ...Սերգոն ե, իր հաչըը, չեմ...
 Չորս պատեր... Հիշեցի:— Բանտ:

5

Անցել են տարիներ այն ուրից
 Ավտոյի նման սրընթաց.
 Յես հիշում եմ նորից ու նորից
 Տարիներն այն թեժ, զրնգան:

Բանտում յես ամբացա մտքով,
 Դարձա հնի դեմ վոխակալ.
 Բանտում ինձ դարձրեց Սերգոն
 Հեղափոխական:

— Կռիվ հին, քնը կարգերի դեմ,
 Հարստին — գնդակ մի անշեղ.
 Վորպեսդի մեր քրտինքը չուտեն,
 Մեր Ծիրան կովը չքշեն:

Որ ուրին լցվում ե արագ
 Նորանոր ընկերներով
 Խոր, խավար մեր կամերան,—
 Ու բերում են, դեռ բերում:

Իսկ մինչ այդ զորքը թշնամի
 Ծեծում եր լերկրի դռները.

Ուռչում եր ծանր մի քամի,
Թևերը վառողով բեռնել եր:

Բոլոր կոչերը զուր ու բռնի,
Արթուն են մեր ընկերները.
Հեռախոսները մոռում են խուլ.
— Ձեն կոխում. Ղարսը ընկել ե:

Լցվում են քաղաք — գաղաղած
Ղաղախի գյուղացիները.
Մեր կամքը սուլում է անսասան.
— Բայց արեք բանտերի դռները...

Ու բաց են դռները բանտի,
Տիրողը շարտված անդին.
— Վողջո՛ւյն մեր ազատ լեռներին,
Վողջո՛ւյն քարերին, հանդին:

— Սերգո, լսո՛ւմ ես, գյուղ գնանք... —
Ու դուրս ենք գալիս քաղաքից.
Արևը, վոնց վոր կարմիր չարխ,
Փռում է սարի քամակին:

Վաղն ետեղ նոր կյանք կլինի,
Ձի լինի ել լո՛չ մի ծարավ.
Ձի մնա թողն անգամ հնի,
Յե՛վ ամեն յերթիկ — գործարան:

Վաղը, Սերգո, կյանք կլինի,
Մեր կամքով ու մեր քրտինքով

Աշխատանք ու ջանք կլինի,
Սեր-վողջույն եղ վաղվան, Սերգո...

Ժպտում է որը, որը հաշտ.
Թեքվում են լեռները թամաշի,
Արևը վոնց վոր կարմիր չարխ
Փռում է սարերի քամակին:

Մեր գյուղը՝ վիրավոր մի բատրակ՝
Ընկած լեռների հանգույցում, —
Յեկել ենք քաղաքից ահա,
Բերել ենք նրան ոգնություն...

6

.
.

— Ոգնութ՛սն, ոգնութ՛սն, հե՛յ...
Պայթել է գնդակը վատի.
Ոգնութ՛սն, ոգնութ՛սն, հե՛յ...
Գյուղից ներս ու գյուղից անդին. —

Ոգնութ՛սն, ոգնութ՛սն, հե՛յ...
Վառողը չոր պահենք դեռ,
Ելի թշնամին դովում է
Մեր կուռ, շինարար կամքի գեմ:

Մենք ուղում ենք հասկերի չեղզը՝
Շրապնելի ձայնի տեղ վոխերիմ,
Բալց նորից թող գնդակը յերգի
Դաշտերում խուլ ու մոխիրե:

Ուզում եյինք, վոր արտերում՝
Հասկերը գերանդուց փովին...
Հիմա նախ հարկամ վատերին
Արտերում պիտի փոենք:

Վորպեսզի չլինի մի արգելք,
Մեր ճամբին հսկող մի սարսափ,
Կրակեցեք, կրակեցեք, ընկերներ,
Վոխերիմ ու անսասան...

— Սերգո, գնում ենք ելի,—
Ու ժպտում Սերգոն չոր.—
Վերցնում ենք հրացանները,
Գնում ենք ձյունների միջով...

.

Կրակում են խանդով
Գյուղում դարան մտած,—
Կրակում ե խանդով
Դաշնակցական բանդան:

Մեր դիրքն ամուր ե
Տրաքաբաքոցի դեմ թունդ.
Մեր դիրքը բլուրն ե,
Նրանց դիրքը— տուն:

Կրակում ենք չերդով,
Ձյունոտ փոսից, քարից,
Հրահանգում ե ձեռքով
Հրամանատարը կարմիր:

Կրակվել ե Սերգոն
Ու դեմքը վառ ե.
— Ղոչաղ կացեք, տղերք,—
Սերգոյի հայրը:

Ո՛վ ե մեր դեմ բռնի
Կրակում վար ու վեր.
Նշանը թեք բռնի,
Թնդանոթածիղ, հե՛լ...

Հե՛յ, խաղում են նրանք,
Կրակում են հեռու:
— Գրոհ, կրակ, կրակ...
Ու մտնում ենք գյուղ:

— Ա՛խ...
Մի գնդակ անկամ,
Մի թեժ ու չար դե,
Սուլեց, ծակեց քրտնած
Սերգոյի հոր ճակատը:

— Հայրիկ, — ճչաց Սերգոն դիւ,
Նա ընկավ թեք,
Ձյունի վրա բացվեցին
Արնոտ, կարմիր վարդեր:

Ռազմիկները կարմիր
Դեպի գյուղ թռան,
Դաշտում յերգում եր քամին
«Ինտերնացիոնալ»:

—

ԵՆ ՏԱՐԻՆ

Սենյակ բացվեց են սև տարին. —
(Կարգացողը տեսնի բարին) —
Կաքաջի իջավ մամուռ քարին,
Կտուցը լիք կարմիր արին:
Լուրը մտավ, գլուղը բռնեց,
Ծեծեց յերգիկ, ծեծեց զոներ,
Ծիծաղը մեր սրտում սառավ,
Իրար անցան մանուկ, սլառավ:

Քյոփուկեն կանգնեց կարի ծերին՝
Փեշատած թուղթ բռնած ձեռին,
Ասաց. — վերին ուժի կամքով,
Թաղավորի հրամանքով՝
Կռիվ բացվեց հենց ես ժամին
Տերության հետ մեղ թշնամի:
Պիտի գնալ, պիտի գրվել:
Մեր վաթանի համար կռվել:

Տերտերն չեկավ սև փարաջով,
Խաչակնքեց աջով, խաչով,
Հետո ժամի սարքը հագին
Ազոթք արավ քթի տակին.
— Մոլորը Հովանես սարի դռնի,
Մենք վռտիդ տակ հող ու փողի,
Մեծ թաղավոր, արդար խոսքով,
Վոր նստես ի քաղաք Մոսկով, —

Ձեր կամքը մեզ համար որենք,
Պիտի գնանք, պիտի կռվենք,
Յն սուրբ մասունք քաջ Վարդանի,
Աջըդ պաշտպան մեր վաթանին,
Մեր վաթանին ու մեր կռուին,
Մեր հավատին ու մեր կռվին...
Յն բարձրիկ վանք սուրբ Հովանու,
Տակն ենք մտել քո հովանու...

Գյուղը բռնեց սուգ ու շիվան,
Արտուաները արտից թռան,
Սիրալ մթնավ ջահելներին,
Ահեղներին ու մերերին.
Բայց, դե, ինչ վոր թագավորից՝
Մեկ եր՝ թե գար յերկնավորից.
Պիտի գնանք, պիտի գրվենք,
Թագավորի համար կռվենք:

Անտու կանուխ, հեր, մեր ու քուր,
Ջահել կնիկ, սրացավ մորքուր,
Ջահելներին յետև ընկած,
Հենց վոր գյուղի գանգը զնգաց,—
Հացով, լացով վազգալ գացին,
Ենտեղ ել մի կուշտ-կուշտ լացին,
Մոտիկներին պոյեզդ գրին,
Ուղարկեցին՝ հասնեն կռվին...

Իմ Մանասն ել եզոր գնաց,
Մի չերեխա վզիս մնաց.

Գյուղը ասես ավեր, վերան,
Սրախ իջան պատ ու գերան.
Մորենն յեկավ, արաբ կերավ,
Հորովելը արտում մեռավ:
Յորենն տեղ կերանք դարի.—
Ջուլում տարի, անտե՛ր տարի:

Են մի որ ել յեկանք, վոր խնչ,
Բյուլվի փեսեն, Հովոնց Միկիչ,
Չարչի Կարոն, Տերաբանց Մոսին
Գյուղը մտան, ու—բռն, ասին,—
Մեզ քննեցին, հանին «բրակ»,—
Գյուղ գնացեք,—ասին,—բրնա...—
Վա՛նց թե «բրակ», ցավ ու կրակ,
Փողի ուժով... կաշառք... փրկանք...

Ձոռքաները եղպես արին,
Վա՛յ խեղճերին, նրանց հալին...
Նրանք ենտեղ, կռվի բոցին,
Սրանք ետեղ իրենց գործին.
Նրանք ենտեղ կռիվ անեն,
Սրանք ետեղ գինի քամեն,
Բեռներ բերեն կալից, ջաղցից,
Իսկ մենք ետեղ մեռնենք քաղցից...

Նամակ առա իմ ազիզից,—
—Գրում եմ, ե՛, մեր պազիցից,
Գիշեր ցերեկ հնա զարկում ենք,
Համ զարկում ենք, համ զարկվում ենք.—

Ինձնից՝ պաշի թուշը բալիս,
Տեսնենք, վերջը ի՞նչ է գալիս.
Ինձնից բարե տուր հորքուրին,
Արտ ու ափին, սար ու ձորին՝:

Եղպես անցավ յերեք տարի,—
Կարդացողը տեսնի բարի,—
Քանի նամակ յեկավ, գնաց,
Վորը— մեռավ, վորը— մնաց,
Վորը կովից դառավ կոնատ,
Ու սե հագան տուն ու դռնակ.
Շատերից ել վոչ մի նամակ,
Տեսնես ընկան վճի քարի տակ...

Մի նամակ ել մի որ բերին.—
Թախտից ընկավ Նիկոլ քեռին,
Ընդունեցեք լուրն ես բարի,
Պիտի ապրենք առանց ցարի.
Ժողովուրդը պիտի վարի,
Իր յերկիրը կառավարի,
Իսկ մենք կովել ել չենք ուզում,
Տո՛ւն ենք ուզում, տո՛ւն ենք ուզում:—

Սկսան քյոխվա, տերտեր, քավոր.
—Վճնց թե... ապրել անթագավճր...
Սուտ է գրում, շուն-շանվորդին,
Այ նեմեցը նրան մորթի.
Ես ա, նստենք, քաղքի, աղին
Նամակ գրենք,—նրանց կա խի...

Ո՞վ եր լսել եսպիտի բան.
Մի թող հետ գնն, մի թող հետ գնն...

Մի նամակ ել աշնան առա,
Վճնց վոր 'սիրտս արե առավ.—
—Ել չես տխրի, ել չես լալու,
Ես ա, շուտով յետ եմ գալու,
Ել չենք ուզում իզուր կովել,
Բալշեիկ ենք եստեղ գրվել.
Յետ եմ գալու, յետ եմ գալու.
Ել չես լալու, ել չես լալու:

Լուրը հասավ, գյուղը լսեց,—
—Բա, չե՞ք ասի, եսպես-եսպես...
Մեր Մանասը գյուղ է գալիս,
Բալշեիկ է, կյանքն է տալիս...
Ել չի ուզում իզուր կովել,
Բալշեիկ է եստեղ գրվել...—
Իրար անցան փեսա-աներ,
Եսպես բանե՛ր, եսպես բանե՛ր...

Քաղքից խաբար յեկավ մեկ ել.
—Հայաստան ենք ըստուց յետե.—
Քյոխվա, զոռա կանաչ հագան,
Լիազորը դաշնակցական:
—Ո՞ւր է,—ասին,— թող գա մեկդան
Են բացբերան շունը մեր տան,
Քոնենք, հանենք կաշի, ազի,
Են մեծախոս բալշեիկի...

—Ո՞ւր ե, —ասին, — ո՞ւր ե կորել...—
 Մանասն չեկավ՝ հագին շինել,
 Ծիծաղեցես, սրտում արցունք,
 Դեսից-դենից արավ հարցմունք,
 Դրկեց, պաշեց թուշը բալի:
 Հաջ-հաջ աշխարհ, վայ-վաճ տարի,
 Ռուսաստանում եսպես-եսպես,
 Ի՞նչ գործի չեն սրանք եստեղ...

...Դաշնակ զոչին գչուղը մտավ,
 Դչուղը մտավ, քյոխվին գտավ,
 Հագին խանչալ ու մառուղեր,
 Արաղ խմավ, գինի ուզեց,
 Շարժեց դամշին մեկ վար, մեկ վեր.
 —Տերությունից ձեզի բարե,
 Ամեն բոսկե սլատրաստ մնաք,
 Վոր թուրքի դեմ կռվի գնանք:

—Պետք չի կռիվ, — Մանասն ասավ.
 Լուրը քյոխվի ականջն հասավ:
 —Չի՞ դադարում եդ շան վորդին,
 Քերթեղ պիտի դրա մորթին,
 Իր հավատը դեռ չի փոխել.
 Ծակը պիտի նրան կռխել...—
 Եսպես թափեց թուք ու լաղափ,
 Իմ Մանասը փախավ քաղաք...

Ալան-թալան չերկրում ընկավ,
 Սովը չեկավ, դռներն ընկավ.

Քաղքեց յեկան մի ուր ել թե՛
 Պիտի կռվեք թուրքերի դեմ.
 Թե չե կառնեն հայրենիքը,
 Հաչրենիքը, ընտանիքը,
 Կդան նրանք, վոր թալանեն,
 Գյուղը վարեն, ըստտան ցանեն:

Վորը փախավ, վորը մնաց,
 Վորը զոռով կռվի գնաց,
 Վորը քյոխվի հետը կռվեց,
 Հետո գնաց արող գրվեց.
 Ո՞վ եր մեր դարդն իմանալու,
 Ել հալ չկար զիմանալու...
 Տեսնես մեր հալը կիմանաս,
 Ա՛յ իմ Մանաս, վաճ իմ Մանաս:

Ձմեռ, գարուն, ամառ... անցավ,
 Նորից աշուն, նորից դարձավ.—
 Իբար անցան մանուկ, պառավ,
 Բայլշեկիլ չերկիրն առավ:
 Մատաղ քեզի, Կարմիր բանակ,
 Դաշնակ զոչու սրտին դանակ,
 Սարով յեկար, բարով յեկար, —
 Դիմանալու ել հալ չկար:

Մանասն յեկավ կապած նազան.—
 — Իշխանություն սավետական
 Պիտի լինի յերկրում, — ասավ,—
 Ազատության ժամը հասավ,
 Ել զոռքերը մեզ չեն կթի,
 Թե կփորձեն — ավերք քթին...
 Հեյ գիղի, հա՛, անցած որեր,
 Կարմիր հագած սար ու ձորեր...

Կուռը կանաչ մեր Մանասի,
 Նախագահն ե մեր կոլխողի.
 Հալից ընկած քյոխվա, չարչի,
 Բարձի տակին պահած դամչի,
 Վճնց են ուզում որերը հին,
 Փախած դաշնակ զոչիններին.—
 Վճնց են ուզում ելի գան յեա
 Ու յեա բերեն դամչի ու փետ...

Բայց չեն տեսնի եդ որ նրանք,
 Թեկուզ տեղով դառնեն կրակ.
 Իսկ թե փորձեն սրել դանակ...
 Մենք բոլորս Կարմիր բանակի,
 Մեր գենքերը դուրս կհանենք,
 Մեր յերկիրը կաշառապանենք.—
 Շա մեր դարդը դե՛ս կիմանաս,
 Այ իմ Մանաս, վա՛յ իմ Մանաս:

1929

ԱՐՆԱԽԵՂԴ ՎԱՐԴԵՐ

(Դրվագներ)

1

Վերքերի պես բացվեցին
 Այն տարվա վարդերը,
 Այն տարվա վարդերը
 Վերքեր եյին:

Քամահար արտի պես
 Նիրհել եր յերկիրը՝
 Մահացած հասկեր
 Գրկին:

Ել ինչո՛ւ յերկիրը
 Ձերգեր, չցնծար,
 Յերը մահն եր խոսում
 Ահեղաձայն:

Յեկած նա մի վտտի՝
 Պարի եր յելի,
 Պարում եր մեռել-մեռել:

Խնդա՛, խանդավառ
 Նայիրյան արեգ,
 Այդ նա քեզ համար
 Կրակեց ու պարեց:

Խնդա, յերկիր,
 Խնդա, արև,
 Խնդա, Գյումրի,
 Քաղաք քարե:

2

Քնել ե կայարանը, քնել ե քաղաքը,
 Քնել են պահնորդները, քնել են, քնել,
 Յերազում դաշնակ հմխտար Մաղաքը
 Տեսնում ե՝ բռնով Միացյալ ե գնել:

Մի ձեռքը պարզած մինչև Բիթլիզը, Վանը, Մուշը,
 Մյուսը մինչև Կիլիկիա —
 Խնդիզը լուռ ժպտում ե, ախ, այնպես նա քնքուշ ե,
 Ասում ե, — «Վերցրու, ելի կա»:

Ասում ե, — Վեր կաց, Մաղաք,
 Տալիս ենք բոլորը ձեզ,
 Ձեր տված մի կյանքի տեղ՝
 Մի քաղաք,
 Գավառ...»

— Վեր կացեք, ձերդ բարձրություն,
 Վեր կացեք, վեր կացեք, վեր...»

Կանչում ե հերթապահը հավար:

— Ի՞նչ կա, ի՞նչ, ռի՛կ ե գոռում,
 Ի՞նչ ե պատահել...

— Ձերդ բարձրություն, ձերդ բարձրություն,
 Քաղաքում ապստամբություն ե պայթելը:

— Դժոխք, — մոռում ե Մաղաքը,
 Իսկ զբոսում անթափանց գիշեր,
 Աչքերը շաղվում են, կիսափակ են,
 Սեղանին՝ շշեր ու շշեր:

Շաղվում ե յերազը, Բիթլիզը, Մուշը, Վանը,
 Շաղվում են այսօրն ու գալիքը,
 Շշերը որորվող զինվորներ են,
 Դավաճան են,
 Հեծյալ զորամասը դա-սա-լիք ե:

— Կրակեք, շան վոլդիններ,
 Կրակիր, ի՞նչ ես կանգնել, —
 Ասաց ու վեր թռավ տեղից:

Կիսաբաց պատուհանից
 Հինգ անգամ նա կրակեց
 Ու կանգնեց մեռել ու գեղին:

3

Մի փողոց կա, մի փողոց,
 Քաղաքի ծալքին մի փողոց.
 Մի ֆանար մութ հանգուցում,
 Կես զարկված գլխի պես ծուռ:

Կեղտոտ մի սենյակ ել կա, —
 Իջևան, թե՞ չայխանա,

Սեղաններ շարած յերկար,
—Սվարն...

Այստեղ հավաքվում ես ամեն ուր
Տականքը վողջ քաղաքի,
Հավաքվում ես ինչ վոր ծամելու,
Իսկ հետո թղթախաղի:

Այսօր թառ ել ունեն նրանք,
Թառը չանդուում ես ով վոր,
Կա նրանց դեմքերի վրա
Արջային քնքշություն մի խոր:

—Բաց: Բաց: Բաց:
Խմբապետը դռներում չերեաց:

—Ի՞նչ եք նստել,
Շան վորդիներ,
Ի՞նչ ես, հատեղ
Ցլբլկ եք շինել:

Վեր կացեք, վեր,
Ո՛ւս տվեք, սւս,
Յետ գրավեք,
Ինչ տվինք դուրս:

Արհեստ թափեք,
Վոր խաղաղի,
Հետո խմեք
Գինի, բախի:

Վեր կացեք, վեր,
Ո՛ւս տվեք, սւս,
Շան վորդիներ,
Հիմա՞սը ձեզ հույս...

Ու յեկան—
Խուժանը,
Չարչին,
Դուքանչին.
Ու յեկան—
Հիսուսը,
Բռունցքը,
Ղամչին:

Ու յեկան—
Կատաղի,
Մոլեգին,
աբնաչք,
Ու յեկան պղտոր ջրերի նման...

.
Ու շ գիշեր,
Սև վրան,
Շարժվել ե
Քաղաքի
Մբուր,
—Պարսկ ե քամին մի վտտի վրա,
Առավոտը դեռ հեռո՞ւ յի...

4

Քամին ե սուլում Շիրակի դաշտում,
 Շիրակի լայնաթոք ու մեծաշունչ քամին,
 — Սեպուհն ե անցնում իր սպիտակ վաշտով, —
 Զրահապանն ե չերգում բալլերիկյան հիմն:

Դուփում են ձիերը ու լուռ ե դաշտը,
 Հողը բուրում ե արնոտ մի գարուն,
 Սեպուհի վաշտը,
 Սեպուհի վաշտը,
 Սեպուհի վաշտը՝
 Աչքը արցուն:

Դուփում են ձիերը, առանջ են, առանջ են,
 Գնում են կրակի դեմ, քանի դեռ ուշ է,
 Մութ զենքերի շառանջը,
 Մութ զենքերի շառանջը,
 Մութ զենքերի շառանջը
 Զարագուժ ե:

Յեղ ռւր ե, ռւր ե գնում աչդ հիմար խորապետը,
 Գնում ե ջրձի մարի արեք խնդուն,
 Պատմությունը մեղ հեռ ե,
 Պատմությունը մեղ հեռ ե,
 Պատմությունը մեղ հեռ ե,
 Զկան փրկություն:

Ու դուփում են ձիերը,
 Ու լուռ ե անծայր դաշտը,

Դաշտերը բուրում են դեռ
 Արնոտ մի գարուն. —

Սեպուհի վաշտը,
 Սեպուհի վաշտը,
 Սեպուհի վաշտը՝
 Աչքը արցուն...

5

.

6

Գյուլբումն ե հա
 Նստած ելի,
 Յերգիր, գուռնա,
 Յերգիր, յերգիր:

— Յեկանք վստահ,
 Տեք ենք յերկրին,
 Մայր Հայաստան,
 Ո՛ր, մայր յերկիր:

Յերգիր, յերգիր,
 Ո՞վ կա այնտեղ,
 Մեր հայրենիք,
 Թը՛շ-վանան-տեք:

.

7

Հողի ճիչը մնաց քո կոկորդուս,
 Հողի ազատ ճիչը,
 — Խնդա, յերկիր, արնով հորդուն,
 Յեկավ քո փրկիչը:

Նորից գլուղերը գետնահար,
 Նորից մռալը հլուղեր,
 Նորից չերգը քաղցի, մահվան,
 Ու ավերակ բույներ:

Մեր մայրսն եր, մեր մայրսն եր՝
 Արևոտ ու զնգան,
 Գետնահարված զբոշակը մեր
 Ընկավ մթին զնգան:

Խնդա յերկիր, արնով հորդուն,
 Յեկավ քո փրկիչը,
 Հողի ճիչը քո կոկորդուս,
 Հողի ազատ ճիչը...

1929

ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՅԻՍԸ

1

Խավարն իջավ ու թանձրացավ
 Ու դաշտերում հին Շիրակի
 Հովը սուլեց, կարծես անձայն,
 Ու անհանգիստ, ու անհանգիստ:

Հովը սուլեց ձիգ ու վարհուր,
 Այդ նա լուսեց դավադրաբար...
 Մեկը հիշեց ինչպիսի արյուն,
 Միյուսը՝ մահ, չերբորդը՝ մայր:

Վար նայեցին աստղերը մառ
 Արնոտ աչքով ու մահառիթ,
 Վար նայեցին սառն ու համառ,
 Ու թախիծով մի անառիկ:

Հետո լուսնի մահիկին ելավ,
 Վորպես կոտրած, վոսկի մանգաղ,
 Ջնգաց քնած չերկրի վրա,
 Հույսով հեռու, սիրով հանգած:

Ու մայր մտավ մանգաղն ել այն,
 Խավարն իջավ դաժան, մոլի,
 Թածկեց նրա թևերը լայն
 Կայարանը Ալեք-պոլի:

Ալեքսանդրի կայարանում,
Գծերի վրա սառն ու անձայն,
Վորպես խոսող մի վարանում
Կանգնել ե նա, վորպես արձան:

Զրահապատը չերկաթակող,
Զարհուրելի, խավարամած,
Զրահապատը չերկաթակող,
Զույգ գծերի վրա դամած,—

Վերջին բերդը յենող ուժի,
Վերջին պահակը մալխի,
Նա, վոր ճշաց մեր դրոշի,
Ու մեր վերջին մարտի մասին:

Ու Շիրակի հին դաշտերում
Նա զրնդաց, զնդաց նորից,
Ու մտա թվաց՝ ինչ վոր հեռու,
Ազնա թվաց՝ ինչ վոր գերի:

Վաղվա մասին նա զրնդաց,
Մեր հաղթական չերզի մասին,
Հնի մասին մահաբնած
Ու մարմնացած մեր չերազի:

Յնվ աչդ ե, վոր ահա դարձած
Մի պաշարված զրահապատ,
Մեծ պաշարի հզոր արձան՝
Կանգնել ե վեհ, նայում հպարտ:

...Ինչ, վոր լուսնի մահիկը կույր
Մայր մտավ մնա արեւմուտքում,—
Նա հաջնոցից դաժան ու խուլ,
Իսկ մյուսը չերզից մաքում:

Զրահապատը նրանք մտան,
Կոմունարներն հերոսական,
Կոմունարներն—Ալլահվերդյան,
Ղարիբջանյան, Մուսաչեչյան:

Նրանք յեղան ու ծառացան,
Ու սարավեցին նրանք անպարտ,
Մնաց միայն մի կայարան
Ու մի խոժոռ զրահապատ:

Մնաց զիշերը սեակնած,
Ու խավարը դաժան, մոլի,
Ու խավարում ծանր քնած
Կայարանը Ալեքսանդրի:

.
.
.
.

Կուսարաց ե, ինչ լուսարաց...
Կուսարացին, ժամի վեցին,
Կոմունարներն հուսահատված,
Զրահապատով հանձնվեցին...

2

Սուրիչը ճշաց խուլ
Ու ձայնը հանգավ,
Գնացքն է խրխուում,
Գնացքը—դադադ:

—Գնացքը, գնացքը,
Գնացքը—խարխափ,
Գնացքը, գնացքը՝
սարսափից՝ փախած:

Այդ նրանց են տանում
Դեպի Յերևան,
Այդ նրանց են տանում,
Ձկա վերադարձ. —

—Գնացքը, գնացքը,
Գնացքը—խարխափ,
Գնացքը, գնացքը
Սարսափով փախած:

Իսկ ժամերը չու յեն,
Ժամերը՝ բազե,
Գնացքը փնջում է,
Անի յե հասել:

Գնացքը, գնացքը,
Գնացքը խարխափ,
Գնացքը ասես
Սարսափ է փախած:

Գեանահանր յեղավ
Հեղափոխութունը,
—Արշունոտ մեխակ,
Հրավարս քույր իմ:

Բայց կեղնենք մենք նորից,
Կզարկվենք կրկին,
Այս հին աշխարհի
Հիմքերի հիմքին:

Ու թե նորից պարտվեն
Մեր շարքերը սակավ,
Կբարձրանան նորերը
Հերոսաբար:

Ախ, վարպես դադադ,
Սահում է գնացքը,
Ու նայում է պաղ՝
Արնոտ իր աչքը: —

Գնացքը, գնացքը,
Գնացքը՝ դադադ,
Գնացքը, ասես
Սգաշոր հաղած...

3

Ու գնում է գնացքը:
Առաջ է: Առաջ է:
Ձգվում է անիվների
Միալար յերգը: —

Վազոնում նստել են
 Հացի, քեֆի,
 Դաշնակցական պանծալի
 Տղերքը:

Իսկ գինին ընտիր է,
 Ի՞նչ գինի, ի՞նչ գինի,
 Ա՛խ, մինիստրական է,
 Լինի, լինի:—

Հո՛վ լինի, հո՛վ լինի,
 Հայաստանը արյունի
 Ծո՛վ լինի,
 Ծո՛վ լինի...

Ու յերգում են նրանք,
 Խմում են՝ ասես խելագար,
 Կրակում գաշտերի վրա,
 Գլուղերի վրա հանգած...

4

Յե՛վ վորպես մթին, խորին մի շիրիմ,
 Ետապը լուռ է, լուռ ու լարված է,
 Տըվել են նրանք իրենց հուշերին,
 Յե՛վ սպասում են ինչ-վոր հարվածի:

Լո՛կ անիմների վազքն է անհանդիստ,
 Լո՛կ անիմների յերգը միալար,
 Մէրթ վորպես հանգերգ փոթորկոտ կլանքի,
 Մերթ վորպես մահու դժվար մի գալար:

Մեկը ծիծաղեց, մթնեց մյուսը,
 Յերբորդը գրեց ինչ վոր մութ տողեր,
 Չորբորդը հիշեց արեւի լույսը,
 Յե՛վ աչն, վոր տունը սովամահ թողեց:

Իսկ Նա բրոնզե գլուխը հենած
 Նեղ պատուհանի սառն ճաղերին,
 Լուռ մտածում է. — «Հիմա՞ր դու, հիմար,
 Չճանաչեցիր քո բարեկամին:

Յերկիր արնաքամ, հետամնաց յերկիր,
 Չճանաչեցիր քո բարեկամին,
 Բայց միևնույն է, դեռ կերպի, կերպի՝
 Հեղափոխության լերկաթե քամին»:

Ու խու՛հ հասնում է նրանց ականջին
 Դաշնակ քաջերի հաչ-հուչը վայրագ...

Ողբ սղոցվեց սուլիչի կանչից:
 Կանգնեց գնացքը: — Յերևան, Յերևան...

5

Լույս եր շնչում քաղաքը մութ,
 Կանգնել եր մի դեղին արև,
 Ահա բանալ քաղաքամուտ,
 Պարսպապատ, մութ ու քարե:

Բերին նրանց, վորպես գերի,
 Վորպես գերված գողերի խումբ:

Նրանց մթին, լուրթ աչքերից
Մահն եր նայում, վորպես խլուրդ:

Դարպասները չերգեցին խուլ,
Ու փակվեցին ժանգոտ ու ժանտ,
Ու հեռացավ արջունախում
Բանտապետը չարագուշակ:

— Խաղաղությունն Հայաստանի
Գեանատարած հին հյուղերին,
Դաշտին, արտին, վոստաններին,
Ավաններին ու գյուղերին...

6

...Յերգիր պոետ, չերգիր դու,
Այն գիշերը յերգիր,
Այն գիշերից ել մութ
Իր հուշերը յերգիր:

Վոչ մի, վոչ մի խավար
Այդքան սև չի չեղել,
Վոչ մի գիշեր, այդքան մառ
Զի չեղել, չի յեղել:

Յերգիր ու աչն գիշերվա
Քամին, դաժան քամին,
Փռնին՝ դեղին վերմակ,
Յերկիրը—սառ մարմին:

Վոչ մի քամի՝ այդքան չար,
Յերկրում չի շառաչել.—

Պարսպի տակ մեկը ճչաց,
Պարսպի տակ մի շուն հաջեց...

7

.
.

Նստել ե բանտապետը
Մռայլ իր գրասենյակում,
Նստել ու նայում ե
Անորոշ կետի:

Կես գիշերը խփել ե,
Նստել ե նա դեռ անքուն,
Վորոճում ե հրահանգը
Մթին:

Այս գիշեր, Հենց այս գիշեր:
Զգո՞ղել չի կարելի.
Այս գիշեր՝ վերջացնել
Պետք ե վերջապես: —

Մտքերը խոնվում են,
Խառնվում ելի, ելի, —
Ել ի՞նչն ե, ի՞նչն ե նրա
Զեռները կապել...

Այս գիշեր: Հենց այս գիշեր...
Նվում ե դրսում քամին:
Ի՞նչ հետո, քամի՛ լինի,
Թեկուզ փոթորիկ: —

Յերևում ե դռներում
Մութ դեմքը տեղակալի, —
— Այսօր: Վորճնց: Վերին...

— Մի կերպ: Այո: Առանձնացնել:
Յերեքին: Չորսին:
Անաղմուկ միայն:
Կվարձատրվես:

Նայում ե տեղակալը՝
Ինչպես շունը - վորսին,
— Անհոգ յեղեք: Յես...

— Մի գոռա:
Ո՞վ եր գտա:
Ո, գգուշ պիտի լինի...
Ասում ես վո՞չ վոք,
Իսկ չես լսեցի...

Քամին ե, քամին ե
Բանտի մռայլ բակում,
Քամին ե բանտային
Դարպասները թակում:

Այդ քամին եր չերգել
Դարերով էմ չերկրում,
Իսկ չերկրվել մերկ եր,
Յերկրվել հլու:

Նրանց տարան գիշերով,
Գնացին նրանք.
Գիշեր եր, գիշեր եր
Իմ չերկրի վրա:

8

.
.
.
.

9

Ու խաղաբուժ մյն որերի
Նրանք ընկան, չկան հիմի:

Առավոտը թավեց թերթեր,
Բանալը, բանալը սգում եր դեռ:

1929—1930

Ա Ն Ա Ն Ա Կ

Յե՛լ, իմ քնար, վեհ ու խոսուհի,
Զվարթաձայն ու վոսկերառ,
Խոսի՛ր, ինչպես ջուրն ե խոսում,
Հողն ե խոսում, արևը վառ—

Յերգե՛լ ես դու գյուղերը հին,
Յերգե՛լ ես դու մոժժը նրանց
Իրիկնային, իրիկնային...
Ու հյուղերի դեմքը մռայլ:

Ու սայլերի ձանձրույթը մառ,
Քամիների սուչլը սուրսայր,
Ու Հխուսը, սուբըը հիմար,
Ու լուսինները վոսկեսար:—

Լուսինները՝ աշնքան տխուր,
Մեռելուրեն գեղին ու սառ,
Շենները գորշ, անցքերը ծուռ,
Ու թևաբաց խաչը ծոված:

Նայիրջան գյուղ, գյուղ նայիրջան,
Քո չերգիչը մեռավ մի ուր,
Վոր բարձրանար հողիդ վրա
Նոր մի չերգիչ չերգերով նոր:

Յերբ կոլեոզն ե չերկաթաքայլ
Քո դաշտերի վրա դովում,
Կոլեոզնիկը չուգուն հագած՝
Դասակարգի մարտի տոթում...

Յե՛լ, իմ քնար, վեհ ու խոսուհի,
Զվարթաձայն ու վոսկերառ,
Խոսի՛ր, ինչպես ջուրն ե խոսում,
Հողը, հասկը, արևը վառ:

Իրիկնային մի իրիկուն,
Յերբ քամին եր չերդում դրսում,
Յերբ սրտահույզ մի մորմոքով
Ծեր բարդիներն հյին մրսում,

Թողի չես քեզ ու գնացի
Մայթերի չերգը լսելու...
—Ո, հանգստի անհույզ թախիծ,
Անժամանակ դու աչցելու...

Իսկ հիմա, չերբ հողն ե հուզվել,
Դղրդում ե կյանքը հիմքից,
Թող վոր նորից քեզնով հուզվեմ,
Նոր խնդուլթուն, նոր իմ նորքի...

Գրե՛լ են շատ, չերգե՛լ են վեհ
Քահնոֆոնից մինչև Բաղունց,
Գյուղ են գրել, գեանափորեր,
Ու խոփ, ու մաճ հյուղի բակում:

Այսօր ուրիշ ջուր ե հոսում,
Դրդուձ ե յերկիրն անծայր,
Յե՛լ, իմ քնանք, վեհ ու խոսում,
Զվարթաձայն ու վոսկերառ...

2

Գյուղն ե քո դեմ, նաչի՛ր նրան,
Նրա տափակ կտուրներին.
Գյուղն ե քո դեմ նաչի՛րական,
Կտուրներով հնամենի:

Նա հրաշքներ ուներ լուսե.
Ուներ ե՛կ լյանք, ե՛ սեր, ե՛ մահ,
Յերկիրնք ուներ նա փիրուզե,
Սյուներ ուներ մահամնա:

Թումանյանը նրան չերգեց,
Իսահակյանը Սվետիք,
Պոետները մեր վեհ ու մեծ՝
Իրենց չերգին մեծ ալեկի:

Մեկը չերգեց Լուին հպարտ
Ու Դերեան իր փրփուրներով,
Լեռները վեհ, ձորերը մառ,
Ու տեղացին չար կամ ներող:

Յերկրորդը խոր իր չերգերում
Յերգեց Շիրակը լայնանիստ,
Ալազյաղը չերգեց հեռու,
Ու Մանթաշի մութը հանգիստ:

Ու բոստաններ նա ցնորեց,
Բոստաններ իր թաղուհուն... --
Պոետները մեր վեհ ու մեծ...
Հարդանք նրանց ու սեր-վողջուն:

Ինչ լավ ե, չե՞, ապրել առատ
Ու ողաւատ սենյակներում,
Հյուղը չերգել, հող ու մարագ,
Ու արտերը չերգել հեռու: --

Աղբյուրի մոտ սերը չերգել,
Ու համբարձում չալա ու տաղ,
Յերգել չերգեր, չերգել վերքեր, --
Գյուղը, վոնց վոր խնդության թաղ:

Գյուղի ժամը չերգել սիրով.
«Տան-դո, տան-դո, Նազլու, վեր կաց» --
Հրեշին այդ մութ ու ակրող
Յերգել վորպես հեքյաթ ներկած:

Հեքյաթական ու հիասքանչ...
Ո, աղբի մեջ խեղդվի՛ նա թող,
Իսկ քնարը պոետական
Ծաղիկ չերգի, ու շող, ու ցող...

Մեկը չերգի Լուին հպարտ,
Ու Դերեան իր փրփուրներով,
Լեռները վեհ, ձորերը մառ,
Ու տեղացին՝ չար կամ ներող: --

Յերկրորդը խոր իր չերգերում
 Յերգի Շիրակը լաջանխատ,
 Ալագյազը չերգի հեռու
 Ու Մանթաշի մոլժը հանգիստ...

Ենտեղ զրկանք, ենտեղ բռունցք,
 Ու մանուկներ կեղտոտ, գունատ,
 Չքաղտրն եր հնտեղ մոռում
 Տանուտերի մտրակի տակ:

Ենտեղ խավարն եր արշավում,
 Խրախում եր Հխուսն հնտեղ,
 Չութն եր չանգրում հողը ցավով,
 Մարխն եր վառվում խրճիթում նեղ...

Մեկը ենտեղ ախրում եր չար,
 Իսկ մյուսը, հեզ ու հլու,
 Ճիգ եր անում, վոր չճչա...
 Ու վորպես սև մի աչքելու

Ամեն գիշեր դուռն եր թակում
 Թշնամական քաղաքը մութ,
 Ու անցնում եր գիշերն անքուն
 Սուլլերի տակ հիմար քամու:

Ու լուսինը նայում եր վար,
 Խրճիթներից ու ճեղքերից.
 Հեզում եր լուռ, ժպտում հիմար.
 — Գերի չես դու, գերի՛, գերի՛...

Քաղաք գնա՛, տրվիր նրան,
 Թող խրճիթը լա ու քաղցի,
 Ջահել կինդ մնա գրավ,
 Ու թող սիրտդ չկաղկանձի:

Քաղաք, քաղաք, հրեշ ու դե,
 Հազարամյա դու թշնամի,
 Վոր ծառացար գյուղերի դեմ,
 Վորպես սամուռ, ժանտաքամի:

Տվինք մենք քեզ մեր հողերի
 Յերակների ուժը վերջին,
 Տվինք մենք քեզ ելի՛, ելի՛,
 Յե՛վ ուժասպառ ընկանք շնչից:

Բացյ մեր ուժը, արյունը մեր,
 Վոր հոսեց քո չերակներում,
 Կանգնեց մի որ, վորպես նոր տեր,
 Հոկտեմբերյան ու կրակուն:

Դաշինք չեղավ մուրճ-մանգաղի,
 Դղրդ չեղավ ու փլուզում,
 Լսեց ձայնը աքաղաղի
 Սուլիշների համերգը սուր:

Ինչ լավ ե, չե՛, ապրել առատ
 Ու ողաճատ սենյակներում,—
 Հյուղը չերգել, գոմ ու մարագ,
 Ու արտերը չերգել հեռու:

Սրել ժանիքը քաղաքի,
Քշել նրան գլուղի վրա,
Հետո ժպտուն, հետո հանգիստ
Լուսին յերգել, սրինգ, վրան:

Այսօր ուրիշ...—մի ուժ հզոր
Մըրում ե հին գլուղը հիմքից,
Բառանշում ե հինը անդոր,
Անզոր նվում կրկին, կրկին:

Ու գաշտերում հեռու ու մոտ
Ուր արե կա մի նոր փայլով,—
Պանդավառված ու կրակոտ
Կոլխոզնիկն ե անա քայլում:

Կոլխոզնիկն ե քայլում անա՝
Հերոսական ու աննահանջ,
Հերոսական ու աննահանջ
Լուրթ աչքերում վոլա ու պահանջ:

Քշել գլուղից ով վոր՝ բռունցք,
Քշել գլուղից վողջ ցեցերին,
Ով ապրել ե արնամուտի
Յեվ ուռճացել՝ վողջը ձրի:

Միացնել բոլոր նրանց,
Բոլոր նրանք, վոր չքավոր,
Ով վոր կյանքը զրավ զրած,
Ով անարե, անառավոտ:

Անցնում ե նա, կոլխոզնիկը,
Ու չերգվում ե նրա սրտում
Գարնանային լուրթ չերկինքը,
Ու հին գլուղի ցավը տրտում:

Անցնում ե նա վորպես պատգամ,
Ու սուրհանդակ վորպես թեթեւ.
Հորիզոնից արեն անգալթ
Բարձրանում ե հետեղհետե:

Դարեր, դարեր ու շարունակ
Նաչիրական աչա գաշտերում,
Դու անշուք ու անփառունակ
Ներհում ելիր, նիրհում, նիրհում:

Անհետացավ քանի՜ սերունդ,
Ու շառաչեց քանի՜ ձմեռ,
Ու անլուսին ու սառ սիրով
Քանի՜ գիշեր քեզ գուրգուրեց:

Մենք, ուժը նոր գասակարգի,
Նոր քաղաքի պատգամաբեր,
Մենք բետոնի ու չերկաթի
Մերունդը նոր—կանչում ենք.—վեր...

Յեւ ու հորդիր ու կառուցիր
Ու պայքարիր և խանդավառ...
Ջրնգում ե կյանքը անծիր,
Ու նոր մի կյանք կա քեզ համար:

Տես, արևն ե խփել վրան,
 Զուրն ե չերգում, հողը, ողբ
 Ու բացվում ե գլուղի վրա
 Կոխողային առավոտը:

Ու պոեաը, վոր կապված ե
 Քո մեծ սրտի մեն մի թելին,
 Տեղերիդ դեմ կհւրժքն ե բացել,
 Սիրան ե տվել քո չերգերին:—

Յերգում ե քո պայքարը վառ,
 Յերգում ե քո մարտը համառ,
 Ընդունում ե և կյանք, և մահ՝
 Քո հաղթական չերթի համար:

1930

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Վերջինք ..	11
Յերկու գաղիլ ..	12
Հովհ. Թումանյանի հետ ..	14
Հովհ. Հովհաննիսյանին (յերկու գաղիլ)	15
Զնգա արեղ թող ..	17
Յերկու Նման թաքմ ես ..	18
Դու հիմա հեռու յես ..	19
Յես ինչ՞ով քեզ հմայեմ ..	20
Կանանչ արտեր ելին ..	21
Հարազատ, իմ անդին ..	22
Յեկ, անդին, յերդիս այդին ..	23
Աշունքով այդու Նման ..	24
Հովերդ ..	25
Կարոտ ..	26
Մարերնի ..	27
Գառները պես ..	28
Զգիտեմ ..	29
Յես դիտեմ ..	30
Կծերանամ ..	31
Այստե ..	32
Այսպես անցնում են ..	33
Կածան մենավոր ..	34
Դրսում անձրեւ ..	35
Հովերդու թյուն ..	36
Խրտիլակ ..	38
Որոր ..	39
Հին այդու դռան ..	40

	62
Յեկավ ինձ այցել	41
Հուշ	42
Նույն դեպքն է	43
Վերջալույս	44
Անձրեկ հ. —	45
Հասունություն	46
Անդորրություն	47
Քարե մարդը	48
Անդարձություն	49
Դու յերազել հս	50
Դիշերը	51
Որոր-սրոր	53
Յերեք բարդի	54
Բալլադ	57
Նաբնջե իմ որերում	60
Պոեմ	61
Իմ յերկիր	62
Այսոր	63
Կածաններով	64
Բարդիներ	65
Որեր	67
Նրանց յերդը	68
Աշուն	69
Սրինդը	70
Այդեստաններ	71
Առաջինը	72
Կարծես մանուկ հս դարձել	73
Արև	74
Չարենցի հետ	75
«Պեղձ Լիլիան»	77
Կարոտ	78
Հսկերան արև	80
Սերգեյ Յեսենինին	81
Յերդ	82
Յերդ	83
Անվերնագիր	84
Հուշ	84

	62
Հովհ. Հովհաննիսյանի մահվան առթիվ	85
Անձկություն	86
Անվերնագիր	87
Մահ	88
Մահազանգ	89
Խոհ	90
Մտերիմ խոսքեր	91
Բրնձե լուսին	92
Մեռնող զանգեր	93
Գարուն	94
Հաշտություն	96
Չարթունք	97
Սրբերդ	98
Հասկեր են	99
Ինձ հետ	100
Այնքան հունդեր	102
Անձրեկ	103
Յերեք առն	104
Գարնան անուշ դեմքով	105
Նոր յերդեր	106
Վողջուն քեզ, որ	107
Յես ինչու	108
Հորդոր	109
Յես յերկրիս ձայնը	111
Մեղատառ	113
Անվերնագիր	114
Յերդի պես	116
Տխրություն	118
Կանցնի իմ յերդը	119
Դեռ զնդում է	120
Ձանձրացել հս	121
Արտերին նորից	122
Մեղատառ	123
Իմ յերկրի	124
Չարթունք	125
Որորցի յերդ	125

	Եջ
Հոկտեմբերիկ	127
Յերգ սրտառուչ	128
Անտնակ	130
Յերկիր իմ	132
Որոր իմ որորուն	133
Արովյան փողոցի ծառերին	134
Մտերմություն	135
Յերկիր	138
Նամակ	140
Կանչում ե հողը	141
Հողի յերգը	142
Մտերմություն	144
Դառերի սուրհանդակը	145
Փռատենի	146
Յերկիր	148
Առավոտ	150
Ես գարունը վա պես	151
Նավահանգստում	154
Մորս նամակը	157
Պատասխան	160
Խաչվող թևեր	162
Փրկությունը	164
Շատ յերգեր	165
Կապված եմ իմ յերկրին	166
Ոֆերին	167
Սեր	168
Հեղեղ են ուժերը	169
Վոգեկոչում	170
Յերկաթե դնդեր	171
Ծաղիկներ, ծաղիկներ	172
Գովը	173
Կարմիր մարտիկի որպիւրից	174
Արեն եմ յես սիրում	175
Հատված	176
Հատված	177

	Եջ
Շուր սարի բալլադը	178
Դրտինք և արյուն	179
Յերգերի մասին	180
Յես չգիտեմ	181

ՏԱՐՎԱ ԶՈՐՍ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐ

Գարուն	185
Ամառ	187
Աշուն	189
Զմեռ	191

ԲԱԼԼԱԴՆԵՐ ՅԵՎ ՊՈԵՄՆԵՐ

Յերկու մանուկ են նրանք	195
Բալլադ	198
Կարմիր ձիավորի մահը	201
Բալլադ մի ուսու դինավորի մասին	204
Բալլադ Բադվի և քսանվեցի մասին	207
Նրանց յերգը	210

ՊՈԵՄՆԵՐ

Գյուղերի յերգը	215
Կես դիշերից մինչև առավոտ	246
Են տարին	271
Արնախեղդ վարդեր	279
Վերջին մայիսը	287
Աղաղակ	298

2p

Henry,

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0347026

41620